

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Annabel Saluri

KOHTULIK AKTIIVSUS EESTI VÕISTLEVAS KRIMINAALKOHTUMENETLUSES

Magistritöö

Juhendaja
PhD Andreas Kangur

Tartu
2025

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. Võistlev menetlus.....	6
1.1. Kriminaalmenetlussüsteemide traditsiooniline liigitus.....	6
1.2. Võistleva menetluse olemus	7
1.3. Võistleva menetluse kujunemine Eestis.....	10
2. Kohtu roll võistlevas kriminaalkohtumenetluses.....	13
2.1. Kohus erapooletu õigusemõistjana	14
2.2. Kohustus juhtida kohtumenetlust.....	15
2.3. Süüdistusega seonduv	17
2.4. Materiaalõigusliku olukorra väljaselgitamine.....	20
2.5. Tõendamine.....	22
2.5.1. Kohtu omaalgatuslik tõendite kogumine	24
2.5.2. Kirjalike tõendite uurimine	27
2.5.3. Ristküsitlus.....	29
2.6. Taotlused	34
3. Kohtulik aktiivsus Eestis.....	36
3.1. Uurimuse eesmärk, metoodika ja valim.....	36
3.2. Uurimuse tulemused ja analüüs	37
3.2.1. Eelistung ja süüdistusega seonduv	38
3.2.2. Tõendid ja tõendamine.....	43
3.2.3. Taotlused	62
3.2.4. Varia	65
3.3. Uurimuse üldised järeldused.....	68
Kokkuvõte.....	73
JUDICIAL ACTIVITY IN ESTONIAN ADVERSARIAL CRIMINAL PROCEEDINGS	78
Kasutatud allikad	84
LISA 1. Ankeetküsitluse vorm.....	90

SISSEJUHATUS

Õiguskirjanduses on kriminaalmenetlussüsteemid enamasti jaotatud kaheks vastanduvaks mudeliks: võistlev menetlus ja uuriv menetlus.¹ Alates 2004. aastast on Eesti kriminaalkohtumenetlus võistlev. Võistlevuse põhimõte on sätestatud kriminaalmenetluse seadustiku² (KrMS) § 14 lõikes 1, mille kohaselt täidavad kohtumenetluses süüdistus- ja kaitsefunktsioone eri menetlussubjektid. Prokuratuur täidab süüdistusfunktsiooni, kaitsjal on kaitsefunktsioon ning kohtul lasub kohtuasja erapooletu lahendamise ülesanne. Kohtumenetluse võistlevus on eelkõige tagatud läbi kohtuniku tegevuse.³ Võistlevas menetluses on niisiis kohtu roll olla erapooletu ja sõltumatu õigusemõistja, kelle roll seisneb eelkõige tõendamise reeglite järgimise tagamises kohtuistungil, seejärel kogutud tõendite hindamises ja nende pinnalt otsuse tegemises.⁴ Kaitsjad ja prokurörid on võistleva menetluse põhitegijad, surudes kohtuniku passiivseks.⁵

Võistlevale menetlusele üleminekuga muutus seega ka kohtu roll. Siiski ei nähtud 2004. aastal jõustunud seadusega ette puhtakujulist võistlevat menetlust, vaid jäeti kohtunikule üsna avarad võimalused ka ise kohtulikku uurimisse sekkuda ning vajadusel ise uusi tõendeid koguda.⁶ Eelneva eesmärk oli säilitada kriminaalmenetluse iseseisva eesmärgina objektiivse tõe tuvastamine.⁷ Kuigi eelnimetatu võib tõepoolest suurendada õiglase lahenduse võimalusi, siis selliste volituste andmine kohtunikule tähendab paratamatult kohtuniku neutraalsuse vähenemist.⁸ Samuti ei pruugi kohtuniku poolt tõetsimine olla kooskõlas võistleva kohtumenetluse toimimisloogikaga. Võib olla keeruline piiritleda, millises ulatuses sekkumine on tõe leidmise huvides aktsepteeritav.

Teine konflikt kohtuniku passiivsevõitu erapooletu õigusemõistja rolliga võistlevas menetluses võib tekkida seoses kohtuniku kohustusega kohtumenetlust juhtida (KrMS § 266 lg 1) ning tagada võimalikult kiire lahendini jõudmine (KrMS § 15¹). Järelikult peab kohus igas asjas leidma tasakaalu poolte autonoomia ja menetluse ökonoomse läbiviimise kaalutluste vahel.⁹ Kohtumenetluse juhi ja erapooletu õigusemõistja rollid võivad põrkuda, sest kui kohtunik on kohtumenetlust kontrolli all hoides

¹ Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. 3. vlj. Tallinn: Juura 2019. E-väljaanne, ptk 2.1. <https://pohioigused-kriminaalmenetluses.juuraveeb.ee/> (22.02.2025).

² Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 12.12.2024, 7.

³ Grauberg, T. Kannatanu võistlevas menetluses. – *Juridica* 2022/9-10.

⁴ RKKKo 3-1-1-7-14, p 11.1.

⁵ Lõhmus, U. (viide 1) ptk 2.1.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu SE 594 I seletuskiri, lk 102. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3cbb022-95f6-32ec-be3c-9c4aa0001f34/Kriminaalmenetluse%20seadustik> (24.03.2025).

⁸ Saar, J. Eesti kriminaalmenetluse juhtum. – *Juridica* 2018/5.

⁹ Kangur, A. Kohtuvälised avaldused tõendina kriminaalkohtumenetluses. – *Juridica* 2011/8.

väga aktiivne, ei pruugi see olla kooskõlas võistlevuse põhimõttega ja kohtunik ei pruugi näida erapooletu.

On leitud, et praktikas on osad kohtunikud oma rolli võistlevas menetluses hästi omaks võtnud, kuid teisalt on ka neid kohtunikke, kes on protsessis märgatavalt aktiivsemad, kui nende roll KrMS § 14 lõike 1 järgi ette näeb.¹⁰ On kohtunikke, kes nimetati ametisse enne 2004. aastat, kui võistlev menetlus oli Eestis tundmatu. 2021. aastal avaldati kohtumenetluse parima praktika edendamise suunised, mille kohaselt väldib kohus menetluse erapooletu juhtimise rolli piiridest väljumist ning tagab menetluse võistlevuse ja õiguse õiglasele ning erapooletule menetlusele.¹¹ Kohtuliku aktiivsuse üle on viimastel aastatel palju arutletud ning arvamusi on ühest äärmusest teise. Näiteks seoses mõistliku menetlusaja probleemi lahendamisega on pakutud välja ühelt poolt kohtumenetluse võistlevuse ja menetluse poolte dispoitsioonivõimaluste vähendamist¹² ning teiselt poolt selle järjekindlat süvendamist.¹³ Riigikohtunikudki pole alati olnud kohtuliku aktiivsuse osas ühel meelel.¹⁴

Eelnevast nähtub, et kohtul tuleb oskuslikult laveerida ühelt poolt oma erapooletu õigusemõistja rolli ning teiselt poolt kohtumenetluse juhi ning neile antud tõe tuvastamise võimaluste vahel. Seadus reguleerib kohtunike tegevust kohtumenetluses pigem üldiselt, jättes palju diskretsiooniruumi. Kohtupraktikat kohtuliku aktiivsuse osas on samuti üsna vähe. Samuti ei pruugi teooria vastata praktikale. Seega oleks kasulik teada, kui aktiivsed Eesti kohtunikud on ning kas see ühildub võistleva menetluse olemuse, olemasoleva kohtupraktika ja seadusega. Sellest võib ilmned vajadus korrigeerida teatud väärtuspraktikaid seadusega või viidata, millele tuleks kohtunike koolitustel rohkem rõhku panna.

Eelnevast tulenebki teema aktuaalsus. Varem on Tartu Ülikoolis kirjutatud magistritöö kitsamalt seoses kohtuniku küsitlemise õigusega tunnistaja risküsitlemisel. Uuringuid kohtuliku aktiivsuse osas pole Eesti õiguskirjanduses ega teadustöodes autorile teadaolevalt kohtunike seas läbi viidud, seega puudub ülevaade süüteovaldkonna kohtunike aktiivsusest kohtusaalis. Järelikult oli uurimisküsimustele vastamiseks vajalik viia läbi uurimus Eesti kohtunike seas ja selles seisneb ka magistritöö uudsus.

---

¹⁰ Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus (kohtumenetluse optimeerimine ja kohtulahendite avalikkus) 560 SE seletuskiri, lk-d 54-55. <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/62fde454-6c94-4c0b-a555-e6e663ebba09/kriminaalmenetluse-seadustiku-ja-teiste-seaduste-muutmise-seadus-kohtumenetluse-optimeerimine-ja-kohtulahendite-avalikkus/> (08.04.2025).

¹¹ Kohtumenetluse parima praktika edendamise suunised. 2021, p 3.4. <https://www.kohus.ee/dokumendid-ja-vormid/kohtumenetluse-parima-praktika-edendamise-suunised> (25.04.2025).

¹² Riigikohtu esimehe V. Kõve ettekanne Riigikogus 10.10.2023 „Ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta“. https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/%C3%95iguslased%20materjalid/2023_oktoober_Riigikohtu_esimehe_ulevaade_kohtukorralduse_õigusemõistmise_ja_seaduste_ühetaolise_kohaldamise_kohta.pdf (25.04.2025).

¹³ Kangur, A., Kruusmaa, K.-C. Analüüs ja ettepanekud kriminaalasjade menetlemise kiiremaks ja ökonoomsemaks muutmiseks. Kriminaalpoliitika lühianalüüs 2023/1. <https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2023-04/Anal%3%bc%3%bc%20ja%20ettepanekud%20kriminaalasjade%20menetlemise%20kiiremaks%20ja%20%3%b6konoomsemaks%20muutmiseks.pdf> (25.04.2025).

¹⁴ RKKKo 1-18-437 koos kohtunik J. Sarve eriarvamusega.

Magistritöö eesmärk on tuvastada, kui aktiivsed on Eesti maa- ja ringkonnakohtute kohtunikud kriminaalkohtumenetluses ning kas see aktiivsus on kooskõlas kohtu rolliga võistlevas menetluses.

Käesolevas magistritöös püstitati neli uurimisküsimust:

- 1) Milline on kohtu roll võistlevas kriminaalkohtumenetluses?
- 2) Kui aktiivsed on Eesti maa- ja ringkonnakohtute kohtunikud kriminaalkohtumenetluses?
- 3) Kas see aktiivsus on kooskõlas seaduse, kohtupraktika ja kohtumenetluse võistlevuse põhimõttega?
- 4) Kas aktiivsuse poolest on võimalik eristada süüteovaldkonna maakohtunikke ja ringkonnakohtunikke?

Käesolev magistritöö koosneb kolmest peatükist. Esimene peatükk käsitleb võistleva menetlusmudeli ja võistlevuse põhimõtte olemust ning teine peatükk käsitleb kohtu rolli võistlevas kriminaalkohtumenetluses. Seega esmalt analüüsib autor, milline on kohtu roll võistlevas kriminaalkohtumenetluses, täpsemalt millised on kohtuliku aktiivsuse piirid. Kaks esimest peatükki annavad niisiis vastuse esimesele ning aitavad vastata kolmandale uurimisküsimusele. Seejärel kolmandas peatükis uurib autor, milline on Eesti süüteovaldkonna kohtunike aktiivsus päriselt ning kas ja mil määral see on kooskõlas kehtiva õiguse ja võistleva menetluse toimimisloogikaga. Sellega vastatakse kolmandale ja neljandale uurimisküsimusele.

Esimesed kaks peatükki on võrdlemisi referatiivsed ning tuginevad peamiselt inglise- ja eestikeelsele õiguskirjandusele, Euroopa Liidu ja Eesti õigusaktidele ning nende seletuskirjadele. Kuigi käesolevas töös leidub viiteid teiste riikide kriminaalmenetlustele, ei ole selle töö eesmärgiks erinevate riikide õigussüsteemide võrdlemine. Kolmandas peatükis käsitletakse kohtulikku aktiivsust Eestis ning see põhineb empiirilisel uurimisel, täpsemalt küsitlusele vastanud kohtunike vastuste analüüsil ja võrdlusel kahes esimeses magistritöö peatükis tuvastatuga.

Seega viis autor magistritöös püstitatud uurimisküsimustele vastuste leidmiseks läbi empiirilise uurimise Eesti Vabariigi süüteovaldkonna maakohtute ja ringkonnakohtute kohtunike seas. Uurimise läbiviimiseks kasutati andmekogumismeetodina elektroonilist küsimustikku, mille abil koguti infot kohtuliku aktiivsuse kohta. Ankeedis sisalduvate küsimuste valikul lähtuti magistritöö uurimisküsimustest ning eesmärgist. Kogutud andmed toetuvad kohtunike vahetule kogemusele ja reaalsele elule. Valimi moodustasid kõik ametisse nimetatud Eesti Vabariigi süüteovaldkonna maa- ja ringkonnakohtute kohtunikud. Küsitluse tulemuste esitamise viis on kirjalik ja graafiline.

Märksõnad: kriminaalkohtumenetlus, kohtunikud, menetlusõigus, tõendamine (õigus).

1. VÕISTLEV MENETLUS

1.1. Kriminaalmenetlussüsteemide traditsiooniline liigitus

Eesti kriminaalkohtumenetlus on võistlev.¹⁵ Et mõista, mida tähendab võistlev menetlus ja milline on kohtu roll selles, tuleb esmalt minna tagasi kriminaalmenetlussüsteemide traditsioonilise liigituse ja võistlevale menetlusele tihti vastandatava uuriva menetluse juurde.

Õiguskirjanduses on kriminaalmenetlussüsteemid enamasti jaotatud kaheks vastanduvaks mudeliks: võistlev menetlus ja inkvisitsiooniline ehk uuriv menetlus. Võistlev menetlus on iseloomulik üldõiguse (eelkõige USA ja UK) riikidele ja teine tsiviilõiguse, peamiselt Mandri-Euroopa riikidele. Sellest tulenevalt on levinud ka kriminaalmenetlusmudelite jaotus Anglo-Ameerika (võistlevaks) mudeliks ja Mandri-Euroopa (uurivaks) mudeliks.¹⁶ Põhiline erinevus võistleva ja uuriva süsteemi vahel ilmneb nende nimedest. Üks on justkui pooltevaheline võistlus ehk arvamuste kokkupõrge juhtunu kohta ja teine on uurimus. Kaht menetlusmudelit võib suuresti eristada kohtuniku rolli järgi.

Uuriva mudeli nimetus tulenebki kohtuniku suurest ja aktiivsest osast selles.¹⁷ Kohtunik on tõendite koguja ja põhiuurija. Ta vastutab kohtueelse uurimise eest – ta ütleb, milliseid tõendeid ja millises järjekorras koguda ning seejärel hindab neid tõendeid.¹⁸ Kohtunikul on kontroll kogu kriminaalmenetluse üle algusest lõpuni.¹⁹ Samuti teeb ta otsuse tema enda poolt omandatud teabe põhjal.²⁰ Ta lubab küll pooltel oma seisukohti esitada ja võib nendele tugineda, kuid tema ülesanne on öelda, mida ta tahab teada saada.²¹ Uurivat kohtumenetlust iseloomustab kohtu rolli teatud määral heroiseerimine, täpsemalt lootus, et kohus teab alati täpselt, mis on tõde ja õiglus ning kuidas seda saavutada.²²

Võistleva mudeli nimetus tuleneb poolte vastastikustest rollidest.²³ Erinevalt uurivast menetlusest toovad võistlevas menetluses kohtuniku ette kogu materjali, mille põhjal otsustada, kohtumenetluse pooled.²⁴ Võistlevas menetluses on kohtunik sõltumatu ja erapooletu arbiiter – ta ei esita küsimusi ega otsi vastuseid. Kaitsjad ja prokurörid on menetluse põhitegijad, surudes kohtuniku passiivseks.²⁵

---

¹⁵ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 12.12.2024, 7

¹⁶ Lõhmus, U. (viide 1), ptk-id 2.1 ja 12.

¹⁷ Pradel, J. Mõned tähelepanekud Eesti kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu kohta. – *Juridica* 9/2000.

¹⁸ Rajagopalan, S. Adversarial versus Inquisitorial Systems: Error and Valuation. – *Journal of business valuation and economic loss analysis* 2017, lk 1-2. https://www.researchgate.net/publication/316726678_Adversarial_versus_Inquisitorial_Systems_Error_and_Valuation (25.04.2025).

¹⁹ Pradhananga, R. B., Bhatta, D. Inquisitorial and Adversarial Legal System: Concept, Content and Major Differences. – *Nepal Law Review* 2019, lk-d 7-8. <https://nepjol.info/index.php/nlr/article/download/57514/42996> (25.04.2025).

²⁰ Kim, C. Adversarial and Inquisitorial Procedures with Information Acquisition – *The Journal of Law, Economics, and Organization*, Volume 30, Issue 4, 2014 lk 767. <https://doi.org/10.1093/jleo/ewt012> (25.04.2025).

²¹ Gunn, J., Mevis, P. Adversarial Versus Inquisitorial Systems of Trial and Investigation in Criminal Procedure. In: Goethals, K. (eds) *Forensic Psychiatry and Psychology in Europe*. Springer, Cham 2018, lk 2. https://doi.org/10.1007/978-3-319-74664-7_11 (25.04.2025).

²² Kergandberg, E., Sillaots, M. *Kriminaalmenetlus*. Tallinn: Juura 2006, lk 73.

²³ Pradel, J.

²⁴ Kim, C., lk 767.

²⁵ Lõhmus, U. (viide 1), ptk 2.1.

Kohtunik vaid kaalub materjali, mis talle esitatakse ning ta ei kanna vastutust selle eest, et see oleks täielik. Samuti on kohtu roll võistlevas menetluses tagada menetluslike reeglite järgimine.²⁶

Eelnevast tulenevalt on kohtuniku roll uurivas kriminaalmenetluses oluliselt aktiivsem kui võistlevas menetluses, kus kohtunik on üksnes vahemees, kes kontrollib menetlusnormide järgimist.²⁷ Siiski on nii võistleva kui ka uuriva menetluse eesmärgiks tõe tuvastamine õiglasest menetluses. Lõpptulemus peaks olema süüteo toimepannud isikute süüdimõistmine ning õiglase karistuse mõistmine või süütu õigeksmõistmine.²⁸

Õiguskirjanduses on siiski juba aastakümneid tagasi seatud kriminaalmenetluse mudelite kaksikjaotus kahtluse alla, kuivõrd kriminaalmenetlussüsteemid on tänapäeval hübriid- ehk segasüsteemid. Enam ei ole niivõrd selgelt piiri uuriva ja võistleva menetluse vahel, vaid mõjutused on mõlemapoolsed, mis ongi viinud hübriidsüsteemideni.²⁹ Kahe mudeli lähenemise, eelkõige Euroopa riikide menetlusnormide lähendamise põhjustena võib esile tuua kaks põhilist asjaolu. Esiteks, kuritegevuse areng, mis on võtnud üha suurema rahvusvahelise haarde, eeldades seega võimalikult sarnaseid menetlusi. Teiseks aga Euroopa Inimõiguste Konventsiooni ja Strasbourgi kohtu lahendid, mis seovad kõiki Euroopa Nõukogu riike ning on sellisena saanud Euroopa kriminaalmenetlusõiguse ühiseks nimetajaks.³⁰ Siiski ei ole Euroopas tänaseni ühte kriminaalmenetluse mudelit, vaid võib täheldada suuri struktuuralseid erinevusi ka Euroopa Liidu riikide süsteemide vahel.³¹

Eelnevast tulenevalt võib ka Eesti võistlevas kriminaalkohtumenetluses sisalduda elemente, mis on iseloomulikud pigem uurivale menetlusele, kuivõrd enamik süsteeme on tänapäeval tegelikult segasüsteemid.

1.2. Võistleva menetluse olemus

Et mõista, mida tähendab võistlev menetlus ja milline on kohtuniku roll selles, on vajalik põhjalikumalt kirjeldada võistleva menetluse olemust ja seda iseloomustavaid tunnuseid.

Võistlevat menetlust on sageli kirjeldatud kui võistlust kahe menetluspoole, süüdistuse ja kaitse, vahel. Kehtib eeldus, et kõige õiglasem otsus tehakse siis, kui kaks inimest vaidlevad, nii ebaõiglaselt kui võimalik ja erinevatel pooltel, sest siis on kindel, et ükski oluline kaalutlus ei jää tähelepanuta.³² See tähendab, et menetluse tulemusest huvitatud kohtumenetluse pooled püüavad veenda erapooletut kohut

---

²⁶ Gunn, J., Mevis, P., lk-d 2 ja 13.

²⁷ Pikamäe, P. Itaalia kriminaalmenetluse mudel – võimalik lähtepunkt Eesti kriminaalmenetluse reformiks. – *Juridica* 2/1999.

²⁸ Gunn, J., Mevis, P., lk 3.

²⁹ Lõhmus, U. (viide 1), ptk-id 2.1. ja 3.1.; Pradel, J.

³⁰ Pradel, J.

³¹ Heger, M. Võistlevad ja inkvisitsioonilised elemendid Euroopa Liidu liikmesriikide kriminaalmenetluse seadustikes – väljakutse kriminaalmenetlusõiguse euroopastumise jaoks. – *Juridica* 1/2013.

³² Leitch, J. Coming off the bench: self-represented litigants, judges and the adversarial process. *The Advocates' Quarterly* vol 47 2017, lk 318. <https://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1024&context=cfcj> (25.04.2025).

oma versiooni paikapidavuses ning seejuures tuuakse kohtu ette kaks või enamgi versiooni.³³ Kohtu veenmiseks esitavad pooled kohtusaalis tõendeid. N-ö võistluse käigus risküsitletakse menetlusosalisi, uuritakse vahetult kirjalikke tõendeid ja asitõendeid ning kasutatakse erinevaid võtteid oma versiooni tõendamiseks ning kohtu veenmiseks. Selle eesmärk on tagada, et süüdi ei mõistetaks kedagi, kes tegelikult kuritegu toime pannud ei ole. Samuti täidab seda eesmärki erapooletu ja süüdistusest sõltumatu otsustaja – kohus.³⁴ Võistlevuse eeltingimus on see, et igal menetlusosalisel oleks oma kindel funktsioon, sest samaaegselt mitut vastandlikku rolli võrdselt hästi täita ei ole inimloomuses.³⁵

Anglo-Ameerika klassikalise võistleva mudeli tunnustena nimetatakse U. Lõhmuse väitel kõige sagedamini menetluse poolte tugevat kontrolli faktide tuvastamise üle; toetumist suulistele tunnistustele; kaheharulist kohut: kohtunik ja vandemehed; tõendite välistamise reegleid; süüdistatava õigust seista oma kaitsja kaudu silm silma vastu oma süüdistajaga ja teda risküsitleda ning seda, et kannatanu ei ole protsessi osaline.³⁶

Peamised võistlevale kriminaalmenetlusele omased tunnused on välja pakkunud ka P. Roberts traditsioonilise Inglismaa mudeli näitel: 1) kohtuistung käigu määravad pooled ja kohtunikul on seejuures pigem passiivne roll; 2) kohtupidamine on katkestusteta, suuline ja avalik; 3) riigi ja süüdistatava vahelise ebavõrdsuse leevendamiseks on kasutusel erinevad menetlusreeglid ja printsiibid; 4) kohtumenetluse peamiseks eesmärgiks on saada legitiimne kohtuotsus, mis lahendab asjas vaidluse all olevad küsimused.³⁷

M. Sillaots on leidnud, et kohtumenetluse võistlevuse saavutamiseks on oluline, et süüdistataval või tema kaitsjal oleks kohtumenetluses võimalik küsitleda tunnistajat ja kannatanut. Seega kohtumenetluse võistlevuse eeltingimuseks on kohtuliku arutamise vahetuse ja suulisuse printsiibi ulatuslik järgimine. Menetluse võistlevust tagab ka süüdistatava ja kaitsja õigus esitada tõendeid ning õigus taotleda nende kogumist. Kohtumenetluse võistlevuse ulatus sõltub paljuski sellest, millises kohtuliku uurimise etapis on kohtumenetluse pooltel õigus tunnistajat ja kannatanut küsitleda ning millist ülekuulamismeetodit kasutades see toimub.³⁸

Nagu eelnevast nähtub, ollakse õiguskirjanduses võistleva menetluse tunnuste osas erinevatel seisukohtadel. Mõnevõrra erinevad ka Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK), Euroopa Liidu Kohtu (ELK) ja Eesti käsitleused.

---

³³ Lind, S. Õigusemõistmine – mitte pelgalt õiguse mõistmine. – *Juridica* 2023/9.

³⁴ Kangur, A. Millal saab isiku kohtust väljapool tehtud avaldus olla tõendiks kohtumenetluses? – *Juridica* 2008/1.

³⁵ Kergandberg, E., jt. Kohtumenetlus. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse, Eesti kohtumenetluse võrdluspilt. Tallinn: Juura 2008.

³⁶ Lõhmus, U. (viide 1), ptk 2.1.

³⁷ Roberts, P. Zuckerman, A. *Criminal Evidence*. Second Edition. OUP: Oxford 2010, lk 52.

³⁸ Sillaots, M. Risküsitlusest Eesti kriminaalkohtumenetluses. – *Juridica* 2005/3.

Seoses kriminaalmenetluse mudelite ja võistlevuse põhimõttega on oluline EIÕK artikkel 6, mille peamine eesmärk on tagada õiglane kriminaalmenetlus.³⁹ EIK-i järgi on kriminaalmenetluse võistlevus ja poolte võrdsus õiglase kohtumenetluse fundamentaalsed põhimõtted – iga kriminaalmenetlus peab olema võistlev ning tagama poolte ehk süüdistuse ja kaitse võrdsuse.⁴⁰ EIK on selgitanud, et õigus võistlevale menetlusele kriminaalasjades on sätestatud EIÕK artiklis 6 lõigetes 1 ja 3, täpsemalt artikli 6 lõikes 3 sisalduvad tagatised on muu hulgas artikli 6 lõikes 1 sätestatud ausa kriminaalmenetluse kontseptsiooni koostisosad.⁴¹

Kui EIK räägib õigusest võistlevale menetlusele, siis ei mõista ta selle all siiski Anglo-Ameerika traditsioonilist võistlevat menetlusmudelit.⁴² EIÕK artikkel 6 ei eelista vähemalt esmapilgul võistlevat ega uurivat menetlusmudelit ning EIK on olnud seisukohal, et konventsioon ei sisalda nõuet kehtestada mingi kindel kriminaalmenetluse mudel.⁴³ Sellegipoolest teeb EIK ettekirjutusi süüdistatavate põhiõiguste kaitse osas ning need ettekirjutused ning ka üldiselt EIÕK-s sätestatud menetluslikud garantiid viitavad olemuslikult võistlevale menetlusele.⁴⁴ EIK otsustab seega kaitseõiguste kaudu, kas kriminaalkohtumenetlus liikmesriikides on arvestanud menetluse võistlevuse põhimõttega.⁴⁵ Näiteks on EIK leidnud, et õigus võistlevale menetlusele kriminaalmenetluses hõlmab õigust esitada tõendeid⁴⁶ ja tähendab, et nii süüdistus kui ka kaitse peavad saama võimaluse teada vastaspoole seisukohti ja tõendeid, mis on esitatud eesmärgiga mõjutada kohtu otsust, ning nende kohta arvamust avaldada.⁴⁷ Kuivõrd EIK-i poolt kirjeldatud kaitseõigused ei ole iseloomulikud uurivale menetlusele, vaid võistlevale, siis sisuliselt on EIK ikkagi ettekirjutanud võistleva menetluse. Muidugi ei ole õigus võistlevale menetlusele ja seda tagavatele kaitseõigustele absoluutne, sest igas kriminaalmenetluses võib esineda konkureerivaid huve, nagu näiteks riigi julgeolek, mida peab kaaluma süüdistatava kaitseõigusega.⁴⁸

ELK poolt kohtupraktikas esitatud võistleva menetluse põhimõtted on sarnased EIK-i poolt sõnastatuga.⁴⁹ ELK on leidnud, et võistlevuse põhimõte kuulub harta artiklis 47 viidatud kaitseõiguste hulka, kuigi seda artiklis sõnaselgelt mainitud ei ole.⁵⁰ ELK on olnud seisukohal, et arvestades artiklis

---

³⁹ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

⁴⁰ EIKo 40412/98, *V. v. Finland*, p 76.

⁴¹ Council of Europe/European Court of Human Rights. Guide on Article 6: Rights to a fair trial (criminal limb), 2022, lk 35 p 162. https://icct.nl/sites/default/files/import/publication/guide_art_6_criminal_eng.pdf (25.04.2025).

⁴² Lõhmus, U. (viide 1), ptk 3.10.

⁴³ Sidhu, O. The Concept of Equality of Arms in Criminal Proceedings Under Article 6 of the European Convention on Human Rights. Intersentia. United Kingdom: Cambridge 2017, lk 2-3 ja EIKo 11170/84; 12876/87; 13468/87, *Brandstetter v. Austria* p 67.

⁴⁴ Heger, M.

⁴⁵ Lõhmus, U. (viide 1), ptk 3.10.

⁴⁶ EIKo 65399/01, 65406/01, 65405/01 ja 65407/01, *Clinique des Acacias et autres c. France*, p 37.

⁴⁷ EIKo 11170/84; 12876/87; 13468/87, *Brandstetter vs. Austria* p 66-67. EIKo 19075/9, *Vermeulen v Belgium*, p 33.

⁴⁸ EIKo 40412/98, *V. v. Finland*, p 75.

⁴⁹ ELKo C-199/11, *Europese Gemeenschap vs. Otis NV and Others*, ECLI:EU:C:2012:684, p 71.

⁵⁰ ELKo C-300/11, *ZZ vs. Secretary of State for the Home Department*, ECLI:EU:C:2013:363, p 55.

47 sätestatud tuleb tagada võistlevuse põhimõtte järgimine võimalikult suures ulatuses.⁵¹ Sarnaselt EIK-iga otsustab ka ELK kaitseõiguste kaudu, kas kriminaalmenetlus liikmesriikides on arvestanud menetluse võistlevuse põhimõttega.⁵²

Väärrib mainimist ka veel üks võistlevuse printsiibi oluline tahk – poolte võrdsuse printsiip. See tähendab, et pooltel peavad olema võrdsed võimalused veenda kohut argumenteerides, tõendeid esitades ja vastaspoole tõendeid kahtluse alla seades.⁵³ Kui pooltel on ebavõrdsed võimalused oma väiteid esitada ja tõendada, ei täida menetlus oma eesmärki ning kohtul ei saa tekkida adekvaatset pilti sellest, kumma poole kasuks tuleks asi lahendada.⁵⁴ Poolte võrdsuse printsiip tähendab ka seda, et kohus ei lähe kummalegi poolele appi, vaid teeb otsuse erapooletult ja sõltumatult, tuginedes vaid sellele, kuidas on kohtumenetluse pooled suutnud oma võimalusi kasutada ning kohut oma seisukoha õigsuses veenda.⁵⁵

1.3. Võistleva menetluse kujunemine Eestis

Pärast iseseisvumist oli Eestil võimalus uuesti välja kujundada oma karistus- ja kriminaalmenetlusõigus. Uus kriminaalmenetluse seadustik jõustus 01.07.2024.⁵⁶ Kui Eesti kriminaalmenetluse seadustikku hakati ette valmistama, oligi esimeseks küsimuseks n-ö põhimudeli valik.⁵⁷ Eelnõu koostajad leidsid üsna üksmeelselt, et Eesti tollaegse kriminaalmenetlusega võrreldes peaks tulevases kohtumenetluses senisest oluliselt selgemalt piiritlema subjektide funktsionaalseid rolle. Leiti, et kohtualuse süüdi- või õigeksmõistmine peaks sõltuma eelkõige prokuröri või kaitsja töö edukusest. Kohtumenetluse osa kujundamisel kasutati taustsüsteemina peamiselt Anglo-Ameerika kriminaalmenetlust, kuid eeskuju võeti ka näiteks Itaalia, Saksamaa ja Rootsi kriminaalmenetlustest.⁵⁸ Samas ei pooldatud ka täielikku üleminekut puhtakujulisele võistlevale kriminaalmenetlusele Eesti õigusajalooliste traditsioonide tõttu.⁵⁹ Kohtunikele jäeti seetõttu üsna avarad võimalused kohtulikku uurimisse sekkumiseks ja vajadusel uute tõendite kogumiseks.⁶⁰ Sellise lahenduse kasuks otsustati seetõttu, et säilitada kriminaalmenetluse iseseisva eesmärgina objektiivse tõe tuvastamine.⁶¹

E. Kergandberg ja P. Pikamäe on märkinud, et 2004. aasta kriminaalmenetluse reformi kavandajatel oli põhiliseks orientiiriks EIK-i EIÕK artikli 6 kohaldamispraktikast tuleneva ausa ja õiglase

---

⁵¹ *Ibidem.*, p 55 ja 65.

⁵² Lõhmus, U. (viide 1), ptk 3.10.

⁵³ Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika lühianalüüs nr 1/2023. Analüüs ja ettepanekud kriminaalasjade menetlemise kiiremaks ja ökonoomsemaks muutmiseks, lk 28. <https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2023-04/Anal%20c3%bc%20ja%20ettepanekud%20kriminaalasjade%20menetlemise%20kiiremaks%20ja%20c3%b6konoomsemaks%20muutmiseks.pdf> (25.04.2025).

⁵⁴ Kergandberg, E., jt, lk 348.

⁵⁵ Kergandberg, E., Sillaots, M., lk 70.

⁵⁶ Lõhmus, U. *Quo vadis, kriminaalmenetlus?* – *Juridica* 2020/3, lk 198.

⁵⁷ Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu SE 594 I juurde.

⁵⁸ Lõhmus, U. (viide 57), lk 199; J. Pradel 2000.

⁵⁹ Kergandberg, E., Sillaots, M., lk 22-23.

⁶⁰ Lõhmus, U. (viide 1), ptk 2.1.

⁶¹ Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu SE 594 I juurde, lk 102.

kohtumenetluse põhimõtte. Mõistet, mis põhiliselt eristas inimõigusi arvestavat kriminaalmenetlust nõukogulikust, pidigi kõige üldistatumalt kajastama termin „võistlevus”.⁶² Eesti kohtumenetluse võistlevust on järgnevate seadusemuudatustega veelgi tugevdatud. 01.09.2011 vastu võetud muudatuste eesmärk oli mh näha ette normid kohtumenetluse võistlevuse põhimõtte paremaks rakendamiseks.⁶³

Kokkuvõtvalt, kuigi Eesti kohtumenetlus on võistlev, on selles ka aspekte, mis on traditsiooniliselt iseloomulikumat uurivale menetlusele, kuivõrd seadusandja eesmärk ei olnudki minna üle täielikult puhtakujulisele võistlevale menetlusele.

Võistleva menetluse käsitlus Eestis

Võistlevust sisustatakse Eesti menetlusseaduses esmapilgul natuke erinevalt, kui seda on teinud EIK ja ELK. Põhiõigust võistlevale menetlusele põhiseadus sõnaselgelt ei nimeta. Põhiseaduse kaitseõiguste osa on veelgi napisõnalisem kui eelpool käsitletud EIÕK. See on selgitatav sellega, et põhiseaduse koostamise ajal iseloomustas Eesti kriminaalmenetlust vaid mõni üksik võistleva menetluse tunnus.⁶⁴

Küll aga on võistlevuse põhimõtte sõnastatud kriminaalmenetluse seadustikus menetluspõhimõttena. KrMS § 14 lg 1 kohaselt täidavad kohtumenetluses süüdistus- ja kaitsefunktsioone eri menetlussubjektid. See tähendab, et kohtumenetluses peab valitsema selgepiiriline funktsionaalne tööjaotus. Prokuratuur täidab süüdistusfunktsiooni, kaitsjal on kaitsefunktsioon ning kohtul lasub kohtuasja erapooletu lahendamise funktsioon.⁶⁵

KrMS § 14 jääb kohtumenetluse võistlevuse põhimõtte sisustamisel seega üsna lakooniliseks. U. Lõhmus on kirjutanud, et selline võistlevuse kirjeldus on puudulik ja ühekülgne, sest võistlev menetlus ei seisne üksnes funktsioonide eristamises.⁶⁶ Samuti on olemas selge erinevus EIK-i tõlgendusega – kui kriminaalmenetluse seadustik rõhutab funktsioonide eristamist, siis peab EIK menetluse võistlevast iseloomust rääkides eelkõige silmas kaitseõiguste tagamist.

Siiski on võistlevuse põhimõtte edasiarendusi, täpsustusi ja muid ilminguid võimalik märgata seadustiku järgmistes sätetes ning need vastavad ka EIK-i arusaamadele võistlevast menetlusest.⁶⁷ Need elemendid on näiteks ristküsitlus (KrMS § 288); nõue, et tugineda võib vaid kohtulikult arutamisel esitatud ja vahetult uuritud tõenditele (KrMS § 15 lg 1) ning keeld tugineda üksnes või valdavas ulatuses

---

⁶² Kergandberg, E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012. § 14, p 7.

⁶³ Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse 599 SE seletuskiri. <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ab9521d9-5558-45b8-c93a-b5122208c53b/kriminaalmenetluse-seadustiku-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seadus/> (25.04.2025).

⁶⁴ Lõhmus, U. (viide 1), ptk 3.10.2.

⁶⁵ Kergandberg, E., Pikamäe, P. § 14 p 1.

⁶⁶ Lõhmus, U. (viide 1), ptk 2.2.

⁶⁷ Kergandberg, E., Pikamäe, P. KrMS § 14, p-d 1 ja 5.

anonüümse tunnistaja ütlustele või tunnistaja ütlustele, keda kaitsjal polnud võimalik küsitleda (KrMS § 15 lg 3). Samuti kahe toimiku süsteem ja kohtunikule passiivsema rolli andmine.⁶⁸

Tuleb silmas pidada, et maksimaalses võimalikus mahus toimib võistlevuse põhimõtte üldmenetluses. Nõustades enda kohtuasja lahendamise lihtmenetluses, nõustub süüdistatav ka kohtumenetluse võistlevuse põhimõtte piirangutega.⁶⁹ Käesolev magistritöö keskendub eelkõige kohtu rollile üldmenetluses.

Eelnevale tuginedes on KrMS §-ist 14 ja võistleva menetluse toimimise seisukohast äärmiselt oluline, et nii kohus, prokurör kui ka kaitsja täidaksid oma rolle ega väljuks nendest. Neid rolle on täpsustatud ja piiritletud KrMS-i järgmistes sätetes ja kohtupraktikas.

---

⁶⁸ Lõhmus, U. (viide 1), ptk 2.2.

⁶⁹ Kergandberg, E., Pikamäe, P. KrMS § 14, p 4.1.

2. KOHTU ROLL VÕISTLEVAS KRIMINAALKOHTUMENETLUSES

Eesti kohtupraktikas on kohtu roll pälvinud üsna palju tähelepanu, kuivõrd kohtumenetluse võistlevus on eelkõige tagatud läbi kohtuniku tegevuse.⁷⁰ EIK on lausa esitanud seisukoha, et kohus on ülim menetluse õigluse valvur.⁷¹ See tähendab, et kohtunikud peavad tagama menetlusele allutatud isikute õiguse õiglasele menetlusele.⁷²

Võistlevas menetluses on kohtu roll olla õigusemõistja, erapooletu otsustaja ja passiivne võistluse jälgija. Kohus ei ole uurija või süüdistaja abiline, seega võistlevas menetluses ei saa kohtust rääkida kui õiguskaitseorganist, nagu seda on politsei ja prokuratuur. KrMS § 14 lõikest 1 võib järeldada, et kohus ei saa ega tohi võtta endale süüdistuse funktsiooni, sest vastasel juhul võib nii õiguslikel kui ka psühholoogilistel põhjustel tagaplaanile jääda kohtu põhifunktsioon, milleks on kohtuasja erapooletu lahendamine.⁷³ Kohtu ülesanne on hinnata erapooletult tõendeid ja teha otsus tõenditest lähtuvalt.⁷⁴ Üldistatult tähendab see, et kohus peab otsustama, kumma poole versiooni ta rohkem usub. Selle eelduseks on poolte võrdsus tõendite ja asjaolude esitamisel ning selle tagamine on kohtu ülesanne.⁷⁵

Kohus ei aita pooli ega takista nende tegutsemist ehk laseb neil toimetada nende väljatöötatud strateegia alusel.⁷⁶ Klassikalises võistlevas süsteemis sekkub kohus kahel põhjusel: esiteks, et lahendada poolte vahel tekkinud menetluslikke vaidlusi enne või pärast kohtumenetlust ja teiseks et hinnata tõendeid ja poolte esitatud argumente ning nende põhjal otsustada, kes võidab. Enne kohtumenetluse lõppu peaksid kohtunikud sekkuma ainult siis, kui üks pool esitab juriidilise vastuväite selle kohta, mida teine pool teeb (või ei tee).⁷⁷

Siiski on kohtunikule Eestis (aga ka näiteks Ühendkuningriigis⁷⁸) antud teatud võimalused ka ise tõetuvastamiseks pingutusi teha. Mitu normi – näiteks kohtu õigus anda kohtulikul uurimisel tuvastatud faktidele selline materiaaõiguslik hinnang, mida kohus õigeks peab (KrMS § 268 lg 6), kohtu õigus küsitleda tunnistajat ja süüdistatavat pärast risküsitlust asjaolude väljaselgitamiseks (KrMS § 288 lg 6 ja § 293 lg 4), õigus määrata omal algatusel ekspertiis (KrMS § 295 lg 1), eriti aga kohtu õigus määrata omal algatusel täiendavate tõendite kogumine (KrMS § 297 lg 1) – annavad kohtule võimaluse olla

⁷⁰ Grauberg, T.

⁷¹ EIKo 40631/02, *Timergaliyev v. Russia*, p 59.

⁷² Soo, A. Efektiivse riigi õigusabi tagamise meetodid kriminaalmenetluses. – *Juridica* 2014/9.

⁷³ Kergandberg, E., Pikamäe, P. KrMS § 14, p 4.

⁷⁴ Kangur, A. Märkusi seoses võistleva menetluse rakendamisega kriminaalkohtupidamises. – *Juridica* 2005/3.

⁷⁵ Grauberg, T.

⁷⁶ Soo, A. Efektiivse riigi õigusabi tagamise meetodid kriminaalmenetluses. – *Juridica* 2014/9.

⁷⁷ Lord Neuberger of Abbotsbury. *The Role of the Judge: Umpire in a Contest, Seeker of the Truth or Something in Between?* Singapore Panel on Judicial Ethics and Dilemmas on the Bench: Opening Remarks Lord Neuberger, 2016, p 5 lk 2 ja p 9 lk 4. (<https://supremecourt.uk/speeches/lord-neuberger-at-the-singapore-panel-on-judicial-ethics-and-dilemmas-on-the-bench> (25.04.2025)).

⁷⁸ *Ibidem.*, lk-d 2, 8, 9.

soovi korral ka aktiivsemas inkvisiitori rollis. Seadusandja on kohtule andnud õiguse uuendada kohtulik uurimine või kohtuvaidlus veel nõupidamistoaski otsust tehes, kui tekib vajadus täiendavalt selgitada kriminaalasja lahendamiseks olulist asjaolu (KrMS § 307 lg 1 p 1).⁷⁹ J. Saar on olnud seisukohal, et eelnimetatu võib küll suurendada õiglase lahenduse võimalusi, kuid niisuguste volituste andmine kohtunikule tähendab paratamatult kohtuniku neutraalsuse vähenemist. See annab kohtunikule võimaluse sisetundest lähtudes võtta ühe poole argumente enam arvesse sellisena, nagu need on esitatud, kuid samas nõuda teiselt poolelt argumentide täiendavat põhjendamist.⁸⁰ Seega ongi keeruline üks magistritöö keskmes olevatest küsimustest, et kui suures ulatuses sekkumine on võistlevas menetluses aktsepteeritav.

2.1. Kohus erapooletu õigusemõistjana

Riigikohus on selgitanud, et kohus on erapooletu õigusemõistja, kelle roll seisneb eelkõige tõendamise reeglite järgimise tagamises kohtuistungil, seejärel kogutud tõendite hindamises ja nende järgi otsuse tegemises.⁸¹ Ka juba 2004. aastal jõustunud kriminaalmenetlusseadustiku seletuskirja kohaselt püstitati eelnõu koostamisel omaette eesmärgina kohtuniku menetlusliku neutraalsuse tagamine, st sellise olukorra kindlustamine, kus kohtunik langetab otsuse vaid kohtumenetluses esitatavate tõendite pinnalt.⁸²

Erapooletust peetakse õiglase menetluse põhiprintsiibiks ja võistlevuse nurgakiviks. Võistlevas süsteemis kehtib eeldus, et kui kohus ei võta aktiivset rolli kriminaalasja haldamises ja esitlemises, siis jäävad kohtunikud oma otsustuste tegemisel erapooletuks, mis on oluline õiglase menetluse tagamisel. Selle eelduse aluseks on teadmine, et inimest mõjutavad erinevad alateadlikud psühholoogilised protsessid, mille tõttu tekiksid kohtunikul kohtueelses uurimises ja tõendite uurimisel osaledes juba teatud eelarvamused.⁸³

Kohtuniku erapooletus tähendab eelarvamuste või kallutatuse puudumist. Erapooletu on kohtukoosseis, kes peab kohtuasja lahendama asudes võimalikuks igasugust seadusega ettenähtavat kohtulahendit ning saab tänu sellele mõista õigust ausalt ja õiglaselt.⁸⁴ Keegi ei tohi olla kohtunik n-ö oma asjas ega olla asja lahendamisest isiklikult puudutatud või huvitatud. Kohtunik peab täitma oma ametikohustusi erapooletult, et tagada poolte võrdsus.⁸⁵

---

⁷⁹ Lõhmus, U. Peajoonest kõrvalekalduvaid mõtteid kriminaalmenetluse eesmärgi ja legitiimsuse kohta. – Juridica 3/2013.

⁸⁰ Saar, J.

⁸¹ RKKKo 3-1-1-7-14, p 11.1; RKKKo 3-1-1-91-07, p 6.1.

⁸² Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu SE 594 I juurde, lk 102.

⁸³ Leitch, J., lk 316.

⁸⁴ RKKKm 3-1-1-123-05, p 9.

⁸⁵ RKTko 2-17-9023/68, p 11.

Menetlusosaline saab end arvatavalt erapooliku kohtuniku eest kaitsta taanduse esitamisega ja teatud juhtudel on kohtunikul kohustus ennast ise taandada.⁸⁶ Kuivõrd kohtumenetlus ei pea mitte ainult olema aus, vaid ka näima aus,⁸⁷ peab kohtunik kriminaalmenetluses taanduma ka siis, kui ta ise sisemiselt leiab, et saab lahendada kohtuasja erapooletult, kuid kui mitmesuguste objektiivselt ilmsete asjaolude pinnalt on võimalik selles kahelda. Kohtuniku erapooletuse nõue ulatub seega kaugemale protsessiosalistest ning ka kohtuasjas mitteosalevatele isikutele peab jääma arusaam sõltumatust ja õiglasest kohtumenetlusest.⁸⁸

Ka Kohtute seaduse⁸⁹ § 70 lg 1 järgi on kohtunikul kohustus täita oma ametikohustusi erapooletult ning kohtunik kohtleb protsessiosalisi võrdselt.⁹⁰ Kohtunikuvanne rõhutab samuti kohtuniku sõltumatust ja erapooletust oma ametiülesannete täitmisel. Põhimõtte, et menetlust läbiviiv kohus peab olema sõltumatu ja erapooletu on sätestatud EIÕK artiklis 6. Pannes kohtunikule kohustuse täita oma ametikohustusi erapooletult ja omakasupüüdmatult, pannakse seega kohtunikele endile otsene kohustus omalt poolt tagada EIÕK artiklis 6 sätestatud igapähe õigus õiglasele menetlusele.⁹¹

Kokkuvõtvalt kehtib võistlevas menetluses eeldus, et kohtunik, kes ei oma kriminaal(kohtu)menetluses aktiivset rolli on erapooletu.⁹² Kuigi selle eelduse kehtivus võib olla vaieldav, siis võib üsna kindalt väita, et aktiivne kohtunik, kes väljub oma rollist näiteks teist poolt abistades võib vähemalt suurema tõenäosusega näida erapoolik, kui passiivsem kohtunik.

2.2. Kohustus juhtida kohtumenetlust

Kuigi kohtumenetlus on võistlev, on menetluse kontrolli all hoidmine suures osas kohtuniku kätes.⁹³ KrMS § 266 lg 1 järgi juhib kohtuistungit kohtunik või kollegiaalse kohtukoosseisu eesistuja. KrMS § 266 lg 2 näeb ette, et kohtumenetluse pooled ning teised istungisaalis viibijad peavad tingimusteta täitma kohtuniku korraldusi. Kohus tagab ausa kohtumenetluse põhimõtete järgimise ja menetlusosaliste õiguste kaitse ning ei luba menetlusosalistel kohut eksitada ega menetlusõigusi kuritarvitada. Samas lõikes on toodud ka nn näidisloetelu kohtu menetluslikest hoobadest, mida kohus võib kasutada. See loetelu lisati üsna hiljuti – seadusemuudatusega, mis jõustus 01.05.2023. Sellega anti sõnaselgelt kohtule volitus sekkuda kohtuistungis käigus menetlusosaliste tegevusse, mis on menetluse eesmärgiga vastuolus, sh juhul, kui tegevus iseenesest otseselt ühtegi menetlusõiguse sätet ei

---

⁸⁶ Laos, S. Õiglase kohtumenetluse olemus ja eeldused. – Inimõiguste raamat. Õiguskantsleri Kantselei 2022, ptk 14 p 1.2. <https://www.inimõigusteraamat.ee/> (25.04.2025).

⁸⁷ Kohtunike eetikakoodeks p 14. <https://www.riigikohus.ee/et/kohtunikuamet/kohtunike-eetikakoodeks> (04.03.2025).

⁸⁸ RKKKm 3-1-1-123-05, p 13; RKTko 2-17-9023/68, p-d 11-12; Kohtunike eetikakoodeks p 25.

⁸⁹ Kohute seadus. – RT I, 14.03.2025, 24.

⁹⁰ Kohtunike eetikakoodeks p 14.

⁹¹ Kohtute seadus. Komm vlj. Tallinn: Juura, Riigikohus 2018, lk 280 p 2.

⁹² Lord Neuberger of Abbotsbury, p 6 lk 3.

⁹³ RKKKo 3-1-1-43-10 p-d 34-36, 46.

riku ning vastaspool vastuväidet ei esita.⁹⁴ Tänu sellele seadusemuudatusele peaks kohus saama menetlust juhtida efektiivsemalt.

2023. aasta seadusemuudatuse eelnõu seletuskirjas on selgitatud, et uue sõnastusega KrMS § 266 lg 1 kohaselt on kohtul kohustus menetlust juhtida selliselt, et menetluses osalevate isikute õigused oleksid tagatud ning et järgitaks ausa kohtupidamise põhimõtteid. Nagu eelpool selgitatud, siis hõlmab viimane mitmeid olulisi protsessiõigusi nagu õigust efektiivsele kaitsele, õigust mõistlikule menetlusajale, õigust tõendeid esitada jne.⁹⁵ Seega on ausa kohtupidamise põhimõtetele viidates kohtunikul võimalus suurem osa menetluslikust väärikäitumisest takistada. Et rõhutada kohtuniku kohustust menetlusosaliste tegevusse sekkuda obstruktsionismi ja menetlusõiguste kuritarvitamise tõkestamiseks (ja mitte selleks, et menetlusosaliste roll üle võtta või takistada menetlusosaliste seaduslikku tegevust), on sõnaselgelt öeldud, et kohus ei luba menetlusosalistel kohut eksitada ega menetlusõigusi kuritarvitada. Kohtu eksitamiseks on peetud näiteks olukorda, kus tunnistajale esitatakse küsimus selliselt, et kohtunik ega tunnistaja ei saa küsimusest aru. Menetlusõiguste kuritarvitamisena on aga näiteks käsitatav korduvalt põhjendamatu taotluste esitamine ja vastaspoole risküsitlusele põhjendamatu vahelesegamine. Sätestades, et kohus end eksitada ega menetlusosalistel oma menetlusõigusi kuritarvitada ei luba, on kohtule antud õigus eelneva tõkestamiseks ka omal algatusel sekkuda, sh äärmuslikul juhul rakendada rikkujate suhtes menetluslikke sanktsioone.⁹⁶

Kohtu kohustus kohtumenetlust juhtida väljendub ka Riigikohtu praktikas. Näiteks on Riigikohus olnud seisukohal, et kohtu ülesanne on vältida sellise olukorra tekkimist, kus kohtumenetluse poole pahauskne tegevus hakkab kohtumenetlust venitama. Selleks tuleb kohtul näiteks vajadusel sekkuda risküsitluse või piirata (mõistlikult) poolte taotluste arutamise aega. Kohus ei tohi muutuda protsessiosaliste pantvangiks ehk poolte obstruktsionistlik tegevus ei tohi hakata dikteerima kohtumenetluse kulgu.⁹⁷

Samuti leidis Riigikohus ka juba enne eelnimetatud 01.05.2023 seadusemuudatust, et kui kohtuistungil ilmneb, et mõni kohtumenetluse pool ilmselgelt kuritarvitab oma menetlusõigusi, kasutades näiteks taotluste ja vastuväidete esitamise õigust süstemaatiliselt selleks, et kohtumenetlust takistada või venitada, tuleb kohtul sellisele käitumisele reageerida. Riigikohus tõi ka konkreetseid näited, leides, et kohtul on võimalik määrata, et kõik taotlused, mis ei ole olemuslikult seotud toimetatava menetlustoiminguga (nt mingi tõendi uurimisega), tuleb esitada korraga kohtu poolt paika pandud ajal ja kohus võib taotluse arutamisele seada ajalisi piiranguid.⁹⁸ Seega tulenesid mitmed 01.05.2023

---

⁹⁴ Kriminaalmenetluse seadustiku ja vääriteomenetluse seadustiku muutmise seaduse 367 SE seletuskiri, lk 57. <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/d10291ef-980a-4b1d-8852-bab30d7e25f3/kriminaalmenetluse-seadustiku-ja-vaarteomenetluse-seadustiku-muutmise-seadus/> (25.04.2025).

⁹⁵ Kergandberg, E., jt., lk 251–255.

⁹⁶ Eelnõu 367 SE seletuskiri, lk 57-58.

⁹⁷ RKKKo 3-1-1-43-10, p 46.

⁹⁸ RKKKo 3-1-1-81-11, p 20.1-20.2.

seadusemuudatusega KrMS § 266 lõikesse 1 lisatud loetelu punktid ehk kohtunikule antud õigused ka Riigikohtu praktikast juba varem – viidatud Riigikohtu otsus on aastast 2011.

Kohtumenetluse juhtimise kohustust on käsitlenud ka EIK, leides mõistliku menetlusaja tagamise kontekstis, et menetluse juhtimine, sh tõendite vastuvõtmisele ning poolte tegevusele või tegevusetusele hinnangu andmine on asja arutava kohtu pädevuses.⁹⁹

Magistritöö kirjutamise ajal on Riigikogu menetluses ka eelnõu, millega on plaanis mh täiendada KrMS §-i 298 lõigetega 4 ja 5 järgmises sõnastuses: „Kohtuvaidluse korraldamiseks võib kohus kohtuvaidluse eel tõstatada kohtuvaidluses käsitlemiseks küsimusi, määrata kohtukõnedele mõistliku ajapiirangu ning määrata, kas ja millises mahus võivad kohtumenetluse pooled esitada kirjalikke seisukohti,“ ning „Kui kohus on otsustanud kohtuvaidluse eel lubada pooltel esitada kirjalikke seisukohti, määrab kohus seisukohtade esitamiseks mõistliku tähtaja, mis võimaldab vastaspoolel enne kohtuvaidlust seisukohtadega tutvuda.“ Muudatuse eesmärk on muuta kohtuvaidluste pidamise kord ratsionaalsemaks ja anda kohtule võimalus vältida ajaraiskamist. KrMS § 336 lõiget 2 on samuti plaanis muuta, et anda ringkonnakohtule samuti võimalus määrata kohtukõnedele mõistliku ajapiirangu, sekkuda kõnesse ja küsida kõnelejalt küsimusi ning katkestada kohtukõne, kui väljutakse apellatsiooni piirest.¹⁰⁰

Samuti peab kohus menetlust juhtima ja ohjama nii, et asjas jõutaks lahendini võimalikult kiiresti (KrMS § 15¹). Järelikult peab kohus igas asjas leidma tasakaalu poolte autonoomia ja menetluse ökonomise läbiviimise kaalutluste vahel.¹⁰¹ Kohus peab seega ka menetluse juhtimisel silmas pidama enda passiivse võitu erapooletut rolli võistlevas menetluses.

2.3. Süüdistusega seonduv

Riigikohus on olnud seisukohal, et kriminaalasja arutamisel ei tohi kohus väljuda süüdistuse piiridest.¹⁰² KrMS §-s 268 nähakse ette nõuded, millest lähtudes määratakse kindlaks kohtus arutatava kriminaalasja ese ehk need faktilised asjaolud ja õiguslikud küsimused, mida tuleb kohtumenetluses isiku süü tuvastamiseks käsitleda ning millele saab rajada kohtuotsuse. Eelkõige peavad kõnealused nõuded piiritlema kohtumenetluse eseme, tagama KrMS §-s 14 ette nähtud kohtumenetluse võistlevuse põhimõtte järgimise ja süüdistatava kaitseõiguse. Riigikohus on KrMS § 268 lõigetele 1 ja 5 tuginevalt korduvalt selgitanud, et isiku karistusõigusliku vastutuse eelduseks saavad olla vaid süüdistuses kirjeldatud faktilised asjaolud, mis määravad ära piiri, millest kohus asja arutamisel väljuda ei saa. Kaitseõiguse tagamiseks peavad süüdistuse tekstis selgelt kajastuma kõik faktilised asjaolud, mis on isiku karistusõigusliku vastutuse eelduseks. Süüdistusakti lõpposas sisalduvas süüdistatava tegevuse

⁹⁹ EIKo 36719/03 *Stojic vs. Croatia*, p 26.

¹⁰⁰ Eelnõu 560 SE seletuskiri, lk-d 20, 61, 65.

¹⁰¹ Kangur, A. (viide 9).

¹⁰² RKKKo 3-1-1-53-07, p 10.1.

kirjelduses tuleb näidata kõik need isiku käitumise aspektid, mis prokuratuuri hinnangul moodustavad kuriteokoosseisu. Kui süüdistus on koostatud puudulikult, ei ole kohtul võimalik süüdistuses nimetatava vastutuse eeldusi isikule omistada.¹⁰³

Kohtu õigus süüdistusakt tagastada

KrMS § 262 lg 1 p 2 kohaselt võib kohtunik eelistungil teha määruse prokuratuurile süüdistusakti tagastamiseks, kui süüdistusakt ei vasta KrMS § 154 nõuetele. „Võib“ tähistab seega kohtuniku kaalutusõigust ehk isegi kui mõni KrMS §-is 154 toodud nõue on täitmata, ei ole kohustust süüdistusakti tagastada. Ka Riigikohus on leidnud, et otsustades, kas süüdistusakti puudused tingivad selle prokuratuurile tagastamise, on maakohtul teatav kaalutusruum. Maakohtu otsustus süüdistusakti prokuratuurile tagastada tuleb määruskaebemenetluses tühistada eelkõige siis, kui esimese astme kohus sedastab KrMS § 154 nõuete rikkumise, mida tegelikult ei ole, või kui rikkumine küll on, kuid see on selline, mis ilmselgelt ei anna piisavat põhjust süüdistusakti prokuratuurile tagastada.¹⁰⁴

Prokuratuuri koostatud süüdistusakt on teekaart, mille järgi kohtunik saab menetlust juhtida. On palju arutatud selle üle, kas ja millal peaks kohtunik saatma süüdistusakti prokuratuuri tagasi selle parandamiseks. Kuigi süüdistusakti tagastamine tähendab, et asjas lahendini jõudmise aeg pikeneb, siis tuleb ka arvestada, et süüdistusaktid ei paranegi, kui neid tagasi ei saadeta. Süüdistusakti tagastamisel on ka mõned nõrgad küljed, sest võib argumenteerida, et kohus aitab sellega prokuratuuri. Kohus annab võimaluse oma tööd parandada ning ehk isegi annab selleks juhise kätte. Seetõttu võib mõni kohtunik eelistada kehvast süüdistuse järgi edasi minna, et jääda täielikult erapooletuks, nagu võistlev menetlus nõuab.¹⁰⁵

Kõne all on olnud ka seadusemuudatus, mis annaks kohtule õiguse isik juba eelmenetluses õigeks mõista, kui kohus leiab, et konkreetse süüdistusakti alusel ei ole võimalik isikut süüdi mõista – näiteks kui süüdistuses kirjeldatud faktilised asjaolud ei vasta ühelegi süüteokoosseisule. On leitud, et selline kohtu võimalus motiveeriks ehk prokuratuuri rohkem süüdistusakti koostamisel pingutama.¹⁰⁶

Riigikohus on selgitanud, et kohtul tuleb hinnata, kas süüdistusakt vastab KrMS § 154 nõuetele ning süüdistusakti nõudeid, millele mittevastavuse korral tuleks süüdistusakt tagastada, on Riigikohus käsitlenud erinevates lahendites. Esiteks on kriminaalkollegium leidnud, et KrMS § 154 lg 2 punkti 1 kohaselt tuleb süüdistusaktis märkida ka kuriteo asjaolud, mis peavad vastama süüks arvatud kuriteo tunnustele.¹⁰⁷ Teiseks ei saa süüdistatavale etteheidetava käitumise kirjeldust tuletada süüdistusakti

---

¹⁰³ RKKKo 3-1-1-70-15, p 11.1.

¹⁰⁴ RKKKm 1-23-1763, p 48.

¹⁰⁵ Vahter, T. Riigikohtunik Heili Sepp: prokuratuur võiks juba menetlust alustades arvestada, et asi võib ära vaibuda. Eesti Ekspress 2024.

¹⁰⁶ Justiitsministeerium. Harju Maakohtu esimehe kohustuste täitmise järelevalve aruanne. Järelevalvekomisjon, 2020, lk 4 ja lk 23. <https://www.justdigi.ee/media/2483/download> (25.04.2025).

¹⁰⁷ RKKKo 3-1-1-53-07, p 11.

tekstist tervikuna, sest see oleks vastuolus KrMS § 154 lõike 3 punktidega 2 ja 3.¹⁰⁸ Kolmandaks selgitati, et süüdistusakt ei tohi kajastada tõendite sisu ega nende analüüsi: süüdistusaktist peab nähtuma, mida tõendiga tõendada soovitakse, mitte aga see, kuidas tõend seda asjaolu tõendab.¹⁰⁹ Kui kaitsja leiab, et süüdistusakt ei vasta eeltoodud nõuetele, siis peab selle kaitseaktis samuti välja tooma.¹¹⁰

Kokkuvõtvalt on Riigikohus ühes otsuses selgitanud, et eelmenetluses peab kohus kontrollima, kas prokurör on süüdistusaktis kajastanud kõiki kriminaalasja lahendamiseks vajalikke asjaolusid, sh teo toimepanemise koht ja aeg, ning lisanud süüdistusaktile neid väiteid kinnitavad tõendid. Selle põhjal veendub kohus, kas süüdistuse kohaselt kohaldub teole Eesti karistusseadus ja kas kriminaalasi allub asja arutavale kohtule. Kui süüdistusaktis on vastavad asjaolud nõuetekohaselt esitatud, puudub alus kriminaalasja tagastamiseks.¹¹¹ Sellest võib järeldada, et sisu tõttu ehk näiteks kui väidetava kuriteo täpsemad toimepanemise asjaolud on segased, süüdistusakti tagastada ei tulekski. Siiski on uuemas otsuses Riigikohus käsitlenud ühe süüdistusakti tagastamise põhjusena ka süüdistuse sisu ja leidnud, et selles tuleb karistusõiguslikult olulisi asjaolusid kirjeldada sidusa narratiivina nii, et see oleks raskusteta arusaadav ka lugejale, kellel erinevalt prokurörist pole väidetava kuriteosündmuse kohta eelteadmisi. Süüdistuse teokirjeldusele võib olla etteheidetav nii ebakonkreetsus kui ka lugeja tähelepanu hajutamine ebaoluliste üksikasjadega.¹¹²

Eelnevast tulenevalt on süüdistusakti tagastamise osas kohtule antud lai kaalutusõigus. On võimalik, et mõni kohtunik kasutab seda võimalust rohkem ja mõni vähem. Autori hinnangul ei ole võistlevas menetluses üldjuhul ilma kaitsja vastava taotluseta süüdistusakti tagastamine prokuratuurile selle parandamiseks kohtu rolliga kooskõlas. See võib olla käsitletav prokuratuurile appi minekuna ja on oht, et kohus võib vähemalt näida erapoolik. Ei saa aga välistada erandjuhtusid, mil see on põhjendatud.

Kohtu poolt süüdistuse muutmise ja täiendamise keeld

Riigikohus on pidanud vajalikuks selgitada kohtu volitusi kriminaalmenetluses olukorras, kus prokuratuuri esitatud süüdistus on olulistes punktides sisustamata. Arutades kriminaalasja puuduliku süüdistuse alusel, puuduvad kohtul KrMS § 14 lg-s 1 sätestatud võistlevuse põhimõttest tulenevalt volitused omal algatusel süüdistust muuta või täiendada, samuti nõuda prokurörielt uue süüdistuse esitamist või olemasoleva muutmist. Olukord, kus kohus esitaks prokurörile nõude või ettepaneku uue – kohtu hinnangul vettpidava – süüdistuse esitamiseks, ei oleks lisaks KrMS § 14 lg-le 1 kooskõlas ka EIÕK art 6 lg-st 1 tuleneva kohtu erapooletuse nõudega. Seega näiteks kui konkreetses asjas ringkonnakohus väljendas oma seisukohta kriminaalasja uuel arutamisel esimese astme kohtus

¹⁰⁸ RKKKo 3-1-1-84-12, p 12.

¹⁰⁹ RKKKm 3-1-1-7-12, p 14.

¹¹⁰ Brett, V. Kaitseaktist esimese astme kohtuniku pilgu läbi. – Juridica 8/2018.

¹¹¹ RKKKm 3-1-1-33-15, p 14.

¹¹² RKKKm 1-23-1763, p-d 21-22.

süüdistatavatele uue süüdistuse esitamise vajalikkusest, siis oli see vastuolus kohtumenetluse võistlevuse, kohtu erapooletuse ja võimude lahususe põhimõttega.¹¹³

Eelõeldu välistab kohtu omaalgatusliku süüdistuse täiendamise ja täpsustamise kohtuotsuses. Riigikohtul on tulnud võistleva kohtumenetluse põhimõtteid selgitada süüdistuse eseme määratlemisel, kui kohtud on olnud liiga aktiivsed süüdistuse täiendamisel või siis nõudnud prokurörit süüdistuse parandamist. Kohtunik ei saa abistada prokuröri ega kaitsjat, sest vastasel juhul läheks kohtunik vastuollu erapooletuse nõudega. Siiski on kohtu pädevuses KrMS § 306 lg 1 p 3 ja KrMS § 268 lg 6 alusel kohtuotsuse tegemisel teatud ulatuses süüdistusest kõrvalekaldumine ja süüdistatava käitumisele uue õigusliku hinnangu andmine (vt käesoleva magistritöö p 2.4).¹¹⁴

Juhul kui süüdistuse puudulikkus välistab süüdistatava süüditunnistamise talle algselt süüdistusakti järgi ette heidetud karistusseaduse sätte järgi ning süüdistatava käitumine ei vasta ka mõne muu kuriteokoosseisu tunnustele, tuleb kohtul kaaluda õigeksmõistva kohtuotsuse tegemist KrMS § 309 lg 2 järgi, mille kohaselt tehakse õigeksmõistev kohtuotsus muuhulgas siis, kui kohtulikul arutamisel ei ole tuvastatud kuriteosündmust ega kuritegu või kui ei ole tõendatud, et kuriteo on pannud toime süüdistatav.¹¹⁵

Lisaks on oluline märkida, et kui prokurör kohtuvaidluses loobub süüdistusest, teeb kohus menetlust jätkamata õigeksmõistva otsuse (KrMS § 301). Ka Riigikohus on selgitanud, et kui prokurör loobub süüdistusest, ei ole kohtul õigust ega kohustust kontrollida süüdistusest loobumise õigsust ega põhjendatust. Prokuröri loobumine süüdistusest (ka osaline) on kohtu jaoks siduv. Selline seisukoht lähtub kohtumenetluse võistlevuse printsiibist.¹¹⁶

2.4. Materiaalõigusliku olukorra väljaselgitamine

Kohtu rolli materiaalõigusliku olukorra väljaselgitamisel reguleerib eelkõige KrMS § 268 lg 6, mille järgi võib kohus kohtulikul uurimisel tuvastatud faktilistest asjaoludest lähtuvalt muuta kuriteo kvalifikatsiooni, kui süüdistataval on olnud piisav võimalus ennast sellise kvalifikatsiooni vastu kaitsta. Vajaduse korral teeb kohus kohtumenetluse pooltele ettepaneku avaldada oma seisukoht kvalifikatsiooni kohta, mida süüdistusaktis ei käsitleta. Seega võib kohus otsust tehes tuvastatud faktilistest asjaoludest lähtuvalt muuta prokuröri formuleeritud kuriteo kvalifikatsiooni nii kergemaks kui raskemaks eeldusel, et on tagatud kaitseõigus ka uue kvalifikatsiooni suhtes. Samuti on oluline KrMS § 306 lg 1 p 3, mille kohaselt lahendab kohus kohtuotsuses küsimuse, kas tegu on kuritegu ning

¹¹³ RKKKo 3-1-1-139-05, p-d 18-19.

¹¹⁴ RKKKo 3-1-1-31-10, p-d 16-18, otsuses on mainitud KrMS § 268 lõiget 8, kuid kehtivas redaktsioonis on sarnase sisu ja sõnastusega KrMS § 268 lg 6.

¹¹⁵ RKKKo 3-1-1-96-06, p 16.

¹¹⁶ RKKKo 3-1-1-49-07, p 6; RKKKo 3-1-1-30-12, p 20.

millise paragrahvi, lõike ja punkti järgi karistusseadustikus tuleb see kvalifitseerida. Seega kuriteo kvalifitseerimisel ja teise õiguslike hinnangute andmisel on kohtu diskretsioon laiem kui tavaliselt – näiteks faktiliste asjaolude tuvastamise osas.¹¹⁷

Riigikohus on selgitanud, et kohtumenetluse võistlevus ei eelda kohtu täielikku seotust kohtumenetluse poolte õiguslike väidetega. Vastupidiselt peab kohus KrMS § 306 lg 1 p 3 kohaselt kohtuotsuse tegemisel lahendama muu hulgas küsimuse, kas tegu on kuritegu ning kuidas see kvalifitseerida.¹¹⁸ See tähendab, et kohtul on kohustus selgitada välja teo asjaoludele vastav kuriteo kvalifikatsioon või ka näiteks kuriteo toimepanemise vorm, kui tekib põhjendatud kahtlus prokuröri pakutud materiaaõigusliku käsitluse õigsuses.¹¹⁹ Seega hõlmab kohtu pädevus ka kohtu aktiivset rolli materiaaõigusliku olukorra väljaselgitamisel.¹²⁰

See tähendab, et juhtudel, mil kohtu hinnangul on kohtuliku arutamise tulemina välistatud süüditunnistamine süüdistusaktis toodud sätte järgi, ei saa automaatselt järgneda süüdistatava õigeksmõistmist. Enne õigeksmõistva otsuse tegemist peab kohus omal algatusel kontrollima, kas süüdistatava tegu vastab mõnele muule karistusseaduse normile. Seega olukorras, kus seadus annab kohtule selgesõnaliselt pädevuse muuta omal algatusel süüdistusaktis märgitud kuriteo kvalifikatsiooni, tuleb kehtiva kriminaalmenetlusõigusega kooskõlas olevaks lugeda ka sellised menetlustoimingud, mis on vajalikud, et kohus saaks kasutada KrMS § 268 lg-st 6 tulenevat pädevust süüdistatava kaitseõigust rikkumata. Kaitseõiguse tagamiseks võib kohus teha süüdistatavale ja kaitsjale ettepaneku avaldada oma seisukoht selle kuriteokoosseisu kohaldatavuse suhtes. Selliselt toimides ei välju kohus oma menetluslikust rollist ega riku KrMS § 14 lg-s 1 sätestatud kohtumenetluse võistlevuse põhimõtet, sest menetluse võistlevus ei eelda kohtu täielikku seotust prokuröri ja teiste kohtumenetluse poolte õiguslike väidetega.¹²¹

Kohtu aktiivset rolli materiaaõigusliku olukorra väljaselgitamisel on Riigikohus seega rõhutatud mitmel korral. Ühes lahendis näiteks leidis kolleegium, et kui prokuratuur on avaliku ülesande täitmist sisustanud kohtu hinnangul ekslikult, siis tuleb kohtul kontrollida, kas süüdistuses kirjeldatud tegevus võib olla vaadeldav avaliku ülesande täitmisena tulenevalt mõnest süüdistuses nimetatud õigusnormist.¹²² Eelnevatest Riigikohtu seisukohtadest võib järeldada, et teatud kohtu pingutused materiaaõigusliku olukorra väljaselgitamiseks ei riku võistlevuse põhimõtet ehk selline kohtulik aktiivsus on igati kohane.

¹¹⁷ Kergandberg, E., Pikamäe, P. § 14 p 4.2.

¹¹⁸ RKKKo 1-17-5210, p 34.

¹¹⁹ Grauberg, T.

¹²⁰ RKKKo 1-17-5210, p 34.

¹²¹ RKKKo 3-1-1-46-08, p 33-37. Riigikohus on rääkinud küll KrMS § 268 lõikest 8, kuid sellele vastab kehtivas regulatsioonis KrMS § 268 lg 6, kuivõrd see on sarnase sisu ja sõnastusega.

¹²² RKKKo 3-1-1-98-15, p 70.

2.5. Tõendamine

Riigikohus on olnud seisukohal, et võistlevuse põhimõttest lähtuvalt tuleb mõista ka tõendamise protsessi.¹²³ Võistlevas menetluses on kohtu roll olla erapooletu õigusemõistja, mis tähendab mh seda, et tõendite esitamise kohustus lasub süüdistajal ja kaitsjal ning kohus peab üldjuhul tegema otsuse talle esitatud tõendite pinnalt.¹²⁴ Riigikohus ongi selgitanud, et erinevalt uurimispõhimõttele rajanevast kriminaalmenetlusest vastutab võistlevas menetluses süüdistuse ja seda toetavate tõendite esitamise eest prokurör ja kohtu roll seisneb eelkõige tõendamise reeglite järgimise tagamises kohtuistungil, seejärel kogutud tõendite hindamises ja nende järgi otsuse tegemises.¹²⁵ Seejuures tuleb silmas pidada, et kohus ei tohi täita süüdistust kinnitavate tõendite vähesusest tulenevat tühimikku enda siseveendumusega.¹²⁶ Samuti ei saa kohus asuda elulise usutavuse kriteeriumiga heastama prokuratuuri tegematajätmissi tõendite kogumisel, kuivõrd KrMS § 60 lg 1 kohaselt tugineb kohus kriminaalasja lahendamises asjaoludele, mis ta on tunnistanud tõendatuks või üldtuntuks.¹²⁷

Kriminaalmenetluse loogikaga ei ole seega vastuolus, kui kohtunik jääb kohtuistungil asjaolude tõendamisel passiivseks vaatlejaks. Kriminaalasjades on aktsepteeritav olukord, kus kohtumenetluse pooled loevad alles kohtuotsusest, et süüdistuses kirjeldatud teo kohta ei ole esitatud tõendeid mõne kriminaalasjas olulise tõendamiseseme asjaolu kohta.¹²⁸

Küll aga võtab kohus KrMS § 286¹ lg 1 kohaselt võtab kohus vastu ainult sellise tõendi, ja korraldab selliste tõendite kogumise, millel on kriminaalasjas tähtsust, seega võib kohus sel alusel keelduda tõendi vastuvõtmisest või selle kogumisest, tulenevalt menetlusökonomilistest kaalutlustest. Seda tuleks aga igal juhul kohtul kaaluda, arvestades just kaitsetõendi kogumist olukorras, kus kaitsjal ei ole võimalik tõendit ise varem koguda.¹²⁹

Riigikohus on leidnud, et kohtumenetluse poole õigus tõendeid esitada ei tähenda veel seda, et kohus peaks kõik poole esitatavad tõendid vastu võtma ja neid uurima. Kohtul ja kohtumenetluse pooltel on kohustus planeerida juba eelmenetluses kohtulik arutamine sellisel viisil, mis aitab võimalikult vältida mh tarbetut ajakulu (KrMS § 261 lg 3), ning kohus peab tagama võimalikult kiire lahendini jõudmise (KrMS § 15¹). See tähendab muu hulgas üleliigsete või muul põhjusel tähtsusetute tõendite kogumata ja uurimata jätmist. Näiteks ei ole tähtsust tõendil, millega tuvastatav asjaolu on juba teiste tõenditega kinnitust leidnud.¹³⁰

---

¹²³ RKKKo 3-1-1-67-06, p 7.1.

¹²⁴ RKKKo 3-1-1-67-06, p 7.1; RKKKo 3-1-1-89-13, p 11.1.

¹²⁵ RKKKo 3-1-1-7-14, p 11.1; RKKKo 3-1-1-91-07, p 6.1.

¹²⁶ RKKKo 3-1-1-10-15, p 15.

¹²⁷ RKKKo 3-1-1-72-13, p 14.

¹²⁸ Grauberg, T.

¹²⁹ Kergandberg, E., Pikamäe, P. § 61, p 7.2.

¹³⁰ RKKKm 1-23-1763, p 32-33.

Eelmisele Riigikohtu seisukohale vastukaaluks on Riigikohus teises otsuses leidnud, et süüdistatava või tema kaitsja poolt KrMS § 227 lg 1 alusel esitatavaid tõendeid on kohus kohustatud uurima ning maakohus läks vastuollu võistlevuse põhimõttega, kui ta ei võimaldunud kaitsjal kohtule tõendit esitada. Kuivõrd tunnistaja kohtusse kutsumine toimub vastava taotluse esitamise kaudu, siis ei saa menetluspool esitada kohtule tõendina tunnistaja ütlusi juhul, kui kohus ei rahulda vastavat taotlust. Seega ei nõustunud Riigikohus ringkonnakohtu seisukohaga, mille kohaselt piisas süüdistatava käitumisele hinnangu andmiseks süüdistatava ja kannatanu ütlustest, mistõttu ei olnud maakohtul kohustust rahuldada kaitsja taotlust tunnistaja kohtusse kutsuda.¹³¹

Autorile näib, et Riigikohtu praktikas on seega vastuolu seoses küsimusega, kas kohus võib keelduda tõendi vastuvõtmisest põhjusel, et tuvastatav asjaolu on kohtu hinnangul juba teiste tõenditega tõendamist leidnud. Kriminaalasjas 1-23-1763 vastas Riigikohus sellele küsimusele jaatavalt ning, kuid kriminaalasjas 3-1-1-23-08 eitavalt. Sellises olukorras tuleks ilmselt lähtuda uuemast seisukohast (1-23-1763), kuid autori hinnangul on selles avaldatud eeltoodud seisukoht võistleva menetluse seisukohast probleemne. Kui kohus ei ole veel tõendeid näinud ega hinnanud, siis ei saaks ta ilmselt täie kindlusega väita, et mingi tõend on ülearune. Samuti tekib küsimus, et kui kohus teataks ühele poolele, et selle asjaolu kohta pole enam vaja tõendeid esitada, siis kas vastaspool peaks jätma selle asjaolu üle vaidlemise, sest võib järeldada, et kohus on selle asjaolu juba tõendatuks lugenud.

Justiitsministeeriumi analüüsis on samuti toodud välja, et eriti mahukates kriminaalajades esineb nn ületõendamise probleem: pool esitab sama asjaolu kohta kumulatiivseid tõendeid, mille esitamine võtab märkimisväärselt aega, kuigi mingist hetkest tõendatavat asjaolu rohkem ega vähem tõenäoliselt enam ei muuda, kuna kohtul on juba veendumus tekkinud. Analüüsis on leitud, et seadus ei näe kohtule ette võimalust kumulatiivsete tõendite esitamist blokeerida, sest KrMS § 305¹ lg 3 võimaldab kohtul kohtuotsuses pooltele ette teatamata jätta vastu võetud tõendid siiski otsuse tegemisel kõrvale, kui kohus leiab, et need on lubamatud. Seega peab pool arvestama, et mõni tõend võidakse alles otsuse tegemisel kõrvale jätta, mistõttu võidakse sama asjaolu kohta esitada liigselt tõendeid.¹³²

Eraldi on Riigikohus selgitanud ka süüdistatava karistamise aspekti, sest „(---) kohtu seotus kohtumenetluse poolte tegevusega tõendamisesemesse kuuluvate asjaolude tõendamisel ja karistuse küsimuses seisukoha esitamisel ei ole kaugeltki ühesugune“. Kohtu rolli tõendamisesemesse kuuluvate asjaolude tuvastamisel on eelnevalt juba kirjeldatud. Karistuse osas märkis Riigikohus, et on ootuspärane, kui kohtuliku uurimise käigus esitatakse ka süüdistatava karistust mõjutada võivaid tõendeid ning pooled põhjendavad kohtuvaidluses enda seisukohta karistuse liigi ja määra osas.

---

¹³¹ RKKKo 3-1-1-23-08, p 8.2.

¹³² Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika lühianalüüs (viide 54), lk 40.

Karistuse küsimuse otsustamine ehk karistuse mõistmine kui kohtumenetluse üks osa tugineb kahtlemata sellele, millised asjaolud tunnistab kohus tõendatuks. Samas, kooskõlas KarS § 56 lg-s 1 sätestatuga, on karistamise aluseks isiku süü, mitte aga pelgalt kohtu poolt tuvastatud faktiliste asjaolude kogum. Karistuse mõistmisel tuleb kohtul seega arvestada suurema hulga faktoritega. Konkreetse karistusmäära valik on lõppkokkuvõttes pigem kohtuniku siseveendumusest lähtuva otsustamise küsimus. Kokkuvõtvalt leidis kolleegium, et kohus ei ole karistuse küsimuse otsustamisel seotud prokuröri ega kaitsja sellekohaste taotlustega ning lahendab selle küsimuse seadusele ja enda siseveendumusele tuginedes.¹³³ Karistuse määramisel on kohtul seega laiem otsustusõigus. Siiski saab kohus hinnata süüd või nn teisi faktoreid autori arvates ikkagi esitatud tõendite pinnalt, mille võistlevas menetluses toovad kohtu ette pooled.

2.5.1. Kohtu omaalgatuslik tõendite kogumine

KrMS § 297 lg 1 järgi võib kohus omal algatusel määrata täiendavate tõendite kogumise. See on säte, mis väärrib võistlevuse aspektist tähelepanu. Seadus ei sea kohtu omaalgatuslikule tõendite kogumisele mingeid kitsendusi. Küll aga tuleb lähtuda kohtupraktikast ja võistlevuse põhimõttest, nagu osundatakse ka õiguskirjanduses.

Juba 2004. aastal jõustunud kriminaalmenetluseadustiku seletuskirjas oli selgitatud, et olulise sätena näeb eelnõu ette, et pärast kohtumenetluse poolte poolt esitatud tõendite uurimise lõpetamist võib kohus ka omal algatusel otsustada täiendavate tõendite kogumise. Sellise sätte eesmärk on seletuskirja kohaselt piirata kohtumenetluse täielikku võistlevust objektiivse tõe tuvastamise huvides.¹³⁴

E. Kergandberg ja M. Sillaots on juba 2006. aastal asunud seisukohale, et KrMS § 297 lõiget 2 ehk kohtu võimalust omal algatusel tõendeid koguda tuleb tõlgendada väga kitsalt – selline kohtu omaalgatus on põhjendatud vaid mingite suhteliselt neutraalsete, kuid samas kohtulahendi tegemiseks vältimatult vajalike asjaolude selgitamiseks (näiteks süüdistatava keskmine sissetulek).¹³⁵

Riigikohus on selgitanud, et kriminaalmenetluse seadustiku §-s 297 sätestatud kohtu võimalusel koguda tõendeid ka omal algatusel saab võistlevas kohtumenetluses olla vaid selgelt erandlik ja subsidiaarne tähendus ning kohtuotsus ei saa ainuüksi või määravas ulatuses tugineda kohtu enda algatusel kogutud tõenditele.¹³⁶ Kohtul on seega võimalus, mitte kohustus, tõendeid juurde koguda. Kui kohtumenetluse pool ise täiendavate tõendite esitamist ei taotle, on kohatu teha kohtule kaebemenetluses etteheiteid, et kohus ei määranud seda omal algatusel.¹³⁷

¹³³ RKKKo 3-1-1-91-07, p-d 6.3-6.6.

¹³⁴ Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu SE 594 I juurde, lk 108.

¹³⁵ Kergandberg, E., Sillaots, M, lk 77.

¹³⁶ RKKKo 3-1-1-91-07, p 6.4.

¹³⁷ RKKKo 1-20-1208, p 55.

Ka teises lahendis on Riigikohus korranud, et KrMS § 297 lg-s 1 ja § 307 sätestatud kohtu õigust omal algatusel määrata täiendav tõendite kogumine või täiendavalt selgitada kriminaalasja lahendamiseks olulist asjaolu kujutab endast pigem erandit ning selle õiguse mittekasutamine ei ole kohtule etteheidetav. Selline tõendite kogumise viis peaks aktualiseeruma juhul, kui kohus soovib pooltele selgitada, milliseid täiendavaid tõendeid oleks veel vajalik kohtule esitada. Kohtu omaalgatuslikku tõendite kogumist tuleks lugeda aktsepteeritavaks eeskätt ka selliste asjaolude tuvastamiseks, mis nii teokoosseisu, õigusvastasuse kui ka süü tuvastamisel ei ole esmase tähtsusega, kuid mida – tulenevalt KrMS §-des 306 ja 311-314 kohtuotsusele esitatavatest nõuetest ei saa kohus jätta tähelepanuta.¹³⁸ Seega on kohtu KrMS §-is 297 sätestatud omaalgatuslikku tõendite kogumise õigust kohtupraktikas kohtumenetluse võistlevuse huvides peetud õigeks tõlgendada võimalikult kitsalt.

Viimati nimetatud seisukoht on tekitanud arutelu. Riigikohtu otsustest nähtub, et kohtul on vähe võimalusi omaalgatusliku täiendavate tõendite kogumise kaudu osaleda tõe tuvastamisel. Kuigi sätestet KrMS § 297 lg 1, § 60 lg 2 või § 307 ei nähtu mingeid piiranguid selles osas, milliseid tõendeid või milleks kohus võib ise koguda, on Riigikohus need kitsendused siiski teinud. M. Sillaots on leidnud, et üldreegel, mille kohaselt tõendite esitamise kohustus lasub süüdistajal ja kaitsjal, ei peaks tähendama, et kohtul on keelatud omal algatusel määrata tõendite kogumist ka selliste asjaolude tuvastamiseks, mis nii teokoosseisu, õigusvastasuse kui ka süü tuvastamisel on esmase tähtsusega. Kohtu omal algatusel tõendite kogumine võib olla vajalik tõe tuvastamiseks. Näiteks võivad nii prokurör kui ka kaitsja jätta kohtusse kutsuma tunnistaja, kelle osas pole teada, milliseid ütlusi ta annab, kuid kelle ütlused aitaksid tegelikke asjaolusid välja selgitada. Erinevalt kohtumenetluse pooltest võistlevas kohtumenetluses puudub kohtul vajadus täiendava tõendi kogumisel lähtuda strateegilistest kaalutlustest. Eelnevatele põhjendustele tuginedes asus M. Sillaots seisukohale, et kohtul peaks olema lubatud omal algatusel määrata mõne teadaoleva täiendava tõendi kogumine, kui kohtu arvates on võimalik faktiliste asjaolude suhtes seni kujunenud ettekujutuse muutumine. Seejuures ei tohiks kohus siiski tõendite kogumise määramisel lähtuda konkreetselt eesmärgist tõendada mingi tõendamiseseme asjaolu või selle puudumist süüdistuse või kaitsja poolt vaadatuna. M. Sillaots leidis, et kohtul on selles tegevuses võimalik toimida erapooletult, lähtudes tõe leidmise eesmärgist. KrMS § 297 lg 1 alusel ise tõendeid kogudes ei ole kohtul võimalik takistada või segada kohtumenetluse pooltel tõendite esitamist.¹³⁹

Magistritöö autori hinnangul on aga Riigikohtu poolt kehtestatud piirangud kohtu omaalgatusliku tõendi kogumise õiguse osas täiesti põhjendatud. Esiteks on selline Riigikohtu seisukoht kooskõlas võistleva menetluse põhiideega, kus kohus ei ole uurija, vaid on otsustaja. Teiseks võib olla kohtul erakordselt keeruline näha välja täielikult erapooletu, kui ta kogub tõendeid, mis on esmase tähtsusega teokoosseisu,

---

¹³⁸ RKKKo 3-1-1-67-06, p 7.1.

¹³⁹ Sillaots, M. Kohtulik uurimine ja tõendamisvõimalused kriminaalmenetluses. – Juridica 2012/8.

õigusvastasuse või süü tuvastamisel. Tõenäoliselt on selliste tõendite kohtu poolt kogumise tulemus see, et need tõendid ikkagi on n-ö ühe poole kasuks ja teise poole kahjuks. Kui pool on jätnud need tõepoolest olulised esmase tähtsusega tõendid kogumata ja esitamata, siis võiks kohus kaaluda esindaja kõrvaldamist menetlusest KrMS § 56 lg 1 järgi.

Kokkuvõtvalt on täpsed piirid kohtu omaalgatusliku tõendite kogumise osas siiski läbi vaidlemata ja pigem tunnetuslikud. Kui risküsitluse ehk isikuliste tõendiallikate osas on selgemalt reguleeritud, et millal kohus saab sekkuda, siis teiste tõendite puhul nii ei ole. Kohtupraktikast nähtub, et siiani on kohtule pigem ette heidetud passiivsust, kui aktiivsust ehk maakohtule on ette heidetud tõendite kogumata jätmist, mille peale kõrgem kohus on öelnud, et sellist kohustust kohtul ei olegi. Seega ei ole head ülevaadet, kui tihti ja millega seonduvalt kohtunikud omal algatusel täiendavaid tõendeid koguvad.

Ekspertiisi määramine

Täiendavate tõendite kogumise määramise võimalusega seoses võib arutleda ka ekspertiisi määramise küsimuse üle. KrMS § 295 lg 1 kohaselt võib kohus määrata ekspertiisi kohtumenetluse poole taotlusel või omal algatusel. Riigikohus on selgitanud, et kui kohtueelses menetluses pole ekspertiisi teostamist vajalikuks peetud, kuid kohtu hinnangul nõuab vaidlusaluse asjaolu väljaselgitamine siiski mitteõiguslike eriteadmiste kasutamist, on kohtul KrMS § 295 lg 1 alusel võimalik omal algatusel ekspertiisi määrata. Kohus ei peaks alusetult piirama enda võimalusi kriminaalmenetluse õigeks lahendamiseks, jättes ekspertiisi määramata.¹⁴⁰ Tallinna Ringkonnakohus on toonud välja, et asjaolu, et tegemist on erandliku toiminguga ei tähenda, et sellise õiguse realiseerimine kohtu poolt on välistatud või kohtule etteheidetav. Kohus ei riku võistlevuse põhimõtet, määrares ekspertiisi eriteadmisi vajava ja asjas tähtsust omava küsimuse lahendamiseks.¹⁴¹

On mõnevõrra vaieldav, kas ning millisel määral peaks kohtu poolt KrMS § 295 lg 1 alusel ekspertiisi määramisel arvestama KrMS § 297 lõikes 1 sätestatud. Välistatud ei ole arutus, mille kohaselt KrMS § 295 lõikes 1 nähakse erandit täiendava tõendi kogumise määramise üldistest reeglitest. Riigikohtu ülalviidatud lahendis asjas nr 3-1-1-38-12 märgitud seisukoht võimaldab järeldust, et kohtu tegevust omal algatusel ekspertiisi määrata ei piira tuvastatava asjaolu tähtsus – vastav asjaolu võib kriminaalasja lahendamise aspektist olla ka esmase tähtsusega. Seega on M. Sillaots asunud seisukohale, et KrMS § 295 lõikes 1 on ette nähtud kohtu võimalus aktiivselt osaleda kriminaalasja lahendamise aspektist oluliste asjaolude väljaselgitamisel täiendava tõendi kogumise määramise kaudu.¹⁴² Magistritöö autori hinnangul saab tõepoolest Riigikohtu praktikast lähtudes sellise järelduse teha.

---

¹⁴⁰ RKKKo 3-1-1-38-12, p 18.

¹⁴¹ TlnRnKo 1-18-9492/92, p 15.1.

¹⁴² Sillaots, M. (viide 140).

Kokkuvõtvalt tuleb silmas pidada, et tegu on kohtu võimaluse ja mitte kohustusega. Autori hinnangul võib kohtupraktikast järeldada, et kui kohtu hinnangul ei ole mingi oluline asjaolu üldtuntud ning selle väljaselgitamine nõuab mitteõiguslike eriteadmiste kasutamist, ei saa kohtule omaalgatuslikku ekspertiisi määramist ette heita. Võistleva menetluse kontekstis võib aga ikkagi tekkida küsimus seoses sellega, et kummalgi pooltest on ilmselt selle asjaolu tõendamise koormis, mida kohtu poolt määratud ekspertiisiga tõendama hakatakse. Seega oleks kohtu poolt ekspertiisi määramine üldistest tõendamisreeglitest hälbimine ning kohus võib nii toimides ikkagi kummalegi poolele n-ö appi minna. Seetõttu peaks kohtunik sellist võimalust kasutama vaid erandlikel asjaoludel ehk põhjuseks ei tohiks olla ainult kohtuniku uudishimu.

2.5.2. Kirjalike tõendite uurimine

Riigikohus on leidnud, et võistlevuse põhimõttest lähtuvalt tuleb mõtestada ka tõendite uurimise korda kohtumenetluses. Nii on kriminaalmenetluses kohtumenetluse poole otsustada, milliseid tõendeid ta oma väidete kinnitamiseks kohtule esitab ning kuidas ta neid tõendeid kohtus uurida soovib.¹⁴³ Võistlevuse põhimõttes sisaldub eeldus, et pooltel peaks olema võimalikult vaba voli kujundada oma esitlust kohtule.¹⁴⁴ Otsustus, millisel viisil ja ulatuses tõendit avaldada on poolte jaoks kahtlemata oluline küsimus, kuivõrd kohus saab otsust tehes tugineda KrMS § 296 lg-s 1 nimetatud tõendis sisalduvale teabele vaid ulatuses, milles see on avaldatud, kui välja arvata § 296 lg 3 lauses 2 sätestatud erand. On leitud, et kõige enam võimaldabki seadus dikteerida menetluse käiku pooltel just kirjalike tõendite uurimisel, mille reeglid on väga üldised ning jättes ebaselgeks, mis täpselt on kohtuniku pädevuses.¹⁴⁵ Arutelu on seega tekitanud küsimus, kas ja millisel määral saab kohus dikteerida tõendi avaldamisviisi ja ulatust.

Tõendi avaldamine võib KrMS § 296 lg 3 esimese lause kohaselt seisneda kas selle tervikuna ettelugemises, osalises ettelugemises või avaldamises muul viisil. Avaldamise muu viisina saab dokumendi puhul kõne alla tulla näiteks selle sisu refereerimine, aga ka näiteks dokumendi visuaalne esitlemine. Avaldamise viisi valikul tuleb lähtuda konkreetse tõendi olemusest ning selle kasutamise eesmärgist. Avaldamise viisi ja ulatuse valib kohtumenetluse pool, kes tõendi esitab ning tõend tuleb avaldada ulatuses, milles pool tõendile soovib tugineda. Tõendi kohtule esitlemise viis võib mängida olulist rolli selles, kas poole presentatsioon on kohtule arusaadav ja veenev.¹⁴⁶ Seejuures tuleb pooltel silmas pidada, et võistlev menetlus peaks olema kontsentreeritud esitus. Seadus võimaldab vältida

---

¹⁴³ RKKKo 1-24-2128, p 12.

¹⁴⁴ Kangur, A. (viide 9).

¹⁴⁵ Harju Maakohtu esimehe kohustuste täitmise järelevalve aruanne, lk 24.

¹⁴⁶ RKKK 3-1-1-90-11, p-d 21-21.3.

kohtu koormamist asjakohatu informatsiooniga, avaldades dokumente ja salvestisi vaid osas, milles need omavad tähtsust (KrMS § 286¹ lg 1).¹⁴⁷

Ühest küljest on selge, et kohtunik, kes ei tea tõendite sisu ega poole teooriat, ei saa poole eest otsustada, kuidas pool peaks kohut veenma ning milliseid tõendeid ja kuidas tuleks esitada. Samuti on võistlevas menetluses just kohtumenetluse poolel tõendamise kohustus ning selle kohustusega peab kaasnema ka võimalus seda efektiivselt täita. Teisest küljest nähtub praktikas, et kehtiv regulatsioon soodustab menetluse pahatahtlikku venitamist või lihtsalt kohtu ja vastaspoole aja raiskamist asjakohatu teabega.¹⁴⁸

Harju Maakohtu 2020. aasta järelevalve aruandes viidati, et pooltele antud vabadus valida tõendi avaldamise viis võib viia ajaraiskamiseni¹⁴⁹: kohtumenetluse pool loeb pika dokumendi tervikuna ette, kuigi asjakohane on vaid väike osa; kohtusaali seinale kuvatuna keritakse mitmekümneleheküljelist lepingut, ehkki vaid paar lepingupunkti omavad asja lahendamiseks tähtsust; kohtusaalis kuulatakse tundide viisi salvestisi, kuigi kriminaalasja seisukohast on oluline vaid väike lõik. Kuna pool saab KrMS § 296 lg 3 järgi ise valida, kuidas oma tõendit avaldab, on kohus jäetud justkui kohtumenetluse poole pantvangiks.¹⁵⁰

Eelneva tõttu leiti Harju maakohtu aruandes, et kohtunikul võiks olla suurem vabadus otsustada konkreetse juhtumi eripära arvestades, millisel viisil ja ulatuses tuleb kirjalikke tõendeid ja salvestisi kohtuistungil avaldada ning seada ajalimiite. Näiteks võiks kohtul olla õigus dikteerida, millises mahus on vaja kirjalikke tõendeid ette lugeda. Kaaluda võiks ka KrMS § 296 lg 3 muutmist selliselt, et teatud juhtudel oleks võimalik jätta tõend avaldamata ka siis, kui selleks ei ole poolte kokkulepet. Eelnev aitaks kohtunikul tagada menetluse sujuvam kulgemine. Samuti leidsid kohtunikud, et neile võiks anda võimaluse jagada pooltele suuniseid selle kohta, milliseid tõendeid tuleks (veel) esitada.¹⁵¹

Siiski, nagu ka Justiitsministeeriumi analüüsis leiti, ei ole selline kohtu soov ise aktiivsemalt kriminaalasja lahendamises osaleda kooskõlas kohtu rolliga võistlevas menetluses, milleks on eelkõige olla erapooletu õigusemõistja, mitte uurija. Peale selle on igale inimesele, sh ka kohtunikele omane, et esmamulje kujuneb kiiresti ja siis otsitakse alateadlikult sellele kinnitust. Seega ei toeta mitteteadlikud kognitiivsed protsessid kohtunikele otsustusõiguse andmist selle üle, kuidas ja millega teda veenda tohib. Kuigi kohtunikele tõendite esitamise ja uurimise kohta suurema otsustusõiguse andmine võiks

---

¹⁴⁷ Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika lühianalüüs (viide 54), lk 43.

¹⁴⁸ *Ibidem*.

¹⁴⁹ Harju Maakohtu esimehe kohustuste täitmise järelevalve aruanne, lk 24.

¹⁵⁰ Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika lühianalüüs (viide 54), lk 42.

¹⁵¹ Harju Maakohtu esimehe kohustuste täitmise järelevalve aruanne, lk-d 4, 24-25.

aidata kaasa menetluse kiiremale lõpuleviimisele, võib see halvendada otsustusprotsessi ja sisendi kvaliteeti.¹⁵²

Kokkuvõtvalt tuleb möönda, et konkreetselt KrMS § 296 tõendi avaldamise viisile ega ulatusele mingeid piiranguid sõnaselgelt ette ei näe ning nii võibki olla kohtunikul raske leida õiguslikku alust, millele tuginedes asjakohatu informatsiooni esitamine katkestada. Justiitsministeeriumi analüüsis leiti, et seadusemuudatusega võiks anda kohtule selgema võimalus sekkuda tõendi avaldamisse, kui pool ei suuda kohtule selgitada, miks tõend on avaldatavas osas asjakohane ning kuidas selle tõendi valitud viisil avaldamine arvestab selle olemusega.¹⁵³ Hetkel ongi Riigikogu menetluses eelnõu, mis algatati 13.01.2025 ning millega on plaanis muuda KrMS § 296 lõiget 3 selliselt, et kohtule antakse võimalus sekkuda esemeliste tõendite avaldamise protsessi, kui pool on tõendi avaldamiseks valinud ilmselgelt ebaotstarbeka viisi. Samuti on plaanis lisada sama paragrahvi alla lõige 3¹, mis sätestab, et kui pool avaldab tõendeid viisil või mahus, mis on tõendi olemust ja selle avaldamise eesmärki arvestades selgelt ebaotstarbekas ja ajamahukas, võib kohus määrata, kuidas tõend avaldatakse. Kohtu sekkumine jääb ka pärast seadusemuudatust siiski äärmuslikuks abinõu ajakasutuse normaliseerimiseks. Kohtu sekkumine on õigustatud vaid siis, kui pool on selgelt saamatu või pahatahtlik.¹⁵⁴

2.5.3. Ristküsitlus

Juba ligikaudu 20 aastat tagasi on õiguskirjanduses esitatud seisukoht, et Eesti advokaadid tunnevad muret, et kohtud ei järgi tihti ristküsitluse reegleid või asuvad prokuröri järele aitama. Selle reeglite rikkumisena nähaksegi eelkõige kohtu liigset aktiivsust.¹⁵⁵ Ka kohtupraktikast nähtub, et ringkonnakohtud on korduvalt tuvastanud maakohtu rikkumisi seoses maakohtunike liigse aktiivsusega ristküsitlusel.¹⁵⁶

Ristküsitlus, mis tuleneb angloameerika õigusest, ilmus Eesti õigusesse kohtumenetluse võistlevuse tagamiseks 2004. aasta uues kriminaalmenetlusseadustikus.¹⁵⁷ Ristküsitlust kasutades toimub üldjuhul Eesti kriminaalkohtumenetluses tunnistaja, kannatanu ja süüdistatava ülekuulamine kohtulikul uurimisel. Küsitlajad ristküsitlusel on kohtumenetluse pooled. Ristküsitlust üldiselt aga ka kohtu rolli selles (või õigemini pärast seda) reguleerib eelkõige KrMS § 288. Kohtumenetluses on seega kohtul küsitlemisõiguse kasutamise kaudu võimalik aktiivselt tõendite uurimisel osaleda.

Riigikohus on samuti selgitanud, et kohtumenetluse võistlevust rõhutab kahtlemata KrMS §-s 288 sätestatu, mille kohaselt isikuliste tõendite kohtuliku uurimise põhimeetodiks on ristküsitlus.

¹⁵² Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika lühianalüüs (viide 54), lk 40.

¹⁵³ *Ibidem*, lk 43.

¹⁵⁴ Eelnõu 560 SE seletuskiri, lk-d 19-20, 59.

¹⁵⁵ Kangur, A. Ristküsitlus – mis see veel on? – Aime Vettik. Õiguskeel 2005-2007. Tallinn: Juura 2008, lk 120.

¹⁵⁶ TlnRnKo 1-19-10249/38, p 39; TrtRnKo 1-15-6223/39; TrtRnKo 1-15-899/35; TlnRnKo 1-13-5326.

¹⁵⁷ Kangur, A. (viide 157), lk-d 108-109.

Ristküsitluse puhul toimub tõendina kasutatavate ütluste saamine kohtus põhiliselt kohtumenetluse poolte ühise ja teineteise tõendiallikaid pidevalt ja aktiivselt kontrolliva tegevuse tulemina. Märkimisväärselt on Riigikohus toonud välja, et eelkõige just isikuliste tõendite uurimisel (seega just risküsitluses) avaldub kohtu oluliselt neutraalsem roll võrreldes kriminaalmenetluse seadustiku eelse perioodiga.¹⁵⁸

M. Sillaots on leidnud, et kohtumenetluse võistlevus on suurim, kui kohtulikul uurimisel on esmalt ülekuulatava küsitlemisõigus pooltel ja alles seejärel kohtul.¹⁵⁹ KrMS § 288 lg 6 näebki ette, et kohtul on õigus tunnistajat küsitleda pärast risküsitlust ehk kohus ei tohi oma küsimustega risküsitlusele sekkuda.¹⁶⁰ Sama reegel on kehtestatud eraldi ka süüdistatava ülekuulamise osas KrMS § 293 lõikes 4. Seega on seadusandja pidanud oluliseks, millisel hetkel võib kohus tõendite uurimisel aktiivselt osaleda.¹⁶¹ Riigikohus on seoses KrMS § 288 lg 6 kohaldamisega ringkonnakohtus leidnud, et KrMS § 14 lõikes 1 sätestatud võistlevuse põhimõte laieneb ka apellatsioonimenetlusele ning ringkonnakohtul on õigus küsitleda tunnistajat või süüdistatavat pärast risküsitlust.¹⁶² Kuna kohus ei tohi oma küsimustega sekkuda tunnistaja risküsitlusele, siis ei saa kohus poolte kavandatud küsitlemise käiku nurjata.¹⁶³ Tallinna Ringkonnakohtus on leidnud, et üks põhjus, miks kohtunik ei tohi esmas- ja teiseküsitluse ajal küsimusi küsida, on see, et kohus ei tohi valida poolt (KrMS § 14).¹⁶⁴

Hetkel on Riigikogu menetluses eelnõu, millega on plaanis muuta KrMS § 288 lõige 6 sõnastust järgmiselt: „Kohtul on õigus kriminaalmenetluse asjaolude kohta küsitleda tunnistajat pärast seda, kui pooled on tunnistajat küsitlenud.“ Muudatuse eesmärk on piirata kohtu liigset aktiivsust kriminaalasja üldmenetluses ning samas sätestada, et ka küsimused kohtu poolt on osaks risküsitluse protseduurist, st kohtu küsimustele antud vastused moodustavad osa tõendikõlblikest tunnistaja ütlustest.¹⁶⁵

Milliseid küsimusi võib kohus küsida

Seoses küsimusega, et millistel juhtudel võib kohtunik ise tunnistajat küsitleda, on Ühendkuningriigi kui klassikalise angloameerika võistleva menetluse riigi endine Ülemkohtu esimees olnud pigem konservatiivsel seisukohal. Kuigi ta mõnis, et vastus sellele küsimusele sõltub palju konkreetsest olukorrast ja asjaoludest, tõi ta välja kolm näidet, mil kohtupoolne küsitlemine on aktsepteeritav. Esiteks olukord, kus kohtunik leiab, et mõne esitatud kirjaliku tõendiga on mõni lahtine ots, mis vajab selgitust. Teiseks kui kohtunik ei saa aru, mida tunnistaja mõtles või kolmandaks, kui kohtunikule tundub, et

¹⁵⁸ RKKKo 3-1-1-52-06, p 7.

¹⁵⁹ Sillaots, M. (viide 39).

¹⁶⁰ Kergandberg, E., Pikamäe, P., § 288, p 9.1.

¹⁶¹ Sillaots, M. (viide 140).

¹⁶² RKKKo 1-20-2143, p-d 25-26.

¹⁶³ Kergandberg, E., Sillaots, M., lk 349.

¹⁶⁴ TlnRnKo 1-19-10249/38, p 39.

¹⁶⁵ Eelnõu 560 SE seletuskiri, lk 54-55.

risküsitleja ja tunnistaja vahel on tekkinud arusaamatus. Siiski peab kohtunik olema väga ettevaatlik ja vältima risküsitleuse n-ö ülevõtmist või sellise mulje jätmist. Samuti tuleb võtta arvesse, et pooled võivad mingeid küsimusi või teemasid vältida mingitel sisulistel või taktikalistel kaalutlustel, millest kohtunik ei ole teadlik.¹⁶⁶

Ka USA-s on antud kohtunikele juhised, mille kohaselt võib kohtunik kriminaalasjas küsida tunnistajalt küsimusi eelkõige tema ütluste täpsustamiseks ehk asjaolude kohta, mida pooled on juba käsitletud. Siiski ka seda õigust tuleks kasutada säästlikult, et hoiduda jätmast muljet, et kohtunik eelistab üht poolt teisele. Kohtunik ei tohi unustada, et võistlev kriminaalmenetlus erineb võistlevast tsiviilkohtumenetlusest. Kuigi tõe tuvastamine on oluline eesmärk igas kohtuprotsessis, siis on kriminaalkohtumenetluse aluseks prokuratuuri kohustus tõendada süüdistatava süü väljaspool mõistlikku kahtlust. Et mitte seda tasakaalu rikkuda, ei tohi kohtunik võtta aktiivset rolli faktide tuvastamisel.¹⁶⁷

Eesti õiguskirjanduses on aga kohtu küsitlemisõigust käsitletud oluliselt laiemalt. E. Kergandberg ja P. Pikamäe on esitanud seisukoha, et kohus võib esitada küsimusi ka selliste uute asjaolude kohta, mille kohta kohtumenetluse pooled risküsitleluse küsimusi ei esitanud, kuigi vältima peaks suunavate küsimuste esitamist.¹⁶⁸ Seega on kohtu küsitlemisõigus süüdistaja ja kaitsja küsitlemisõiguse suhtes iseseisev. Samal seisukohal on olnud ka M. Sillaots.¹⁶⁹ A. Kangur on samuti leidnud, et on väga oluline, et tunnistajate küsitlemisel saaksid välja selgitatud kõik tõendamiseseme asjaolud ning kuigi kohtuniku roll ei ole süüdistamine ega uurimise läbiviimine, on ikkagi täiesti kohane kohtuniku sekkumine ja tunnistajalt nende küsimuste küsimine, mille pooled tähelepanematuses või teadmatuses esitamata on jätnud. Samas peab kohus küsimusi püstitades rangelt silmas pidama, et ta ei seaks kahtluse alla oma erapooletust.¹⁷⁰

Eelnõu 560 SE seletuskirjas on leitud, et kuigi risküsitleluse puhul kehtib sama põhimõte, nagu kohtu omaalgatuslike tõendite kogumise puhul ikka, on siiski küsimusi, mille esitamine kohtu poolt võib olla kohane ka võistleva menetluse loogikat arvestades. Eelkõige puudutavad need küsimused kriminaalmenetluse asjaolusid. Kohus ei peaks aga esitama küsimusi, mille eesmärk on muuta süüdistuse alusfaktide esinemine või puudumine rohkem või vähem tõenäoliseks, kuivõrd kohus võiks muidu kergesti minetada oma erapooletu õigusemõistja rolli.¹⁷¹

---

¹⁶⁶ Lord Neuberger of Abbotsbury, lk 8 p 22.

¹⁶⁷ The American Bar Association. ABA Standards for Criminal Justice Special Functions of the Trial Judge. Third Edition. Washington, D.C 2000, lk 28. https://www.americanbar.org/content/dam/aba/publications/criminal_justice_standards/trial_judge.pdf (22.03.2025)

¹⁶⁸ Kergandberg, E., Pikamäe, P. KrMS § 288 p 9.1.

¹⁶⁹ Sillaots, M. (viide 39).

¹⁷⁰ Kangur, A. (viide 75).

¹⁷¹ Eelnõu 560 SE seletuskiri, lk 54-55.

Õiguskirjanduses on seega leitud, et kohus ei pea piirduma ainult kõrvalise tähtsusega küsimustega, vaid ka oluliste tõde leidvate küsimuste esitamist on peetud lubatavaks.¹⁷² Autor aga leiab, et kohtu küsimine uute asjaolude kohta ei pruugi olla kooskõlas võistleva menetluse põhimõttega ega kohtu passiivse rolliga selles menetlusmudelis. Võistlevas menetluses ei peaks kohus olema aktiivne uurija. Kohus hakkab siis justkui täitma poolte poolt jäetud lünki ning millegi kohta küsimata jätmine võib olla ühe poole strateegiline valik. Kui üks pool ei tee oma tööd adekvaatselt, on kohtul võimalik ta menetlusest kõrvaldada (KrMS § 56 lg 1). Igatahes peaks kohus uute asjaolude kohta küsimisel olema väga ettevaatlik, et mitte jätta muljet oma erapoolikusest, minnes ühele poolele justkui appi.

Erandina võiks kohtu küsitlemisõigust ka uute asjaolude osas jaatada juhul, kui tekib oht, et poolte ebakompetentsuse tõttu võiks saada süütu isik süüdimõistetud. Sellisest veast hoidumine on ilmselt kõige olulisem. Samuti tuleb kõne alla mõttekäik, mille kohaselt võiks kohus sekkuda ka selleks, et oleks tagatud süüdistatava õigus õiglasele menetlusele. Nagu eelmises peatükis selgitatud, on kohtul kohustus õiglane menetlus tagada. Seega kuigi sellisel juhul oleks ikkagi tegu kaitsja järele aitamisega, võiks see olla põhiõiguste tagamise eesmärgil ehk erandjuhtudel olla aktsepteeritav (prokuratuuril kui riigil ei ole põhiõigust võistlevale menetlusele).

Riigikohus on seda küsimust käsitlenud vaid kaudselt seoses KrMS § 288 lg 6 kohaldumisega apellatsioonimenetluses. Riigikohus selgitas, et ütluste usaldusväärsuse või ebausaldusväärsuse demonstreerimiseks kohaste küsimuste formuleerimine on võistlevas menetluses esmaselt sellele argumendile tugineva kohtumenetluse poole, mitte kohtu ülesanne.¹⁷³ Lähtudes Riigikohtu sõnastusest „esmaselt“, võib siiski väita, et kohtu õigust selliseid küsimusi küsida välistada ei saa, kuigi ei saa olla kindel, kas Riigikohus seda just selliselt mõtles. Samuti pole kindel, kas eelmistes alapeatükkides käsitletud Riigikohtu otsus asjas nr 3-1-1-67-06 kohaldub ka risküsitluse puhul. Autori hinnangul on vastus sellele küsimusele pigem eitav, sest autorile teadaolevalt ei ole olemas kõrgema kohtu otsust, kus oleks leitud, et maakohus on risküsitlusel teatud sisuga küsimusi esitades üle piiri läinud. Eelnevat toetavad ka eelviidatud õiguskirjanduses avaldatud seisukohad.¹⁷⁴

Kokkuvõtvalt on kohtuniku küsitlemisõigus võistlevas kriminaalmenetluses piiratud ja selle õiguse kasutamine peab olema tasakaalus kohtuniku erapooletu rolliga. Kuivõrd kohtul on võimalus ja mitte kohustus oma küsitlemisõigust kasutada, oleks kasulik teada, kui tihti ja milliste küsimuste küsimiseks kohtunikud seda kasutavad.

---

¹⁷² Sillaots, M. (viide 140).

¹⁷³ RKKKo 1-20-2143, p-d 25-26.

¹⁷⁴ Sillaots, M. (viide 140).

Küsimuste kõrvalejätmine

KrMS § 288 lg 5 sätestab kaks võimalust risküsitlusel esitatud küsimuste kõrvalejätmiseks. Esiteks jätab kohus risküsitluse käigus kõrvale tunnistajale esitatud küsimuse, mis on lubamatu või asjakohatu, kuid saab seda teha üksnes kohtumenetluse poole taotlusel (KrMS § 288 lg 5 I lause). Teiseks jätab kohus risküsitluse käigus kõrvale tunnistajale esitatud küsimuse, mis alandab tunnistaja väärikust, ning saab seda teha omal algatusel (KrMS § 288 lg 5 II lause). Tunnistaja väärikust riivavad küsimused on näiteks küsimused, millega tunnistajat alandatakse või solvatakse.¹⁷⁵

Kohtupraktikast nähtub, et asjakohatute küsimuste kõrvalejätmisel on kohus olnud kohati liiga aktiivne. Tartu Ringkonnakohus on leidnud, et kui maakohus võttis risküsitluse käigus maha kaitsja küsimuse kui asjakohatu ilma teise poole vastava taotluseta, siis rikkus maakohus KrMS § 288 lõiget 5.¹⁷⁶ On võimalik, et kohtunikel läks aega, et kohaneda 01.09.2011 jõustunud seadusemuudatusega, kuivõrd enne seda oli kohtul võimalik omal algatusel sekkuda ka lubamatute ja asjakohatute küsimuste puhul.¹⁷⁷ Seadusandja suurendas seega teadlikult poolte rolli ja vähendas kohtu aktiivsust.

Kuigi järelduvalt KrMS § 288 lõikest 5 puudub kohtul võimalus omal algatusel jätta kõrvale asjakohatud või lubamatud küsimused, siis erand on tehtud poolte pahauskse venitamise korral, sest praktikas ei ole välistatud, et läbi asjakohatute küsimuste esitamise soovivad pooled menetlust venitada ning vastaspool mingil põhjusel ei taotle asjakohatute küsimuste kõrvalejätmist. KrMS-is ei ole otseselt reguleeritud, kuidas kohus sellisel juhul peaks toimima.

Riigikohus on aga leidnud, et kohtumenetluse pahauskse venitamise vältimiseks on kohtul kohustus sekkuda KrMS § 288 lg 5 alusel risküsitlusele ja jätta kõrvale kõik asjakohatud küsimused. Kohtumenetluse poolte obstruktsionistlik tegevus ei tohi hakata dikteerima kohtumenetluse kulgu ega muuta kohut protsessiosaliste pantvangiks.¹⁷⁸ Ka teises lahendis kordas Riigikohus, et kui on ilmne, et kohtumenetluse poole küsimuste eesmärk on menetluse pahauskne venitamine, võib kohus sekkuda risküsitlusele ka omal algatusel või seada pooltele küsimuste esitamiseks ajapiirangu.¹⁷⁹

Samuti on E. Kergandberg ja P. Pikamäe kirjutanud, et sellises situatsioonis peaks olema aktsepteeritav tugineda kohtuistungijuhimise volitustele. Sellisel juhul ei jätaks kohus omal algatusel asjakohatud küsimust küll kõrvale, kuid annaks korralduse piirduda ainult asjakohaste küsimuste esitamisega.¹⁸⁰ Küsitlus peab olema eesmärgistatud ning asjatut ringikeerutamist peaks kohus keelama.¹⁸¹

¹⁷⁵ Kergandberg, E., Pikamäe, P. KrMS § 288 p 8.5.

¹⁷⁶ TrtRnKo 1-22-172/57.

¹⁷⁷ Kriminaalmenetluse seadustik RT I, 23.02.2011, 45.

¹⁷⁸ RKKKo 3-1-1-43-10, p 46.

¹⁷⁹ RKKKo 1-20-2143, p-d 25-26.

¹⁸⁰ Kergandberg, E., Pikamäe, P. KrMS § 288 p 8.5.

¹⁸¹ Kangur, A. (viide 75).

Siiski võib mõnel juhul kohtul olla keeruline otsustada, kas küsimus on asjakohane või mitte, sest kohtunik ei ole näinud isiku kohtueelses menetluses antud ütlusi ega teisi kriminaaltoimiku materjale. A. Kangur on selgitanud, et kohtupoolne range järelevalve risküsitlusel on täiesti kohane, et vältida aja raiskamist. Näiteks tulebki kahtluse korral esitada tunnistaja küsitlejale küsimus, et kuhu te sellega tüürite. Selline küsimine ei tohiks aga toimuda valjuhäälselt ega tunnistaja kuuldes, sest see võiks tunnistajale küsitluse strateegia enne õiget aega paljastada.¹⁸² Selle probleemi lahendamaks asjakohasuse arutelu ajaks tunnistaja kohtusaali ukse taha saatmine või selle arutelu pidamine muul viisil nii, et tunnistaja seda ei kuule.¹⁸³

Kokkuvõtvalt peaks üldiselt asjakohatute ja lubamatute küsimuste mahavõtmine toimuma poole taotlusel, kuid kui on tõepoolest ilmne, et poole eesmärk on menetlust venitada, siis on kohtul õigus sekkuda, tuginedes kohtumenetluse juhtimise volitusele ja sellekohasele Riigikohtu praktikale.

2.6. Taotlused

Korduvate või asjakohatute taotluste esitamine on veel üks kohtumenetluse osa, mis on suuresti poole kontrolli all ning mida pooled võivad praktikas kasutada kohtumenetluse venitamiseks. Selle mure lahendamiseks on Riigikohus leidnud, et kohtul tuleb mõistlikult piirata kohtumenetluse poole taotluste arutamise aega, et vältida kohtumenetluse venitamist.¹⁸⁴

Siiski veel 2012. aastal leidis Riigikohus, et seadusest ei tulene õiguslikku alust jätta karistuse täitmisele pööramise edasilükkamise taotlus läbi vaatamata põhjusel, et taotlus kattub sisult sama isiku poolt samas asjas varem esitatud taotlusega, mille kohus on jätnud rahuldamata. Riigikohus selgitas, et sama isiku korduvate samasisuliste taotluste korral tuleb kohtul järgnevad taotlused sarnaselt esimesele taotlusele rahuldamata (mitte läbi vaatamata) jätta, kusjuures määruse põhjustes võib kohus piirduda viitega varasema samasisulise taotluse kohta tehtud määruse põhjustele.¹⁸⁵ Sellest võis järeldada, et kohtul ei ole võimalust ka selgelt pahatahtlikke taotlusi sisuliselt läbi vaatamata jätta.¹⁸⁶ Siiski on saanud see mure lahenduse – 01.05.2023 jõustunud seadusemuudatusega täiendati KrMS § 266 esimest lõiget loeteluga, mille viies punkt sätestab, et kohtunik võib jätta vastuväite või taotluse, sealhulgas taandamistaotluse läbi vaatamata, kui see on esitatud põhjendamatu viivitusega või kordab juba lahendatud taotlust või vastuväidet ehkki menetluslik olukord ei ole vahepeal oluliselt muutunud.

Samuti leidis Riigikohus ka juba enne eelnimetatud 01.05.2023 seadusemuudatust, et kui kohtuistungil ilmneb, et mõni kohtumenetluse pool ilmselgelt kuritarvitab oma menetlusõigusi, kasutades näiteks

---

¹⁸² *Ibidem*.

¹⁸³ Sillaots, M. (viide 39).

¹⁸⁴ RKKKo 3-1-1-43-10, p 46.

¹⁸⁵ RKKKo 3-1-1-48-12, p 15.1.

¹⁸⁶ Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika lühianalüüs (viide 54), lk 28.

taotluste ja vastuväidete esitamise õigust süstemaatiliselt selleks, et kohtumenetlust takistada või venitada, tuleb kohtul sellisele käitumisele reageerida. Nii on kohtul võimalik määrata, et kõik taotlused, mis ei ole olemuslikult seotud toimetatava menetlustoiminguga (nt mingi tõendi uurimisega), tuleb esitada korraga kohtu poolt paika pandud ajal. Samuti võib kohus seada taotluse või vastuväite arutamisele mõistlikud ajalised piirangud (erandiks on KrMS § 300 lg 2). Kui menetluses osaleb mitu kaitsjat või prokuröri, ei ole nõutav, et iga taotluse ja vastuväite kohta saaksid arvamust avaldada neist kõik. Kohus võib kohustada omavahel kokku leppima, kes ühe süüdistatava kaitsjatest ja prokuröridest konkreetse taotluse või vastuväite osas sõna võtab. Lisaks tuleb kohtul taotluse või vastuväite suuline põhjendamine katkestada, kui kohtumenetluse pool teemast kõrvale kaldub.¹⁸⁷

Kokkuvõtvalt on taotluste esitamine küll poolte õigus, kuid kohtul on õigus seda mõnel määral piirata, et vältida kohtumenetluse takistamist ja venitamist. See õigus tuleneb eelkõige kohtu kohustusest kohtuistungit juhtida, täpsemalt eelkõige KrMS §-ist 266.

Peatükist selgus, et seadus reguleerib kohtu tegevust eeltoodud küsimustes pigem üldiselt, jättes palju diskretsiooniruumi ning mitmed kohtu rolli piire puudutavad küsimused on käsitlemata ka kohtupraktikas. Autori hinnangul nähtus mh, et kohtupraktikas ei ole võetud selget suunda menetluse võistlevuse süvendamisele ega vähendamisele. Näiteks kohtu õigust määrata omal algatusel täiendavate tõendite kogumine on piiratud üsna ulatuslikult, kuid seejuures ei ole kuidagi taunitud kohtu õigust määrata omal algatusel ekspertiis või piiratud seda, mille kohta kohus võib ristküsitlusel küsida. Ehk on ka kõrgemate kohtute kohtunikud selles osas eriarvamustel.

---

¹⁸⁷ RKKKo 3-1-1-81-11, p 20.2.

3. KOHTULIK AKTIIVSUS EESTIS

3.1. Uurimuse eesmärk, meetodika ja valim

Käesoleva magistritööga otsiti vastust küsimusele, kui aktiivsed on Eesti maa- ja ringkonnakohtute süüteovaldkonna kohtunikud kohtumenetluses ning kas see aktiivsus on kooskõlas kohtu rolliga võistlevas kriminaalkohtumenetluses. Eelnevalt on töö autor viinud läbi teoreetilise õiguskirjanduse, õigusaktide ja kohtupraktika analüüsi. Selgus, et seadus reguleerib kohtu tegevust eeltoodud küsimustes pigem üldiselt, jättes palju diskretsiooniruumi ning mitmed kohtu rolli piire puudutavad küsimused on reguleerimata ka kohtupraktikas. Järelikult peavad kohtunikud oma käitumist kujundama tunnetuslikult. Samuti, isegi kui teooria ehk seadus ja kohtupraktika räägivad üht, ei pruugi praktika sellele alati vastata. On leitud, et praktikas on osad kohtunikud oma rolli võistlevas menetluses hästi omaks võtnud, kuid teisalt on ka neid kohtunikke, kes on protsessis märgatavalt aktiivsemad, kui nende roll KrMS § 14 lõike 1 järgi ette näeb.¹⁸⁸ On kohtunikke, kes nimetati ametisse enne 2004. aastat, kui võistlev menetlus oli Eestis veel tundmatu. 2021. aastal avaldati kohtumenetluse parima praktika edendamise suunised, mille kohaselt kohus väldib menetluse erapooletu juhtimise rolli piiridest väljumist ning tagab menetluse võistlevuse ja õiguse õiglasele ning erapooletule menetlusele.¹⁸⁹ Riigikohtunikudki pole alati olnud kohtuliku aktiivsuse osas ühel meelel.¹⁹⁰

Eesti õiguskirjanduses ega teadustöodes pole autorile teadaolevalt kohtulikku aktiivust varem uuritud ehk puudus igasugune ülevaade süüteovaldkonna kohtunike aktiivsusest kohtusaalis. Seega oleks kasulik teada, kui aktiivsed Eesti kohtunikud on ning kas see ühildub võistleva menetluse olemuse, olemasoleva kohtupraktika ja seadusega. Eelnevast saab sisuliselt järeldada seda, kui võistlev või mitte võistlev meie kohtumenetlus tegelikult on. Sellest võib ilmnedu vajadus korrigeerida seaduse abil teatud väärtusi või viidata, millele kohtunike koolitustel rohkem rõhku panna. Järelikult oli vajalik viia läbi uurimus Eesti kohtunike seas.

Uurimise läbiviimiseks kasutati küsitlust. Küsitlus on üks levinumaid andmekogumise meetodeid.¹⁹¹ Just küsitluse kasuks otsustas autor seetõttu, et küsitluse puhul on (võrreldes nt intervjuudega) parem tulemusi võrrelda ja süstematiseerida. Samuti oli valim suur ning küsitluse abil on võimalik lihtsamalt saada vastuseid suuremalt hulgalt vastajatelt. Uurimisküsimustele vastuse leidmiseks viis autor läbi küsitluse Eesti maakohtutes ja ringkonnakohtutes süüteosasju lahendavate kohtunike seas. Arvuliselt töö autor valimit ei piiritlenud ning küsitlus saadeti kõikidele Eesti maakohtutes ja ringkonnakohtutes töötavatele süüteovaldkonna kohtunikele e-kirja teel. Küsitlus oli vastamiseks avatud kaks nädalat.

¹⁸⁸ Eelnõu 560 SE seletuskiri, lk-d 54-55.

¹⁸⁹ Kohtumenetluse parima praktika edendamise suunised, p 3.4.

¹⁹⁰ RKKKo 1-18-437 ja otsusele lisatud Riigikohtunik Juhan Sarve eriarvamus.

¹⁹¹ Õunapuu, L. Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu: Tartu Ülikool 2014, lk 160.

Küsimustikule vastas 15 maakohtunikku ja 7 ringkonnakohtunikku. Kokku on Eestis süüteoaldkonnas 50 maakohtunikku ja 12 ringkonnakohtunikku.¹⁹² Seega vastas küsitlusele 30% maakohtunistest, ligikaudu 58% ringkonnakohtunistest ja ligikaudu 36% kogu valimist.

Töö autor koostas küsimustiku Microsoft Forms keskkonnas, mis on seotud autori Tartu Ülikooli kontoga. Küsimustik koosnes 31 küsimusest, millest esimene võttis nõusoleku andmete magistritöös kasutamiseks ja teine küsis, kas vastaja töötab maakohtus või ringkonnakohtus. Ülejäänud 29 küsimust olid suletud küsimused, mis kirjeldasid olukorda ning vastaja pidi valima, mida ta sellises olukorras teeks. Need 29 küsimust olid vastamiseks kohustuslikud, kuid iga küsimuse juures oli ka võimalus enda vastust selgitada („kui soovid, siis selgita“).

Küsimuste koostamisel lähtus autor eelnevas kahes peatükis käsitletust. Kahes esimeses peatükis selgusid võistleva menetluse tunnused ja need kohtumenetluse aspektid, kus võistlevus eelkõige üldiselt avaldub. Samuti selgus kohtu roll nendes põhilistes võistleva kohtumenetluse rubriikides. Eelnevast peatükist tulenevalt jagas autor küsitluse neljaks põhiliseks teemaploki: 1) eelistung ja süüdistusega seonduv 2) tõendid ja tõendamise 3) taotlused 4) varia. Küsimused ja nendele antud vastused aitavad eelmise peatüki toel mõista, kui väga kohtunikud nendes erinevates kohtumenetluse osades võistleva menetluse põhilistest ideedest kinni peavad ning kuidas nad oma rolli tajuvad.

Kuivõrd võis ette arvata, et paljude küsimuste puhul võib vastus olla „sõltub asjaoludest“ ning lihtsalt jah või ei vastust oleks keeruline anda, siis kasutati vastustena reitinguskaalat (*rating scale*), mis sisaldas reastatud numbreid¹⁹³ ehk kõik sisulised küsimused olid vastusevariantidega 0-10 skaalal. 0 tähistas „mitte mingil juhul“ ning 10 „kindlasti“. Kõik küsimused olid püstitatud nii, et 0 tähistaks kõige madalamat ja 10 kõige kõrgemat aktiivsuse taset.

3.2. Uurimuse tulemused ja analüüs

Järgnevalt toob autor välja igale küsimusele antud arvulised vastused, mida on kujutatud joonistena ning ka kohtunike poolt vastustele lisatud selgitused. Autor analüüsib iga küsimuse vastuseid, kuid mõne küsimuse vastuseid koos ja mõne küsimuse vastuseid eraldi võttes, sõltuvalt küsimuste sisust. Analüüsides on arutletud vastuste üle, hinnates nende kooskõla magistritöö eelnevas peatükikes analüüsitud õiguskirjanduse, seaduse ja kohtupraktikaga. Järgmine alapeatükk (3.3) võtab kokku ja üldistab kogu küsitluse tulemusi ja selle analüüsi ning pakub võimalikke lahendusi.

---

¹⁹² Kohtud.ee kontaktid. <https://www.kohus.ee/kohtute-kontaktid/> (25.04.2025).

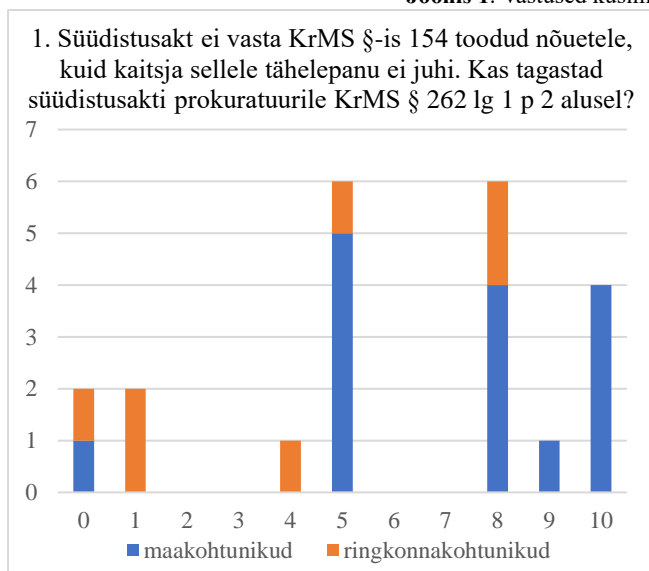
¹⁹³ Õunapuu, L., lk 165.

3.2.1. Eelistung ja süüdistusega seonduv

Esimesed kolm küsimust puudutasid prokuratuurile süüdistusakti tagastamist. KrMS § 154 sätestab süüdistusaktile konkreetsed nõuded ja KrMS § 262 lg 1 p 2 annab kohtule aluse süüdistusakt tagastada, kui süüdistusakt nendele nõuetele ei vasta. Nagu teises peatükis selgitatud, on süüdistusakti tagastamise osas antud kohtule lai kaalutusõigus. Võistleva menetluse olemuse kohaselt peaks süüdistusakti puudustele tähelepanu juhtima kaitsja, kuid seadus ega kohtupraktika ei välista kohtu poolt süüdistusakti tagastamist ka ilma kaitsja vastava taotluseta. Ilma kaitsja vastava taotluseta süüdistusakti tagastamine ei pruugi aga võistleva menetluse ideega sobida, sest sellega kohus justkui aitab prokuratuuri ning kohtunik võib näida erapoolik. Samuti võib kaitsja hoidumine süüdistusakti puudusele tähelepanu juhtimisest olla strateegiline valik. Eelnevast tulenevalt iseloomustab kohtu n-õ omaalgatuslik süüdistusakti tagastamine kohtulikku aktiivsust: tagastamata jätmine iseloomustab vähemaktiivset kohtunikku ehk suuremat kohtumenetluse võistlevust ja omal algatusel tagastamine suuremat kohtulikku aktiivsust ehk menetluse väiksemat võistlevust.

Täpsemalt käsitleti süüdistusakti mittevastavuse erinevaid variatsioone. Esimene küsimus oli üldisem, nagu on ka vastavate normide sõnastus ja puudutaski süüdistusakti vastavust KrMS §-is 154 toodud pigem formaalsetele nõuetele. Teine küsimus aga puudutas süüdistuses toodud faktilisi asjaolusid ehk süüdistuse sisu selgust. Kolmandana püstitati sisuliselt küsimus, et kas ka süüdistuse sisu peab olema süüdimõistmiseks sobiv. Kõikides küsimustes toodud olukordades kaitsja ühelegi süüdistusakti puudusele tähelepanu ei juhtinud. Vastused esimesele kolmele küsimusele olid järgnevad.

Joonis 1. Vastused küsimusele nr 1 (allikas: autori uuring).

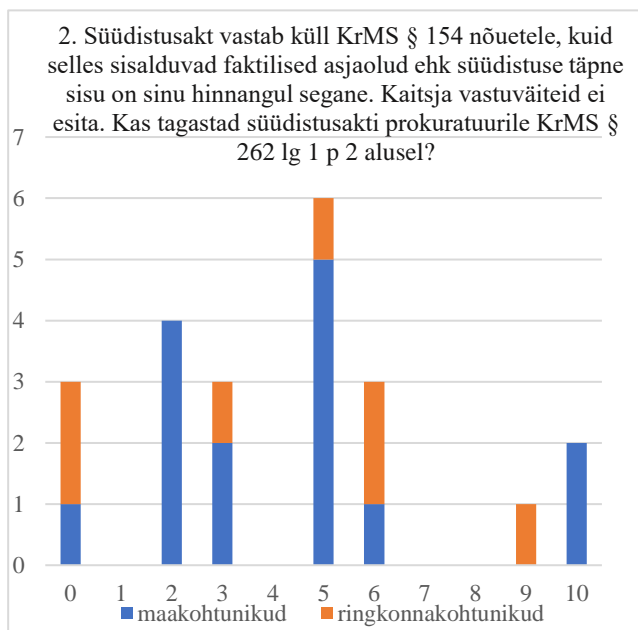

Esimesele küsimusele olid vastused üsna erinevad. 5 kohtunikku (märkimisväärselt 4 neist ringkonnakohtunikud) valisid vastuseks väiksema numbriga kui 5, 6 kohtunikku valisidki numbriga 5 ning 11 kohtunikku valisid vastuseks 8 või rohkem. Üks kohtunik, kes valis vastuseks 0 ehk mitte mingil juhul selgitas, et see oleks sekkumine võistlevasse menetlusse, sest süüdistusakti puudustele omal initsiatiivil tähelepanu juhtimine aitaks prokuröri. Ringkonnakohtunik, kes valis vastuseks 4 selgitas, et maakohtunikuna pigem ei tagastaks, otsustades

süüdistusaktis esinevate puuduste ulatuse ja iseloomu järgi. Mitmed kohtunikud, kes valisid vastuseks 5, selgitasid, et sõltub puudusest või rikutud nõude iseloomust. Kohtunik, kes valis vastuseks 9, selgitas, et suure tõenäosusega jah, sest asjaolu, et kaitsja ei pööra sellele tähelepanu ei välista kohtunikul

süüdistusakti tagastada ning lisaks võib kaitsja poolt tähelepanu mitte pööramine olla ka kaitsetaktika. Üks kohtunik, kes valis vastuseks 10, selgitas oma vastust järgnevalt: „Sest ka siis kui kaitsja ei juhi tähelepanu puudulikule s/aktile, on see kohtunikule nähtav. Ja just kohtunik see, kes peab kirjutama hiljem õige otsuse, ja seda sõltumatult sellest, milline oli kaitsja tegevus asja ettevalmistaval staadiumil. Kui kohtunik aktist aru ei saa, kuidas süüdistatav saaks selle sisust mõista. Ja kui kohtunik näeb, et aktis kirjeldatud tegu faktilises mõttes ei saagi olla kuritegu, siis pole vahet, kas kaitsja näeb seda või ei näe“. Veel üks kohtunik, kes valis vastuseks 10 selgitas, et kohtu kohustus on kontrollida süüdistusakti vastavust KrMS § 154 nõuetele.

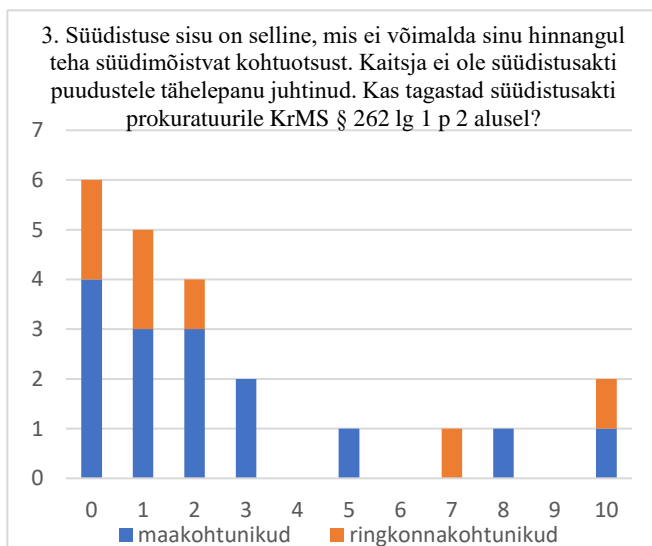
Joonis 2. Vastused küsimusele nr 2 (allikas: autori uuring).

Teisele küsimusele vastati ka üsna erinevalt. 10 kohtunikku valis vastuseks viiest väiksema numbriga, 6 kohtunikku valiski vastuseks 5 ning 6 kohtunikku valis 6 või suurema numbriga. Mitmed kohtunikud kirjutasid kommentaariks, et selgitus on sama, mis eelneva küsimuse puhul. Üks kohtunik, kes valis vastuseks 2 selgitas: „Üldjuhul ei tagasta, kui mulle tundub, et loen süüdistusest välja mingidki koosseisule omased asjaolud. Enamasti on sellistes segastes süüdistustes igasugu taustfakte ja muud vahtu sees ning koosseisule vastavaid asjaolusid tuleb sellest segadikust taga otsida. Kohtuotsuses

refereerin süüdistust lühidalt, täpselt nii nagu sellest aru sain.“ Üks kohtunik, kes valis vastuseks 5 selgitas, et sõltub, kui oluline süüdistuse ebaselgus on ning ka teine selgitas, et millise kaaluga faktilised asjaolud on segased. Kolmas sama valiku teinud kohtunik selgitas, et segase alusega süüdistusakt ei taga kaitseõigust, kuid samas sõltuvalt ebamäärasuse astmest, võib seda olla võimalik konkretiseerida eelistungil.

Joonis 3. Vastused küsimusele nr 3 (allikas: autori uuring).

Kolmanda situatsiooni puhul oli rohkem kohtunikke, kes süüdistusakti ei tagastaks – 17 kohtunikku valisid vastuseks 1, 2 või 3. 5 kohtunikku valisid vastuseks 5 või suurema numbriga. Üks kohtunik, kes valis vastuseks 0 selgitas, et kuna tõendeid pole selles staadiumis esitatud ja prokuröri on õigus süüdistust muuta, siis vaid enda esialgse hinnangu alusel süüdistusakti tagasi

ei saada. Teine samamoodi vastanud kohtunik selgitas, et kohus ei hinda süüdistusakti konkreetset liiki otsuse pinnalt – võimalik on nii süüdimõistev kui ka õigeksmõistev otsus. Üks kohtunikest, kes valis vastuseks 2 selgitas järgnevat: „Prokuratuur on kohtumenetluse pool, mis on kaitsjaga võrdne ning ise vastutab oma töö kvaliteedi eest. Kohtunik peab alati jääma erapooletuks ning sellisena ka näima. Juhiks prokuröri tähelepanu süüdistuse puudusele vaid erandjuhul, kui kaitseaktist nähtuvalt nt faktiliste asjaolude üle vaidlust üldjoontes pole.“ Kohtunik, kes valis vastuse 5, selgitas: „Ilmselt on see siis selline olukord, kus süüdistuses on prokurör unustanud asjaoludega sisustada mingi koosseisutunnuse. Eelistungil ma teeksin oma tähelepaneku pooltele teatavaks ja küsiksin kaitsja seisukohta võimaliku süüdistusakti tagastamise osas. Kui kaitsja leiab, et pole põhjust tagastada, siis ei tagastaks. Siis on prokuröri enda asi, kas ta põhiistungil märkab süüdistust muuta või mitte. Meelde seda enam ei tuleta.“ Kohtunik, kes valis vastuseks 7 tõi välja, et kui süüdistus on puudulik ilmselgelt mõne koosseisu koha pealt olulises asjaolus, siis saadaks tagasi.

Nagu mainitud, on probleem süüdistusakti n-ö omal algatusel tagastamisega see, et kui kohus annab prokurörile mõista, et süüdistus on puudulik või segane, siis on prokuratuuril võimalus ennast parandada. Seega võib jääda mulje, et kohus aitab prokuröri ning ei pruugi olla süüdistatava ja kaitsja huvides, kui kohus süüdistusakti puuduste tõttu tagastab. Võimalik, et süüdistatava huvi ongi minna asjaga edasi ja loota, et kohtunik mõistab ta puuduliku süüdistuse tõttu õigeks.

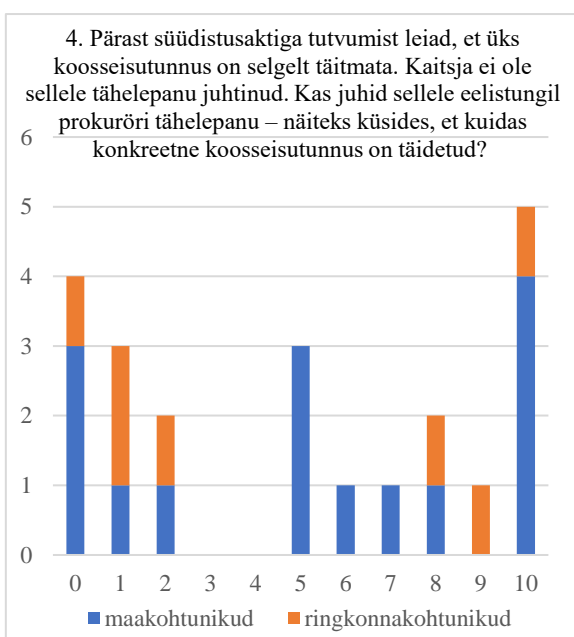
Esimese küsimuse ehk KrMS §-is 154 toodud nõuetele mittevastavuse korral oli võrreldes teise ja kolmanda küsimusega enim kohtunikke, kes süüdistusakti tagastaks. Vaid üks maakohtunik vastas eitavalt ning selgitas, et see oleks sekkumine võistlevasse menetlusse, sest sellega aitaks kohus prokuröri. Ringkonnakohtunikud võisid eitavalt vastata ka seetõttu, et neil polegi seaduslikku alust süüdistusakti tagastamiseks. Kuivõrd üks populaarsemaid vastuseid oli 5, siis on mõistetav, et vastus sõltub rikutud nõuete olemusest, nagu mõni kohtunik selgitas. Kui puudu on midagi olulist, nagu näiteks tõendite loetelu, aga kaitsja sellele tähelepanu ei juhi, siis ei saa autori hinnangul kohtule liigset aktiivsust ette heita, kui kohus siiski sellise süüdistusakti tagastab, mh sest selline puudus on niivõrd ilmselge ja kohtuliku uurimise planeerimine oleks suhteliselt võimatu, kuigi sellised olukorrad on muidugi väga erandlikud. Üldiselt võib väita, et kohtunikud on üsna aktiivsed, mis puudutab omal initsiatiivil süüdistusakti tagastamist KrMS §-is 154 toodud nõuetele mittevastavuse tõttu.

Teise küsimuse puhul ehk mis puudutas süüdistuse sisu selgust oli aga rohkem kohtunikke, kes omal initsiatiivil sellist süüdistusakti ei tagastaks. Kui kaitsja vastuväiteid ei esita, siis võib kohus autori arvates eeldada, et kaitsja saab kõigest aru ja kaitseõigus on tagatud. Võistleva menetluse seisukohast võib olla probleemne esimene väljatoodud kohtuniku selgitus, millest võib järeldada, et kohtunik kontrollib süüdistusakti selle pilguga, et kas koosseisulised asjaolud on välja toodud ehk kas

süüdimõistmine oleks võimalik. Samuti selgitasid kohtunikud, et sõltub kui oluline ebaselgus on või et sõltub ebamäärasuse astmest. Ühest küljest võib väita, et segane süüdistusakt ei pruugi anda kohtule võimalust kohtulikku arutamist tõhusalt ette valmistada (KrMS § 261 lg 3). Autori hinnangul aga isegi juhul, kui süüdistuse sisu ongi väga segane ja polegi võimalik aru saada, siis tuleks ka süüdistusakti tõlgendamisel lähtuda *in dubio pro reo* põhimõttest ning teha lõpuks õigeksmõistev otsus. Kokkuvõtvalt ei peaks autori arvates kohus, arvestades võistleva menetluse olemust, süüdistusakti selle sisu ebaselguse tõttu omal algatusel tagastama. Enamik kohtunikke ka vastasid eitavalt või neutraalselt, aga on ka kohtunikke, kes võivad olla selles osas liiga aktiivsed.

Kolmandas küsimuses ei olnud kohtu hinnangul süüdistusakti põhjal võimalik kedagi süüdi mõista. Võrreldes kahe eelmise küsimusega oli siin kõige enam eitavaid vastuseid. Tuleb nõustuda vastanud kohtunike enamusega, et kui süüdistuse sisu on selline, mis mingil põhjusel süüdimõistvat kohtuotsust ei võimalda (näiteks ei vasta kirjeldatud asjaolud ühelegi süüteokoosseisule), siis erapooletu õigusemõistjana on kohtu reageerimisvõimalus piiratud. Kui kohus annab prokuratuurile teada, et süüdistus on puudulik või ebaselge, siis on prokuratuuril võimalik seda kuni kohtuliku uurimise lõpuni parandada. See ei pruugi aga olla kaitsja/süüdistatava huvides. Seega autori hinnangul peaks võistleva menetluse olemust arvestades kohus seejuures jätma reageerimata ning kui prokuratuur ka ise enne kohtulikku uurimise lõppu süüdistust ei täienda, siis tegema õigeksmõistva otsuse. Järelikult on mõni vastanud kohtunik ilmselt liiga aktiivne. Eelnevale tuginedes ei ole süüdistusakti tagastamine üldiselt see koht, kus kohtunikud menetluse võistlevust väga oluliseks peaksid. Siiski päris prokuratuuri rolli kohus selles osas ei võta, sest enamik kohtunikke jätaaks ikkagi süüdistusakti omal initsiatiivil tagastamata juhul, kui selle põhjal süüdimõistvat otsust võimalik teha ei ole.

Joonis 4. Vastused küsimusele nr 4 (allikas: autori uuring).

Neljandas küsimuses toodud olukorda ei ole konkreetselt seaduses reguleeritud või kohtupraktikas käsitletud, kuid kahtlemata iseloomustab see samuti kohtulikku aktiivsust.

Neljandas situatsioonis käituksid kohtunikud jällegi üsna erinevalt. 9 kohtunikku valisid vastuseks 0, 1 või 2; 3 kohtunikku valisid 5 ning 10 kohtunikku 6 või rohkem. Selgitustes viidati korduvalt eelmisele vastusele. Üks kohtunik, kes valis vastuseks 5, selgitas: Oleneb situatsioonist, aga pigem ei juhi tähelepanu. See ei saa tulla ka üllatusliku momendina, et üks koosseisuelement on täitmata, kui prokurör oleks hoolikalt ette valmistunud. Järelikult tuleb õigeks mõista.“ Kohtunik, kes valis

vastuseks 9 selgitas: „Peaa mõistlikuks see probleem eelistungil tõstata ja kui see teisiti ei lahene, siis saadaks süüdistusakti tagasi. Praktikas on korra juhtunud, et prokurör palub ise süüdistusakti sellises olukorras tagastada.“

Selles küsimuses toodud ohukohta võistleva menetluse ja kohtu rolliga seonduvalt on autor eelmiste küsimuste analüüsid juba käsitlenud. Kui kaitsja puudusele tähelepanu juhtinud ei ole, siis võib see olla strateegiline valik, sest kui prokurör seda enne kohtuliku uurimise lõppu ei märka ja süüdistusakti ei täienda, siis tuleb kohtul teha õigeksmõistev otsus ning kaitsja võibki sellele tähelepanu pöörata alles kohtuvaidlustes. Kui aga kohus sellele puudusele eelistungil tähelepanu juhib, siis prokurör suure tõenäosusega teeb need parandused. Sellisel juhul võib väita, et kohus aitas prokuratuuri ning pole päris erapooletu. Teisest küljest on sellisel juhul asja arutamine sisuliselt aja raiskamine. Siiski arvestades kohtu rolli võistlevas menetluses tuleks kohtul autori arvates pigem hoiduda sellisele prokuratuuri veale tähelepanu juhtimast. Kuna suurem osa kohtunikke vastasid aga pigem jaatavalt, siis võivad nad olla liiga aktiivsed, arvestades oma rolli võistlevas menetluses. Erandiks võivad olla pigem jaatavalt vastanud ringkonnakohtunikud, kes apellatsioonimenetluse eripära arvestades ilmselt küsivadki (õigustatult) rohkem.

Viies küsimus puudutas olukorda, kus prokuratuur loobub süüdistusest. Autori hinnangul oli see üks küsitluse lihtsamaid küsimusi, sest vastus tuleneb otse seadusest – KrMS § 301 sätestab, et kui prokurör kohtuvaidluses loobub süüdistusest, teeb kohus menetlust jätkamata õigeksmõistva otsuse. Siiski otsustas autor sellekohase küsimuse esitada, sest on kohtupraktikat, millest võib järeldada, et olukord on siiski tekitanud küsimusi. Näiteks on Riigikohus selgitanud, et lähtudes kohtumenetluse võistlevuse printsiibist, millest tuleneb kohtu kohustus arutada asja esitatud süüdistuse piires, ei ole kohtul õigust ega kohustust kontrollida prokuröri poolt süüdistusest loobumise õigsust ning põhjendatust.¹⁹⁴ Süüdistusest loobumise osas on ka näha kontrast Eestis enne 2004. aastat kehtinud uuriva kohtumenetluse ja praeguse võistleva kohtumenetluse vahel. Uurimisprintsipi üks olulisi põhimõtteid oli kirjas kriminaalmenetluse koodeksi § 210 lõikes 4¹⁹⁵, mille kohaselt ei kõrvaldanud kohtuistungil prokuröri loobumine süüdistusest veel automaatselt kohtu kohustust jätkata kriminaalasja arutamist ja otsustada iseseisvalt kohtualuse vastutuse küsimust.¹⁹⁶

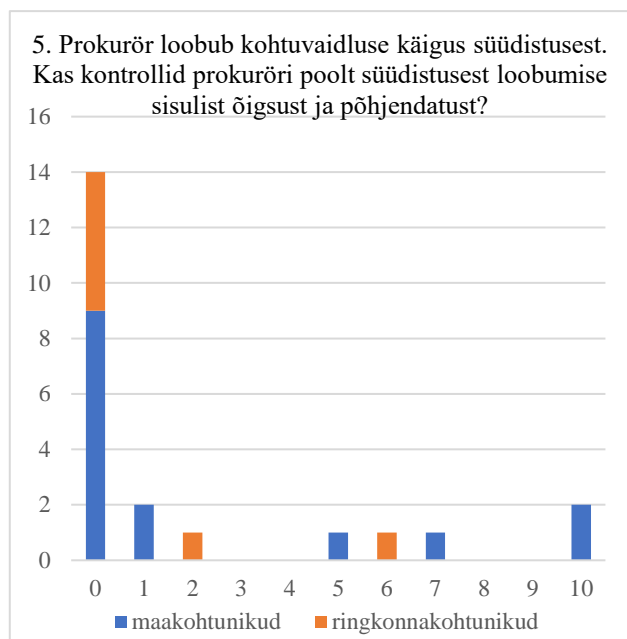
---

¹⁹⁴ RKKKm 3-1-1-49-07, p 6.

¹⁹⁵ Kriminaalmenetluse koodeks. – RT I 1995, 6, 69.

¹⁹⁶ Kergandberg, E. jt., lk 73.

Joonis 5. Vastused küsimusele nr 5 (allikas: autori uuring).

Selles situatsioonis olid kohtunikud üldiselt ühel meelel – 16 kohtunikku valisid vastuseks 5 või vähem ning neist 14 valisid vastuseks 0. Vaid 4 kohtunikku valisid vastuseks 6 või rohkem. Üks kohtunik, kes valis vastuseks 0 selgitas, et kohus ei saa asuda süüdistaja rolli, KrMS § 301 mõtte kohaselt tuleb sellises olukorras teha õigeksmõistev otsus. Ka teine sama valiku teinud kohtunik selgitas, et loobumise ainus tagajärg on õigeksmõistmine ning sekkumine seaks kahtluse alla kohtu erapooletuse. Veel üks kohtunik, kes valis vastuseks 0 selgitas, et kontrollib ainult selleks, et vajadusel prokuratuuri juhtkonnale

märku anda, et prokurör võib olla ebapädev ja hooletu. Kohtunik, kes valis vastuseks 1 selgitas, et suure tõenäosusega küsiks, et miks loobub, kuid sellega ka piirdus. Kohtunikud, kes valisid vastuseks suurema numbriga oma vastust ei kommenteerinud.

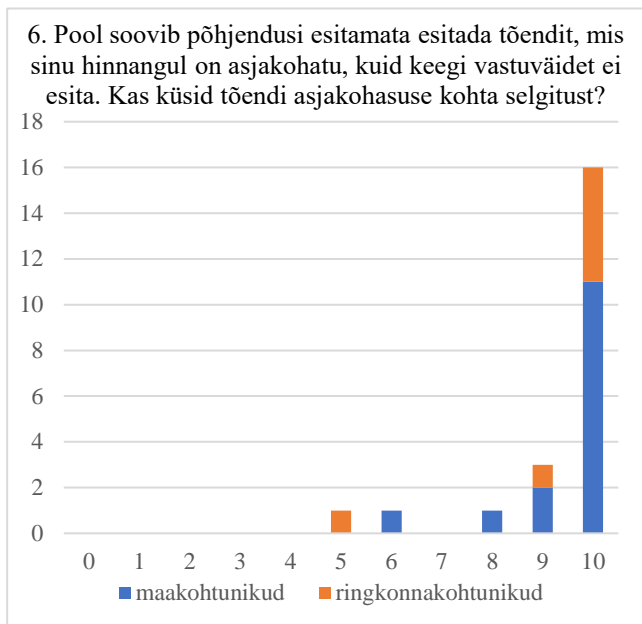
Peaaegu kõik kohtunikud ka vastasid eitavalt. Ei ole alust spekuloida, miks mõni kohtunik siiski pigem jaatavalt vastas, kuivõrd nemad selgitusi ei lisanud. Ühe kohtuniku selgitused küll viitasid kontrollimisele eesmärgiga vajadusel prokuratuuri juhtkonnale märku anda, et prokurör võib olla ebapädev ja hooletu, seega on võimalik, et ka pigem jaatava vastuse valinud kohtunikud mõtlesid sarnaselt. Vastustest võib järeldada, et mõni üksik kohtunik on ehk selles küsimuses liiga aktiivne.

3.2.2. Tõendid ja tõendamine

Nagu eelmises peatükis toodud, siis võistlevuse põhimõttest lähtuvalt tuleb mõista ka tõendamise protsessi.¹⁹⁷ Kuues ja seitsmes küsimus puudutasid kohtu reaktsiooni asjakohatute tõendite esitamisel. Võistlevas menetluses sekkub kohus üldiselt tõendamise protsessi võimalikult vähe ning kohtu roll seisneb eelkõige tõendamise reeglite järgimise tagamises kohtuistungil.¹⁹⁸ Siiski KrMS § 286¹ lg 1 kohaselt võtab kohus vastu ainult sellise tõendi ja korraldab selliste tõendite kogumise, millel on kriminaalasjas tähtsust. Sellest järeldub, et Eestis kehtiva õiguse kohaselt võib kohus omal algatusel asjakohasuse küsimuse tõstatada. Vastused järgnevatele küsimustele iseloomustavad seega kohtulikku aktiivsust – tõendi asjakohasuse kohta küsimine või selle vastuvõtmisest keeldumine ilma vastaspoole vastuväiteta iseloomustab aktiivse võitu kohtunikku, kuigi menetluse võistlevust see antud juhul vähendada ei pruugi. Vastused kuuendale ja seitsmendale küsimusele olid järgnevad.

¹⁹⁷ RKKKo 3-1-1-67-06, p 7.1.

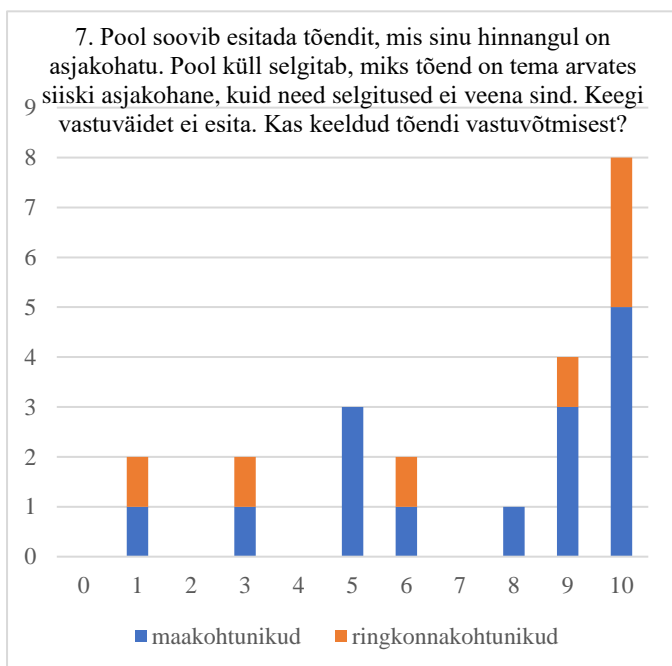
¹⁹⁸ RKKKo 3-1-1-7-14, p 11.1; RKKKo 3-1-1-91-07, p 6.1.

Joonis 6. Vastused küsimusele nr 6 (allikas: autori uuring).

Ka kuuenda situatsiooni puhul olid kohtunikud üsna ühel meelel. Kõik valisid vastuseks 5 või rohkem ning nendest lausa 16 valisid vastuseks 10. Kohtunik, kes valis vastuseks 6, selgitas: „Pigem siiski küsin selgitust, seda siiski juhul, kui tõesti kohtule ei ole selge, milleks seda paberit toimikusse vaja. Reeglina poolel on enam vähem mõistlik selgitus. Raske oleks kohtunikul põhjendada, miks ta ei soovi võtta tõendina vastu dokumenti, mis on prokuröri poolt s/aktis näidatud.

Seda enam, et eriti arutamise algul, et ole kohtule selge, mida ja kuidas pooled soovivad näidata ja tõendada.“ Kohtunikud, kes valisid vastuseks 10, selgitasid: „Kohus võtab vastu ainult tõendi, mis on oluline kriminaalasja lahendamisel, sõltumata teise poole seisukoha või vastuväite puudumisest,“ ning „tõendi esitamisel peab selle asjakohasust siiski põhjendada.“

Joonis 7. Vastused küsimusele nr 7 (allikas: autori uuring).

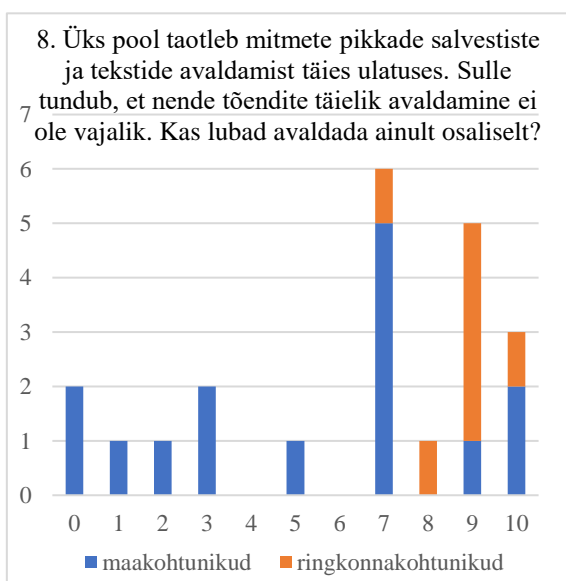
Seitsmenda situatsiooni puhul olid vastused mõnevõrra erinevad, kuid enamik ehk 15 kohtunikku valisid vastuseks 6 või rohkem ning vähemus ehk 7 alla selle. Kohtunik, kes valis vastuseks 6 selgitas järgnevat: „Kui ma ei saa aru, mida see tõend tõendama peaks, siis pigem ei võta vastu. Kui mulle siiski tundub, et tõend võib ehk käia mingi taustfakti kohta, mis võib mingit rolli asjas mängida (ma lihtsalt selles tõendite uurimise etapis ei pruugi sellest veel aru saada, see võib ilmneda menetluse hilisemas

järgus, kui kõik tõendid uuritud), siis võin ka võtta vastu. Sisetunde pealt otsustan.“ Teine kohtunik, kes valis vastuseks 6 selgitas, et küsiks täiendavaid selgitusi. Kohtunik, kes valis vastuseks 8 selgitas: „Oleneb tõendist ja sellest, kas võin hinnata, et kogumis teiste tõenditega võib saada sellele tugineda, ehk pean rohkem süvenema kui saalis võimalik.“ Kohtunik, kes valis vastuseks 10 selgitas, et ei koorma toimikut, kui tõend pole asjakohane.

Vastustest selgus, et enamik kohtunikke küsiks asjakohasuse kohta selgitust. Võistleva menetluse kontekstis on väike ohukoht, et sellised kohtu küsimused võivad pooltele viidata, kus on süüdistuse nõrgad kohad ehk pool võib saada vihje, mille kohta veel tuleks tõendeid esitada. Siiski tuleneb KrMS § 286¹ lõikest 1 kohtule õigus või isegi kohustus selline küsimus esitada ning arusaamatu tähendusega tõendite esitamine ja uurimine ei aitaks niikuinii kohut veenda. Lisaks, kui kohus ei küsiks, siis riskiks ta ajaraiskamisega ning kohtul on kohutus tagada kiire lahendini jõudmine. Eelneva tõttu ei vähenda selline kohtulik aktiivsus menetluse võistlevust või teeb seda väga vähesel määral.

Kui võrrelda kuuenda ja seitsmenda küsimuse vastuseid, siis kuigi peaaegu kõik küsiks omal initsiatiivil asjakohasuse kohta selgitust, siis on vähem neid, kes tõendi vastuvõtmisest ilma vastaspoole vastuväiteta keelduks. Kohtul võib siiski olla keeruline sekkuda, sest kui võrd kohtul toimikut ei ole, võib olla asjakohasust raske hinnata ehk kui pool enamvähem suudab asjakohasust põhjendada ja teine pool ei vaidle, siis võib olla kohtu poolt ennatlik pidada seda tõendit asjakohatuks. Kui kohus on aga siiski hoolimata poole selgitusest ja vastaspoole vastuväidete puudumisest kindel, et tõend on asjakohatu, siis ei ole ta liiga aktiivne, kui selle vastuvõtmisest keeldub. Poolele ei oleks ju niikuinii kasu sellest, kui kohtunik võtab tõendi vastu, kuigi ta selle asjakohasusest aru ei saa. Seega ei välju ka kohtunikud, kes vastasid jaatavalt, oma rolli piiridest. Kokkuvõtvalt nähtus, et tõendi asjakohasuse hindamisel on kohtunikud üsna aktiivsed, kuid menetluse võistlevust see siiski eriliselt ei mõjuta.

Nagu eelmises peatükis toodud, siis võistlevuse põhimõttest lähtuvalt tuleb mõtestada ka tõendite uurimise korda kohtumenetluses ning pooltel peaks olema võimalikult vaba voli kujundada oma esitlust kohtule.¹⁹⁹ Kaheksas ja üheksas küsimus puudutasidki seega tõendite uurimist ja kohtu sekkumist tõendi avaldamise viisi ja ulatuse osas. Mida rohkem kohus tõendi avaldamise viisi ja ulatust dikteerib, seda vähem on menetlus võistlev.

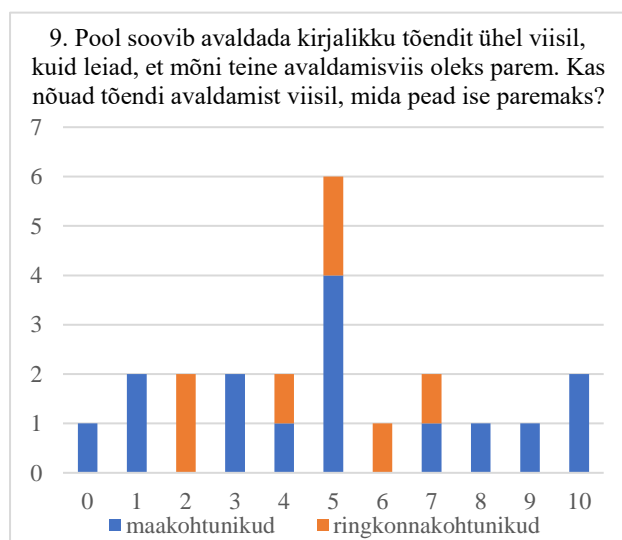

Joonis 8. Vastused küsimusele nr 8 (allikas: autori uuring).

Kaheksanda küsimuse puhul olid vastused erinevad, kuigi ringkonnakohtunikud olid võrreldes maakohtunikega rohkem ühel meelel – kõik ringkonnakohtunikud valisid vastuseks 7 või enam. 7 kohtunikku valisid vastuseks 5 või väiksema numbrini ning 15 kohtunikku 7 või suurema numbrini. Kohtunik, kes valis vastuseks 1 selgitas järgnevat: „Kohtumenetluse pool valib ise tõendi avaldamise viisi ja vormi. Kohtunikuna võin juhtida sellele küll tähelepanu, aga keelata ma

¹⁹⁹ Kangur, A (viide 9).

täielikku avaldamist ei saa. Pealegi ei näe kohtunik ju tõendi sisu ette, seega ei saa ma kohtunikuna lubada avaldada ainult mingi osa.“ Kohtunik, kes valis vastuseks 2 selgitas: „Juhul, kui pool soovib esitada täies ulatuses, siis selliselt ka võimaldan. See, millises ulatuses millist reaalse kajastamise avaldada, on oluline osa poole poolt kujundatavast menetlustaktikast. Samas ei tohi see ilmselgelt muutuda ka menetlusõiguse kuritarvitamiseks (näiteks kohtumenetluse venitamise eesmärgil), sellisel juhul peab kohus sekkuma.“ Kohtunik, kes valis vastuseks 3 tõi välja järgneva: „Püüan leida kompromissi ja reeglina saavutan selle läbi palve põhistada oma taotlust sisuliselt. Tulemuseks on see, et pooled avaldavad vaid need osad tõenditest, mis on nende süüdistus- ja kaitsetaktika aspektist olulised.“ Kohtunik, kes valis vastuseks 5 selgitas, et ta püüab osalistele selgitada, et täielik vaatamine ja lugemine ei ole kohustuslik, kuid pigem on probleem selles, et prokurör tegelikult ei teagi, mis on talle oluline ning kaitsja aga ei ole veel materjale näinud ega lugenud ja on huvitatud täielikust lugemisest. Kohtunik, kes valis vastuseks 7 selgitas: „Üldiselt arvan, et pool, kes tõendi esitab, ise otsustab selle avaldamise ulatuse. Nt pangakonto puhul prokurör ilmselgelt märgib, millised kanded on seal olulised. Samas kaitsjal luban kohe pärast prokuröri poolset tõendi avaldamist juhtida tähelepanu sama tõendi osadele, mis on kaitsja arvates oluline esile tuua.“ Ringkonnakohtunik, kes valis vastuseks 9, selgitas: „Püüaks enne selgust saada, miks selline taotlus ja suunata poolt ratsionaalse valiku suunas. Kui tundub venitamise soovina – lubaks avaldada ainult asjakohase osa. Sellist otsustust võib olla aga keeruline teha, kuna kohtunik ei pruugi teada, mis ikkagi on asjakohane.“ Maakohtunik, kes valis vastuseks 10, selgitas, et ta nõuab, et avaldatakse ainult oluline osa, kuid kui pool selgitab ära, miks täielikult ja see on kaudselt asjakohane, siis võib ümber mõelda ja lasta ka kogu ulatuses avaldada.

Joonis 9. Vastused küsimusele nr 9 (allikas: autori uuring).

Üheksandas olukorras vastati samuti üsna erinevalt. 9 kohtunikku vastas pigem eitavalt ehk valis vastuse vahemikus 1-4, 6 kohtunikku jäi neutraalseks ehk valis vastuseks 5 ning 7 kohtunikku vastas pigem jaatavalt ehk valis vastuseks viiest suurema numbri. Kohtunik, kes valis vastuseks 0, selgitas, et ta ei nõua midagi, vaid püüab osalisi suunata ja selgitada, milline teguviis oleks mõistlikum. Kohtunik, kes

valis vastuseks 2, selgitas: „Pea seda poole õiguseks. Kui valitud viis ei tundu mõistlik nt ajakulu tõttu, saab teha ettepaneku otsustada teisiti, aga mitte sundida.“ Kohtunik, kes valis vastuseks 4 selgitas, et teatud määral võib olla vaja sekkuda seoses näiteks avalikkuse põhimõtte tagamisega või selleks, et osapooltel oleks tõendi uurimisest parem ülevaade. Avalikkuse põhimõttele viitas ka teine kohtunik, kes

valis vastuseks 5: „/---/ Näiteks kui pool soovib poolte kokkuleppel jätta tõendi sisu avaldamata, kuid asjas on avalik huvi ja saalis on pealtvaatajad, siis ikkagi teen ettepaneku tõendist olulisem välja tuua. Sama ka rahvakohtunike korral. Selleks, et nemad ka tõendist aru saaks, palun tõendit ikkagi piisavas mahus kajastada. /---/“ Veel üks kohtunik, kes valis vastuseks 5 selgitas, et ta kindlasti küsiks täiendavaid selgitusi ja vastaspoole arvamust. Kohtunik, kes valis vastuseks 6 selgitas, et oleneb poole põhjendustest avaldamisviisi kohta. Kohtunik, kes valis vastuseks 7, selgitas, et püüab veenda poolt avaldama moel, mis on ülevaatlikum ja ökonoomsem. Kohtunik, kes valis vastuseks 10 selgitas, et ta teeks vähemalt tungivalt ettepaneku, et kasutataks mõistlikumat avaldamise viisi.

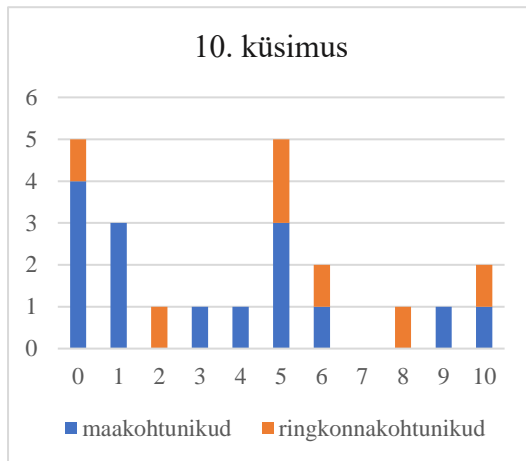
Vastustest nähtub vähemalt esmapilgul, et mõned kohtunikud ja eriti ringkonnakohtunikud on tõendi avaldamise ulatuse dikteerimisel üsna aktiivsed. Tõendi avaldamisviisi dikteerimisel ollakse aga võrreldes ulatusega tagasihoidlikumad – on nii aktiivsemaid kui ka vähemaktiivsemaid kohtunikke. Riigikohus on märkinud, et tõendi avaldamise ulatuse valib pool, kes tõendi kohtule esitab, ning tõend tuleb avaldada ulatuses, milles pool tõendile soovib tugineda.²⁰⁰ Seega on just poole otsustada, millises mahus tõendit avaldada. Samuti saab pool KrMS § 296 lg 3 järgi ise valida, kuidas oma tõendit avaldada. Seadusest ei tulene otseselt kohtule volitust määrata avaldamise viisi ega ulatust. See oleks ka keeruline, kuivõrd võistlevas menetlus ei ole kohus tõendit varem näinud. Probleemne võib ühest küljest olla olukord, kus on selge, et poole soov tõendit täies ulatuses või teatud viisil avaldada on kantud pahatahtlikust soovist menetlust venitada, kuid teisest küljest võib väita, et see ei saagi olla kunagi päris selge, sest venitamine ja menetlusõiguste kasutamine on väliselt väga sarnased.

Muidugi võib aga kohus paluda põhjendada, miks konkreetses ulatuses või teatud viisil avaldamine on vajalik. Kuigi mõlema küsimuse puhul oli mitmeid kohtunikke, kes vastasid pigem jaatavalt, siis lisatud selgitustest jäi autorile mulje, et tegelikult pigem üritatakse poolt suunata ja palutakse oma valikuid põhjendada ning ollakse teadlikud, et ulatust või viisi kohus määrata tegelikult ei saa. Ettepaneku tegemine avaldada tõend teisiti või selle kohta küsimine ei ole ka vastuolus võistleva menetluse põhimõttega, sest poolel on siiski õigus keelduda. Kui kohus aga tõepoolest lubab vastupidiselt poole soovile avaldada tõendit ainult osaliselt või teisel viisil, võib kohus olla liiga aktiivne ja menetluse võistlevus seega väheneda. Kui seadusesse ka lisatakse kohtule võimalus tõendi avaldamisviisi dikteerida, peaks see võimalus aktualiseeruma väga erandlikel juhtudel. Võttes numbriliste vastuste kõrval arvesse ka kohtunike jäetud selgitusi, siis nähtub, et laiemat probleemi kohtu poolt tõendite avaldamisesse liigse sekkumisega ei ole, sest enamik jagavad vaid soovitusi, mitte ei sunni ühel või teisel viisil või kindlas ulatuses avaldama.

---

²⁰⁰ RKKKo 3-1-1-90-11, p-d 21-21.3.

Kümnnes küsimus oli järgnev. Prokuratuur on esitanud tõendamiseseme asjaolu tuvastamiseks tõendina vaatlusprotokolli, mille võtsid istungil vastu. Nõupidamistoas veendus, et sellele vaatlusprotokollile on lisatud vaid menetleja koostatud tabelid, mitte aga vaadeldud algdokumendid, mistõttu on see vaatlusprotokoll tõendina lubamatu. Kas uuendad kohtuliku uurimise ja juhid prokuratuuri tähelepanu vajadusele esitada kohtule nn vaatlusprotokollis refereeritud tõendid?

Joonis 10. Vastused küsimusele nr 10 (allikas: autori uuring).

Kümnenda situatsiooni puhul vastati üsna erinevalt. 11 kohtunikku valis vastuseks viiest väiksema numbri, 5 kohtunikku jäi neutraalseks ehk valis vastuseks 5 ning 6 kohtunikku valis vastuseks 6 või suurema numbri. Kohtunik, kes valis vastuseks 0, selgitas, et selle kohta on Riigikohtu lahend, et uurida tuleb algtõendeid. Kohtunik selgitas lisaks, et temal sellist olukorda ei teki, sest ta näeb

kohe kohtuistungil, et algandmeid ei ole. Kohtunik, kes valis vastuseks 1 märkis järgmist: „Siin on jälle tegemist prokuröri tegemata tööga ja võetud riskiga. Kuna me räägime võistlevast menetlusest, siis kumbki pool mängib enda kaartidega. Mina menetlust ei uuendaks ja jätaks vaatlusprotokolli tõendikogumist välja kui lubamatu.“ Ka teine kohtunik, kes valis vastuseks 1 selgitas: „Mul ei ole sellist olukorda ette tulnud, aga arvan, et ei. Kui prokurör oli lohakas ja unustas mingi osa tõendist esitamata, siis on „rong läinud“.“ Kohtunik, kes valis vastuseks 5, kirjutas, et oleneb selle konkreetse vaatlusprotokolli väärtusest tõendina ning vaid väga olulise tõendusliku asjaolu tuvastamiseks uuendaks kohtuliku uurimise. Ka teine sama vastuse valinud kohtunik selgitaks, et kaaluks uuendamist, kui on oluline tõend. Lisaks ka kohtunik, kes valis vastuseks 10, kirjutas juurde, et eeldusel, et tegemist on olulise tõendiga.

Kümnnes küsimus käsitles olukorda, kus prokuratuur oli teinud vea ning küsiti, kas kohus aitaks seda viga parandada. Vastus eelnevale küsimusele iseloomustab menetluse võistlevust, sest võistlevas menetluses ei tohiks kohus kumbagi poolt aidata. Autor koostas küsimuse peamiselt ühe Riigikohtu otsuse põhjal kriminaalasjas nr 1-18-437. Otsusele on lisatud ühe riigikohtuniku eriarvamus, seega leidis autor, et on võimalik, et kohtunikud võivad olla selles küsimuses erineval seisukohal – eriti need, kes pole Riigikohtu otsusega tutvunud. Nii ka vastustest nähtus. Küsimuses toodud olukord on küll üsna spetsiifiline, kuid üldiselt keelduks kohus sellise tõendi vastuvõtmisest juba istungil, nagu ka üks kohtunik juurde märkis.

Mainitud kriminaalasjas argumenteeris prokuratuur, et maakohus oleks pidanud ise paluma algandmete esitamist, kui leidis, et vaatlusprotokollidest ei piisa konfiskeerimise ja selle asendamise taotluse

rahuldamiseks. Riigikohus leidis, et see väide pole õige, sest kohtu omaalgatuslik tõendite kogumine on võistleva kohtumenetluse raamides pigem erandlik.²⁰¹ Teistsugusele arvamusele jõudis aga riigikohtunik Juhan Sarv. Ta leidis, et järgimaks KrMS § 307 lg 1 p 1 ja § 297 lõiget 1 pidanuks kohus sellises olukorras uuendada kohtuliku uurimise ja juhtima prokuratuuri tähelepanu vajadusele esitada kohtule vähemalt nn vaatlusprotokollides refereeritud tõendid. Juhan Sarv kirjutab oma eriarvamuses järgmist: „Ma ei jaga kolleegiumi enamuse vaadet, mille kohaselt ei võimalda kohtumenetluse võistlevuse põhimõtte käsilolevas asjas maakohtule ette heita seda, et ta ei juhtinud prokuratuuri tähelepanu vajadusele esitada isikute varalise seisundi kohta nn vaatlusprotokollides kajastatud algtõendid. Selline lähenemine rajaneb võistlevuse põhimõtte põhjendamatu rangel tõlgendusel.“²⁰²

Magistritöö autor nõustub pigem kolleegiumi enamuse seisukohaga ehk võistlevuse põhimõtte n-ö laiema tõlgendusega. Kui kohus justkui aitaks eelkirjeldatud viisil prokuratuuri järele – isegi sellisel üllal eesmärgil nagu vältida kellegi ulatuslikku rikastumist kriminaalsel teel – siis ei näiks ega ilmselt olekski kohus erapooletu.

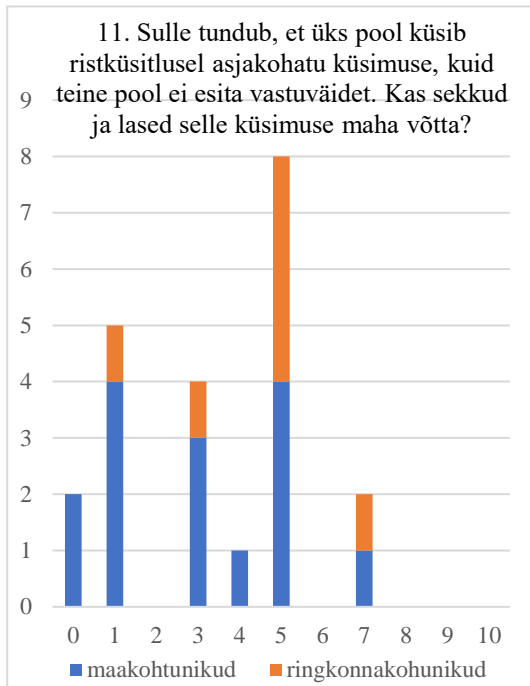
Mitu kohtunikku viitasid, et vastus sõltub tõendi olulisusest. Kuigi selline seisukoht on inimlikult mõistetav, siis ei ole see autori arvates kooskõlas kohtumenetluse võistlevuse põhimõttega ega kohtupraktikaga. Tõendi olulisus ei mõjuta võistleva menetluse olemust ega asjaolu, et kohus peaks olema erapooletu ja mitte prokuratuurile n-ö appi minema. Siiski suurem osa kohtunikke valisid pigem eitava vastuse, mis on ka kooskõlas eeltoodud Riigikohtu seisukohaga. Vähemalt need 6 kohtunikku, kes vastasid aga pigem jaatavalt, võivad olla selliselt käitudes liiga aktiivsed, mistõttu kohtumenetluse võistlevus on ka väiksem.

11. ja 12. küsimus puudutasid kohtu sekkumist risküsitlusesse asjakohatute küsimuste puhul ilma vastaspoole vastava taotluseta. Kaks küsimust on sarnased – erinevus seisneb vaid selles, et esimeses olukorras küsiti üks asjakohatu küsimus ning teises küsiti mitmeid asjakohatuid küsimusi. Eesmärk oligi mh analüüsida, kas vastused on sellest tulenevalt erinevad. Risküsitlus on võistleva menetluse tuum ning võistlevas menetluses kehtib põhimõtte, et kohus peaks poolte risküsitluse sekkumisest hoiduma. Seega igasugune kohtu sekkumine risküsitlusesse võib menetluse võistlevust vähendada. KrMS § 288 lõikest 5 nähtub, et asjakohatu küsimuse kõrvalejätmine eeldab kohtumenetluse poole vastavat taotlust. Siiski on kohtul kohustus menetlust juhtida ja tagada võimalikult kiire lahendini jõudmine (KrMS § 15¹).

---

²⁰¹ RKKKo 1-18-437, p 58.

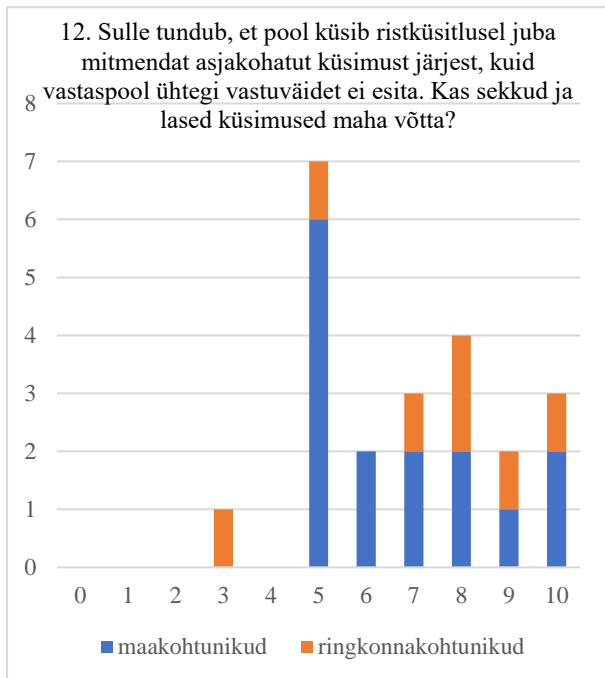
²⁰² RKKKo 1-18-437 ja otsusele lisatud eriarvamuse p 6.

Joonis 11. Vastused küsimusele nr 11 (allikas: autori uuring).

11. situatsiooni osas olid vastused mõnevõrra erinevad, kuid peaaegu kõik – 20 kohtunikku – valisid vastuseks 5 või vähem. Kohtunik, kes valis vastuseks 0, märkis, et risküsitlusele sekkub ta nii vähe kui võimalik, kuid kui asjakohatute küsimuste jada jätkub, siis sekkuks ta ise ilma vastaspoole protestita. Kohtunik, kes valis vastuseks 1, selgitas: „Kui küsimus on ilmselt lubamatu ja ei tundu seotud asja arutamisega. Alati ei ole see kohe selge ja pool küsib mitu sellest küsimust. Siis sekkun. Näiteks, prokurör küsib narkoasjas tunnistajalt, kes on süüdistatava elukaaslane, kuivõrd tihedad füüsilised kontaktid nende vahel olid.“ Kohtunik, kes valis vastuseks 3 märkis: „Pigem

ei. Kui tundub, et ikka väga kummaline küsimus on, siis küsin selgitust, et kuidas see küsimus peaks asjasse puutuma. Ja palun küsida küsimusi, mis esitatud süüdistusega haakuvad.“ Kohtunik, kes valis vastuseks 5 selgitas: „Üldiselt ühe või kahe asjakohatu küsimuse peale veel ei sekku, kuna see häirib oluliselt risküsitluse dünaamikat ja ma ei pruugi alati täpselt teada kas küsimus on asjakohane või mitte. Samas kui küsimused liiguvad selgelt süüdistuse piiridest välja, siis sekkun, kuna kohtu ülesanne on hoida asja arutamine süüdistuse piirides ja tagada menetlusökonoomia.“ Ka teised kohtunikud märkisid, et sekkuksid, kui asjakohatud küsimused korduvad. Vastuseks 5 valinud kohtunik selgitas: „Sõltub küsimusest – võistlevas menetluses peavad pooled näitama risküsitlusele küsimuste vastustamisel ise aktiivsust. Kui küsitluse käigus ilmneb, et pool on risküsitluse jätnud ettevalmistamata ja asjakohatud küsimused hakkavad mõttetult menetlust koormama, on vastus jaatav.“ Veel üks kohtunik, kes valis vastuseks 5 märkis, et sõltub küsimusest, kuivõrd kohtul on võimalik risküsitluse käiku oma algatusel sekkuda ning jätta kõrvale küsimuse, mis alandab tunnistaja väarikust, muudel juhtudel ühe poole taotlusel. Kohtunik, kes valis vastuseks 7 selgitas juurde: „Esmalt sõltub siiski konkreetsest sellest küsimusest. Üldiselt ei saa kohus risküsitlusele sekkuda omaalgatuslikult, kuid kui esitatakse järjest selliseid küsimusi, mis tunduvad asjakohatud, siis ma olen küsinud poole seisukohta, mis on selliste küsimuste eesmärk. Ja kui pool selle ära põhjendab, luban jätkata. Tegemist on jälle olukorraga, kus kohus isiku varasemaid ütlusi ei tea ja seega saa ka kohus teada, mis põhjusel selliseid küsimusi esitatakse.“

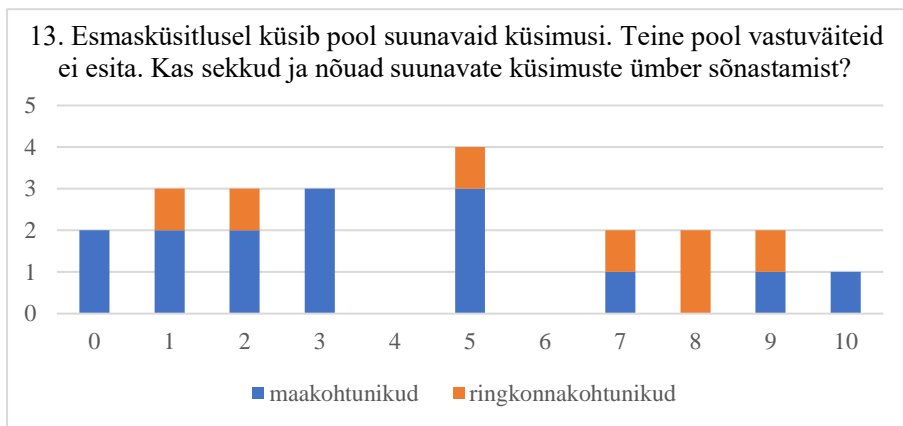

Joonis 12. Vastused küsimusele nr 12 (allikas: autori uuring).

12. küsimusele vastasid enamik kohtunikke pigem jaatavalt ehk kõik peale ühe valisid vastuseks 5 või suurema numbri. Siinkohal viitasid mitmed kohtunikud eelmise vastuse all antud selgitusele. Siiski üks kohtunik, kes valis vastuseks 7, selgitas: „Sekkun ja ütlen, et korduvaid küsimusi ei ole mõtet küsida, sest vastus on sellele juba varasemast olemas ja korduv küsimus kasvatab asjatult kohtuistungiprokolli mahtu. St olen maha võtnud küll.“ Kohtunik, kes valis vastuseks 9, märkis: „Kui küsimused liiguvad selgelt süüdistuse piiridest välja,

siis sekkun, kuna kohtu ülesanne on hoida asja arutamine süüdistuse piirides ja tagada menetlusökonoomia.“

Vastustest nähtub, et kui ühe asjakohatu küsimuse puhul enamik kohtunikke veel ei sekkuks, siis mitme sellise küsimuse puhul küll. Lisatud selgituste kohaselt ollakse kursis, et üldiselt kohus omal algatusel risküsitluse sekkuda ei tohiks. Kui aga küsitakse mitu asjakohatut küsimust järjest, siis enamik kohtunikke siiski sekkuks. See on autori hinnangul kooskõlas seaduse ja kohtupraktikaga. Kui risküsitlusel esitatakse mitmeid asjakohatuid küsimusi ja teine pool vastuväiteid ei esita, võib risküsitlus ja seeläbi kogu kohtumenetlus venida. Kohtul on aga kohustus menetlust juhtida. Nagu üks kohtunik välja tõi, võib aga kohtul olla keeruline küsimuste asjakohasust hinnata, sest kohus ei tea isiku varasemaid ütlusi. Kokkuvõtvalt võib autori arvates väita, et kuigi kohus peaks risküsitluse sekkumist vältima, siis on see põhjendatud erandlikel juhtudel, nagu siis, kui küsimused on selgelt asjakohatud ja poolel on soov menetlust venitada. Kuigi menetluse võistlevus võib sellise kohtu sekkumise puhul mõnevõrra väheneda, on see põhjendatud, kui selle eesmärk on tagada mõistlik menetlusaeg. Küsimuste mahavõtmine peaks muidugi olema eriti erandlik ehk enne seda peaks kindlasti paluma asjakohasust selgitada või aega piirata („annan veel 10 minutit“ vms). Kokkuvõtvalt siiski nii sellest kui ka eelnevast küsimusest nähtub, et kohtunikud ei sekku poolte risküsitluse kergekäeliselt, vaid ainult tulenevalt oma rollist kohtumenetlust juhtida.

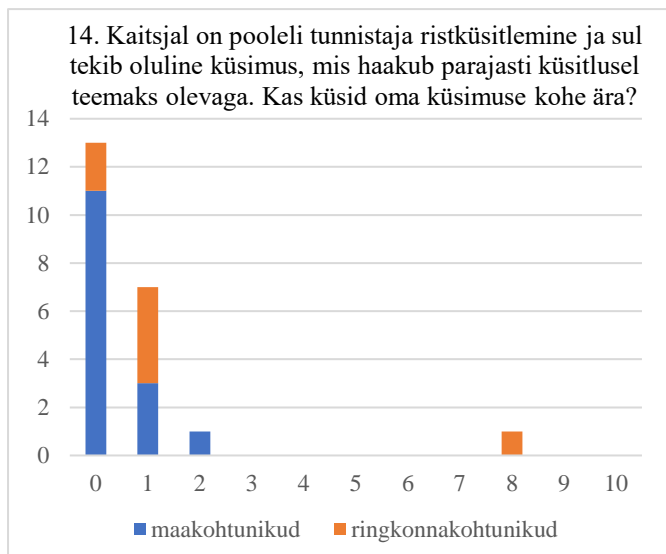
Joonis 13. Vastused küsimusele nr 13 (allikas: autori uuring).

13. küsimuses kirjeldatud olukorras käituksid kohtunikud väga erinevalt. 4 kohtunikku valisid vastuseks 5, 11 kohtunikku alla viie ja 7 kohtunikku üle viie.

Kohtunik, kes valis vastuseks 0, selgitas, et kui pooled vaikimisi sellist küsitlust aktsepteerivad, siis on ok. Vastuseks 1 valinud kohtunik kirjutas: „Kui ei ole märku, et vastajat manipuleeritakse, siis ei sekku. Mõned need "suunavad" küsimused ei vii kuhugi üldse.“ Kaks kohtunikku, kes valisid vastuseks 2 andsid sarnased selgitused: „Pigem ei, see on teise poole asi reageerida,“ ja „Siin ei sekku, sest kui teine pool ei reageeri, siis järelikult kas ta ei tee oma tööd piisavalt või on sellega nõus.“ Kohtunik, kes valis vastuseks 5, selgitas, et ta küsib poolte nõusolekut suunavateks küsimusteks ja kui nõusolek on olemas, siis lubab jätkata. Üks kohtunik, kes valis vastuseks 7, kirjutas selgituseks ühe normi – KrMS § 288 lg 2. Kohtunik, kes valis vastuseks 10, selgitas: „Luban, kui esinevad KrMS § 288-1 lg 1 asjaolud. Kui mitte, siis nõuan ümber sõnastamist.“

KrMS § 288 lõike 2 järgi ei või esmasküsitlusel kohtu loata suunavaid küsimusi esitada. KrMS § 288 lg 5 kohaselt võib kohus kohtumenetluse poole taotlusel jätta riskküsitluse käigus kõrvale tunnistajale esitatud küsimuse, mis on lubamatu või asjakohatu ning kohus võib omal algatusel jätta kõrvale küsimuse, mis alandab tunnistaja väärikust. Üldpõhimõttena peaks kohus sekkuma riskküsitluse võimalikult vähe ning nagu üks kohtunik ka märkis: „See on teise poole asi reageerida“. Teisest küljest ei olnud esitatud olukorras pool suunavate küsimuste küsimiseks kohtult luba küsinud, seega rikkus ta kriminaalmenetlusõigust (KrMS § 288 lg 2). Niisiis võib argumenteerida, et kohus võiks sekkuda, et tagada menetluslike reeglite järgimine. Samas kui vastaspool ei protesteeriks, siis võib eeldada, et tõenäoliselt nende küsimustega kellegi õigusi ei rikuta või huve ei kahjustata. Tihti võivad suunavad küsimused aidata kiiremini edasi minna ning pooled võivadki neid vaikimisi aktsepteerida küsimuste või asjaolude osas, mis ei olegi vaidluse all. Niisiis ei oleks kohtu sekkumisel ja nende küsimuste mahavõtmisel erilist mõtet. Kui aga tõepoolest ilmneb, et vastajat manipuleeritakse, nagu üks kohtunik märkis, ja vastaspool ei sekku ehk on ilmselt eapädev, siis on autori hinnangul kohtul õigus sekkuda, tuginedes KrMS § 288 lõikele 2 ja üldisele põhimõttele, et kohus peab tagama ka võistlevas menetluses menetluslike reeglite järgimise. Seega on siin ilmselt n-ö õiget vastus ei olnudki (ja kõige enam kohtunikke valiski vastuseks 5), sest väga palju sõltub konkreetsetest asjaoludest. Võistleva menetluse

põhimõttest lähtudes võiks aga kalduda eitava vastuse poole, sest üldpõhimõttena peaks kohus võistlevuse tagamiseks sekkuma võimalikult vähe.

Joonis 14. Vastused küsimusele nr 14 (allikas: autori uuring).

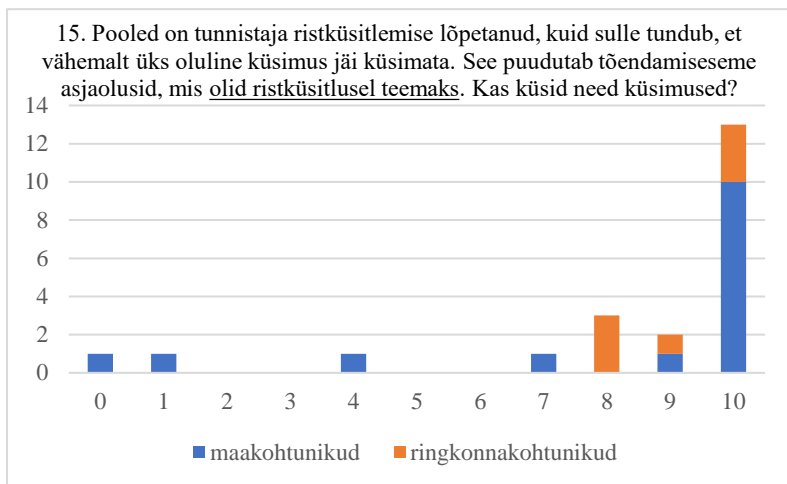
14. küsimuses toodud olukorras on käituks kohtunikkond samamoodi (ühe erandiga) – 21 kohtuniku valisid vastuseks 2 või väiksema numbri. Üks kohtunikest, kes valis vastuseks 0 selgitas: „Leian, et risküsitluse sekkumine on lubamatu. Oma olulised küsimused panen kirja märkmikusse ja hiljem esitan.“ Ka kohtunik, kes valis vastuseks 1 selgitas, et ta üldiselt ei sekku poolte poolt ülesehitatavasse risküsitluse käiku.

Ülejäänud kohtunike selgitused oli samasisulised ja viidati ka KrMS § 288 lõiget 6.

Nagu kohtunikud õigesti märkisid, on selle küsimuse vastus kirjas seaduses, KrMS § 288 lõikes 6 – kohtul on õigus küsitleda tunnistajat pärast risküsitlust. Kuigi kohtupraktikas on korduvalt tuvastatud kohtu sellekohaseid rikkumisi,²⁰³ siis küsitlusest nähtub, et vastanud kohtunikud on siiski seaduse ja kohtupraktikaga kursis ning ei sega poolte risküsitlemisele vahele.

15. ja 16. küsimus puudutasid kohtu küsitlemisõigust. KrMS § 288 lg 6 kohaselt on kohtul õigus (mitte kohustus) tunnistajat küsitleda. Kohtu küsitlemisõigust ei ole kuidagi piiratud seaduses ega kohtupraktikas. Siiski võistlevas menetluses peaks kohus olema risküsitlemisel pigem ettevaatlik. Nagu eelmises peatükis selgitatud, siis on vaieldav, mille kohta kohus võistlevas menetluses täpselt küsida võib. Aktiivsem kohtunik küsib tõenäoliselt kõige kohta, mis pähe tuleb ja passiivsem kohtunik ainult erandjuhtudel. Mida rohkem kohus ise n-ö uurija rolli läheb, seda vähem on menetlus võistlev.

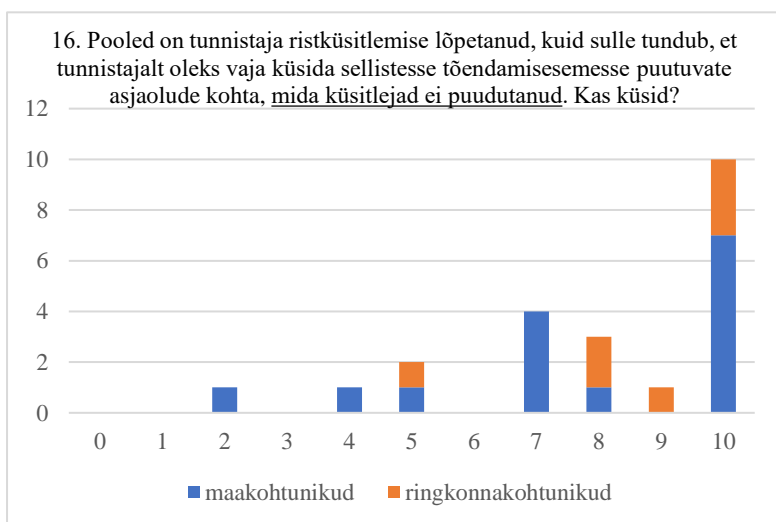
²⁰³ TlnRnKo 1-19-10249/38, p 39; TrtRnKo 1-15-6223/39; TrtRnKo 1-15-899/35.

Joonis 15. Vastused küsimusele nr 15 (allikas: autori uuring).

15. küsimuses kirjeldatud olukorras käituksid enamik kohtunikke samamoodi. Vaid 3 maakohtunikku valisid vastuseks viiest väiksema numbri ja lausa 13 kohtunikku valis vastuseks 10 ehk kindlasti. Kohtunik, kes valis vastuseks 0 ehk mitte mingil

juhul selgitas: „Võib ära rikkuda ühe poole filigraanselt välja mängitud situatsiooni, sellises olukorras peaks kohus olema väga neutraalne.“ Kohtunik, kes valis vastuseks 1, märkis, et ei küsi, sest nii võib ta oma küsimustega ära rikkuda emma-kumma poole risküsitluse tulemi. Kohtunik, kes valis vastuseks 4, kirjutas: „Pigem hoidun küsimuste küsimisest eeldusel, et mõlemal pool on asjatundlikud esindajad. Samas olukorras, kus küsimus on hädavajalik otsuse tegemisel lahendamisele kuuluvate küsimuste kontekstis, siis ilmselt küsiksin.“ Üks kohtunikest, kes valis vastuseks 10 ehk kindlasti küsiks tõi välja: „Kes siis minu asemel küsib, kui pooled istungil magavad. Mul otsust kirjutada vaja, seega mul peavad olema asjaolud selged.“ Teine sama vastusevariandi valinud kohtunik selgitas: „Kui mul on seda asjaolu vaja teada kriminaalasja lahendamiseks, siis kindlasti küsin, kuigi tegelikult KrMSi järgi kohus küsitleb tunnistajat pärast risküsitlust. Tõendiks on aga risküsitlusel saadud tõend.“ Ka veel üks kohtunik tõi välja, et küsida saab kõike, kuid omaette teema on see, mida nende vastustega pärast peale saab hakata.

Joonis 16. Vastused küsimusele nr 16 (allikas: autori uuring).

16. küsimuses toodud olukorras käituksid kohtunikud enam-vähem samamoodi. Kohtunik, kes valis vastuseks 2, selgitas: „Pigem ei küsi. Aga sõltub kaasusest. Nt kui peaks olema mul sisimas kahtlus, kas tegemist on arvutikelmusega või kelmusega (nt

internetis mingeid laene võetud) ja kui tunnistaja on mingi pangatöötaja, siis võin küll küsida, kuidas laenu taotlemisel taotleja isik tuvastati, et oli see täiesti it-tehniline protsess või kontrollis taotleja isikusamasust siiski mingis osas ka inimene.“ Kohtunik, kes valis vastuseks 4, kommenteeris oma valikut samamoodi, nagu eelmiseski küsimuses ehk: „Pigem hoidun küsimuste küsimisest eeldusel, et

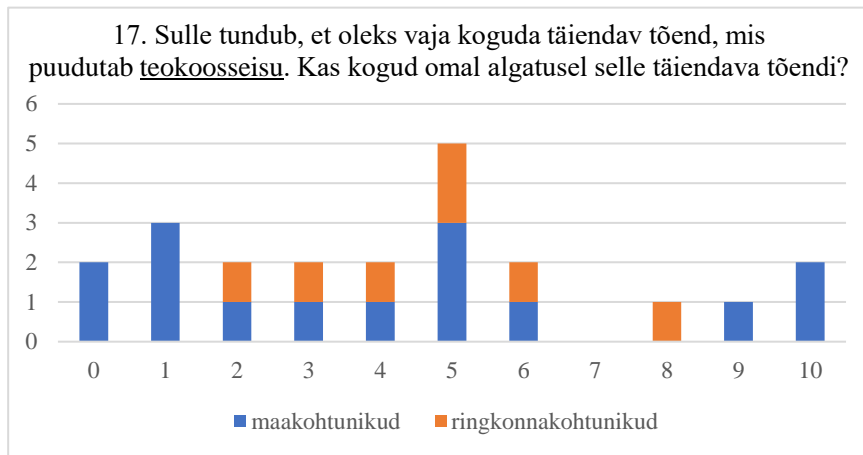
mõlemal pool on asjatundlikud esindajad. Samas olukorras, kus küsimus on hädavajalik otsuse tegemisel lahendamisele kuuluvate küsimuste kontekstis, siis ilmselt küsiks in. Paar vastuseks 7 valinud kohtunikku selgitasid, et oleneb asjaoludest. Ka vastuseks 10 valinud kohtunikud viitasid eelmisele vastusele (näiteks, et kui kohtunikul on vaja seda asjaolu teada kriminaalasja lahendamiseks, siis kindlasti küsib).

Esimene küsimus puudutas kohtu küsimist asjaolude kohta, mis olid riskküsitluse teemaks. Vastustest nähtub, et mõni üksik kohtunik pigem hoidub üldse tõendamiseseme asjaolude kohta küsimisest, et mitte poolte riskküsitluse tulemit n-ö ära rikkuda. Toodi välja, et kohus peab olema sellises olukorras väga neutraalne. Autor nõustub eelnevaga, kuid samas on selge, et kohtu rolliga võistlevas menetluses ei ole vastuolus, kui kohus küsib eesmärgiga täpsustada tunnistaja vastuseid, mis jäid kohtule mitmeti mõistetavaks ning kui kohtu küsimused on eelkõige suunatud üldistamisele ja kokkuvõtmisele. Eelnev menetluse võistlevust ei vähenda. Seega riskküsitluse juba teemaks olnud tõendamisasjaolude kohta küsitlemisel on oht oma erapooletu õigusemõistja rollist väljuda kahtlemata väiksem kui uute asjaolude osas küsimisel. Siiski joonistusid juba 15. küsimuse puhul välja mõni selgelt passiivsem kohtunik ja aktiivsemad kohtunikud.

Teine küsimus puudutas kohtu küsimist nn uute asjaolude kohta ning nähtub, et enamik kohtunikke on aktiivsed küsima ka n-ö uute asjaolude kohta. Õiguskirjanduses on leitud, et kohus võib esitada küsimusi ka selliste uute asjaolude kohta, mille osas kohtumenetluse pooled riskküsitluse küsimusi ei esitanud. Nagu näha, siis enamik kohtunikke nõustuvad sellega või lähtuvad sellest. Siiski ei pruugi autori hinnangul olla selline käitumine täielikult võistlevuse põhimõttega kooskõlas, nagu eelmises peatükis põhjalikumalt analüüsitud. Nimelt kui kohus küsib uute asjaolude kohta, siis hakkab ta justkui täitma poolte riskküsitlusest jäänud lünki ning millegi kohta küsimata jätmise võis olla strateegiline valik. Lisaks võivad sellisel juhul kohtu küsitlemisel välja tulla täiesti uued asjaolud ning siis peaks pooltel olema õigus taotleda uut riskküsitlust ja kohus peaks seda võimaldama. Samuti, isegi kui nähtub, et üks pool ei tee oma tööd hästi, peaks kohus sekkuma pigem läbi esindaja kõrvaldamise, mitte ise nõrgemat poolt järele aitama. Kokkuvõtvalt on autori arvates on kaheldav, kas uute asjaolude küsimine on täielikult kooskõlas võistlevuse põhimõttega, kuigi on arusaadav, et selliste küsimuste küsimine on kantud soovist teha õige ja õiglane kohtuotsus. Kokkuvõtvalt siiski mida rohkem kohus ise küsimusi küsib ehk n-ö uurija rolli läheb, seda vähem on menetlus võistlev.

Küsimused 17-21 puudutasid kohtu omaalgatuslikku tõendite kogumist KrMS § 297 lg 1 alusel. Need küsimused peegeldavad mh seda, kas see, mille kohta tõendit oleks vaja koguda, mõjutab vastust ehk kohtunike käitumist. Seadus kohtu omaalgatuslikku tõendite kogumist kuidagi ei piira, kuid Riigikohus on olnud seisukohal, et kohtu omaalgatuslikku tõendite kogumist tuleks lugeda aktsepteeritavaks

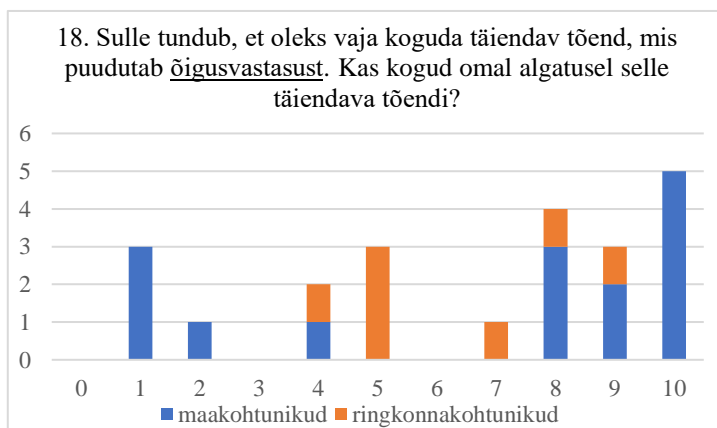
eestkätt selliste asjaolude tuvastamiseks, mis nii teokoosseisu, õigusvastasuse kui ka süü tuvastamisel ei ole esmase tähtsusega, kuid mida – tulenevalt KrMS §-des 306 ja 311-314 kohtuotsusele esitatavatest nõuetest – ei saa kohus jätta tähelepanuta.²⁰⁴ Samas on selle Riigikohtu seisukohaga mittenoustumist väljendanud näiteks M. Sillaots²⁰⁵, seega võib ka mõni kohtunik sarnaselt mõelda. Mida rohkem kohus ise tõendeid kogub, seda väiksem on menetluse võistlevus.

Joonis 17. Vastused küsimusele nr 17 (allikas: autori uuring).

17. küsimuses kirjeldatud olukorras olid vastused taas küllaltki erinevad. Kõige rohkem (5 kohtunikku) oldi n-ö neutraalsel seisukohal ehk valiti vastuseks 5. 11 kohtunikku

valisid vastuseks viiest suurema numbriga ja 6 viiest suurema numbriga. Kohtunik, kes valis vastuseks 1 selgitas: „Minu seisukoht on see, et kohus sekkub võistlevasse menetlusesse võimalikult vähe. Kui prokuratuur on teinud oma tööd halvasti, siis nii on. Kohus ei saa ega tohi hakata täitma lünki prokurööri töös.“ Üks kohtunik, kes valis vastuseks 3 selgitas, et kogub vaid väga erandlikel asjaoludel ja teine sama vastuse valinud kohtunik märkis, et KrMS § 297 ja kohtupraktika kohtu sellist aktiviteeti üldiselt ei toeta, aga erandid pole välistatud. Vastuseks 8 valinud kohtunik viitas samuti KrMS § 297 lõikele 1 ja lisas, et järelikult kogutakse täiendavaid tõendeid ka kohtu omal algatusel.

Joonis 18. Vastused küsimusele nr 18 (allikas: autori uuring).

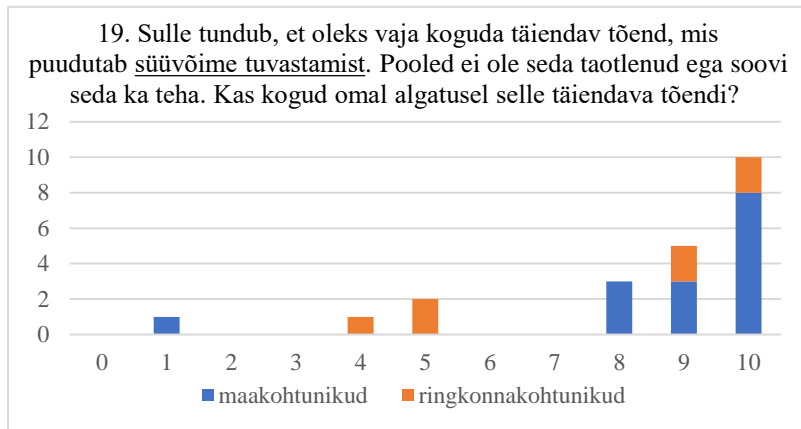
18. küsimuses kirjeldatud olukorras on rohkem kohtunikke, kes selle täiendava tõendi koguksid kui kogumata jätaksid. 6 kohtunikku valisid vastuseks viiest väiksema numbriga ehk jätaksid pigem tõendi kogumata. 3 ringkonnakohtunikku valisid vastuseks 5. 13 kohtunikku valisid vastuseks 5 või sellest suurema numbriga ehk koguksid õigusvastasust

puudutava täiendava tõendi. On märkimisväärne, et üks kohtunik, kes eelmisele küsimusele (teokoosseisu puudutava tõendi kogumine) vastas numbriga 1, vastas sellele küsimusele (õigusvastasust

²⁰⁴ RKKKo 3-1-1-67-06, p 7.1.

²⁰⁵ Vt käesoleva magistritöö ptk 2.4.1. ja Sillaots, M. Kohtulik uurimine ja tõendamisvõimalused kriminaalmenetluses. – Juridica 2012/8.

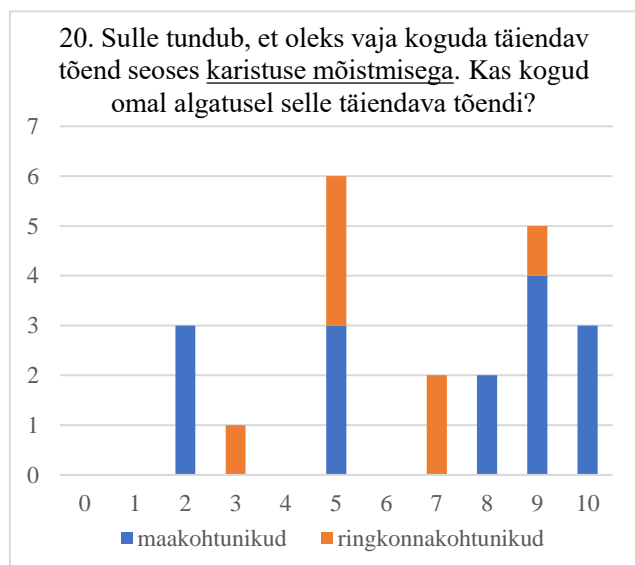
puudutava tõendi kogumine) numbriga 9 ning selgitas, et tõenäoliselt koguks, aga kindlasti kuulaks ka poolte seisukohad selles osas ära. Samuti kohtunik, kes eelmisele küsimusele valis vastuseks 3, valis sellele küsimusele vastuseks 10 ning selgitas, et kui on võimalus, et siiski eksisteerivad õigusvastasust välistavad asjaolud, siis peab ta vajalikuks need välja selgitada.

Joonis 19. Vastused küsimusele nr 19 (allikas: autori uuring).

19. küsimuses toodud olukorras on kohtunikud üsna ühel meelel. 4 kohtuniku valisid vastuseks 5 või väiksema numbriga ja 18 kohtuniku suurema numbriga. Üks kohtunikest, kes valis vastuseks 10 selgitas: „Reeglina

on see seotud psühh ekspertise määramisega. Jah, kui vaja, määratakse ise.“ Teine sama vastuse valinud kohtunik tõi välja, et süüd välistavad asjaolud tuleb kohtul välja selgitada. Keegi pigem eitavalt vastanud kohtunikest selgitusi ei lisanud.

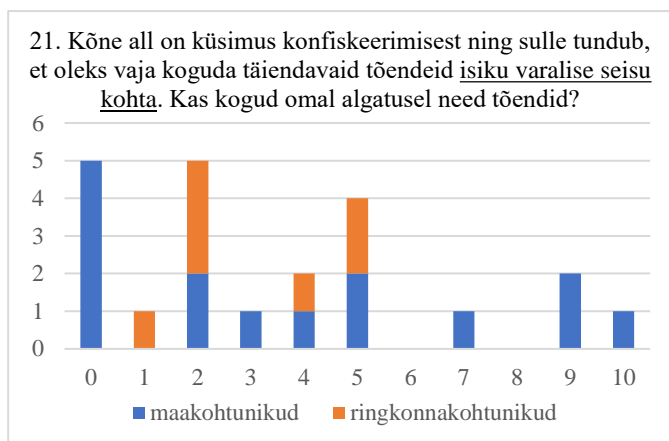

Joonis 20. Vastused küsimusele nr 20 (allikas: autori uuring).

20. küsimuses esitatud küsimusele vastas enamik kohtunikke pigem jaatavalt. Kõige rohkem valiti aga tegelikult vastust 5 (6 kohtuniku) ehk oldi kahevahel. 4 kohtuniku valisid viiest väiksema numbriga ehk pigem ei koguks seda täiendavat tõendit ning 12 kohtuniku valisid viiest suurema numbriga ehk pigem koguks. Kohtunik, kes valis vastuseks 2 selgitas juurde, et tema koguks sellise tõendi vaid väga erandlikel asjaoludel. Kohtunik, kes valis

vastuse 3, kirjutas: „See peaks olema poole kohustus, vbl mingi erand – nt karistusregistri väljavõttest ilmneb ebaselgus ning vaja on täpsustav päring (kuigi reeglina peaks ka sellise olukorra lahendamata karistuse taotleja v vastaspool.“ Kaks kohtuniku, kes valisid vastuseks 5 kommenteerisid, et sõltub probleemi olemusest ja asjaoludest, samuti märkis üks neist juurde, et mõistetud lõppkaristust (nt karistuste liitmise korral, kui üks liidetav oli puudu) saab hiljem korrigeerida täitmiskohtuniku juures. Kohtunik, kes valis vastuseks 10 selgitas, et karistus peab siiski olema mõistetud õigesti ning vajadusel lisab ta ise värsked karistusregistri väljavõtted.

Joonis 21. Vastused küsimusele nr 21 (allikas: autori uuring).

21. küsimusele vastasid enamik kohtunikke pigem eitavalt. Ainult 4 kohtunikku valisid vastuseks suurema numbriga kui 5 ehk pigem koguksid selle tõendi. Üks kohtunikest, kes valis vastuseks 0 märkis, et konfiskeerimine ei ole kohtu kohustus. Kohtunik, kes valis vastuseks 2 selgitas: „Kõik mis puudutab süüdistust ja prokuröri tööd, siis selles osas kohus ei tohiks

hakata asuma prokuröri tööd tegema.“ Kohtunik, kes vastas numbriga 3 kirjutas: „Reeglina mitte, kuid ei saa välistada konkreetset olukorda, kus see on vajalik. Kohus pole kohustatud konfiskeerima, seda tuleb kaaluda ja otsustust ka põhjendada.“

17. küsimuses oli küll toodud, et tõend puudutab teokoosseisu, kuid mitte, seda, kas see tõend on selle tuvastamisel just esmase tähtsusega. Siiski peaks kohtu omaalgatuslik tõendite kogumine olema võistlevas menetluses selgelt erandlik. Suurem osa kohtunike vastustest (ja selgitustest) seda ka peegeldab. Mõned kohtunikud on vastustest nähtuvalt siiski ehk selles osas liiga aktiivsed. Autori hinnangul peaks kohtupraktikast ja võistleva menetluse üldisest põhimõttest lähtudes eriti teokoosseisu osas kohus ise tõendeid koguma vaid väga erandlikel juhtudel.

Vastustest nähtub, et kohtunikud koguvad omal algatusel suurema tõenäosusega õigusvastasust puudutava tõendi kui teokoosseisu puudutava tõendi. Siiski ei tohiks Riigikohtu kohaselt kohus koguda ka tõendit, mis on õigusvastasuse tuvastamisel esmase tähtsusega.²⁰⁶ Seega võib Riigikohtu seisukohast ja ka üldisest võistlevuse põhimõttest järeldada, et ka õigusvastasust puudutavate tõendite kogumist võiks jaatada vaid erandjuhtudel. Seega ei ole Riigikohtu seisukohaga kooskõlas näiteks viimane väljatoodud kohtuniku selgitus, et kui on võimalus, et siiski eksisteerivad õigusvastasust välistavad asjaolud, siis peab ta vajalikuks need välja selgitada. Selline tõe tuvastamise soov on igati mõistev, kuid mitte täielikult kooskõlas kohtu rolliga võistlevas menetluses. Jaatavalt vastanud kohtunikud võivad seega olla liiga aktiivsed.

Süüvõime tuvastamist puudutava küsimuse puhul olid vastused selgelt eelmisest kahest küsimusest erinevad, kuigi eeltoodud Riigikohtu lahend käsitleb täpselt samamoodi nii teokoosseisu, õigusvastasuse kui ka süü tuvastamise kohta omal algatusel kogutavaid tõendeid. Enamik kohtunikke koguks süüvõime tuvastamist puudutava tõendi ehk ei lähtuks eelmainitud Riigikohtu seisukohast. Autor nõustub, et tunnetuslikult võiks süüvõime tuvastamisel kohus olla aktiivsem. On keeruline ette

²⁰⁶ RKKKo 3-1-1-67-06, p 7.1.

kujutada, et kui kohtul näiteks tekib kahtlus, et süüdistatav ei olnud võimeline oma teo keelatuses aru saama, siis kohus võiks jätta selle tähelepanuta, kui pooled sellele ei viita. See on asjaolu, mis võib välistada karistuse mõistmise ning karistuse mõistmine on midagi, mida kohus ei saa kohtuotsusele esitatavatest nõuetest tulenevalt jätta tähelepanuta²⁰⁷. Eelnevast hoolimata võib selle täiendava tõendi kogumine siiski menetluse võistlevust vähendada, sest kohus võib selliselt käitudes väljuda oma rollist erapooletu arbiitrina.

Karistuse mõistmisega seotud tõendi enamik kohtunikke pigem koguks. Karistuse mõistmisel tuleb kohtul karistusseadustiku 4. peatükis ja KrMS § 306 lg 1 p-dest 5-8 ja 10 lähtudes karistuse küsimuse otsustamisel arvestada oluliselt suurema hulga faktoritega, kui seda on kuriteo faktiliste asjaolude tõendamise tulem.²⁰⁸ Seega viidatud Riigikohtu lahendist tulenevalt võib väita, et seoses karistuse mõistmisega on kohtul suurem vabadus täiendavaid tõendeid koguda, kui seoses teokoosseisu, õigusvastasuse ja süüga. Kohtunike vastustele lisatud selgitustest nähtub, et ilmselt sõltub vastus ikkagi sellest, et konkreetset millise karistust puudutava täiendava tõendi kogumine kõne all on – näiteks ei nähta probleemi karistusregistri väljavõtete hankimisega. Sellega autor ka nõustub ning ei näe, et kohus väljuks seejuures oma rollist võistlevas menetluses. Ei saa väita, et kohus oleks selles küsimuses liiga aktiivne.

Isiku varalist seisu puuduvat tõendit enamik kohtunikke ei koguks. Kuigi võib väita, et ka konfiskeerimine on karistusliku mõjuga, siis on autori hinnangul siiski olukord teine, kui konkreetset karistuse mõistmise puhul. Konfiskeerimine ei lähe KrMS §-des 306 ja 311-314 kohtuotsusele esitatavatest nõuete alla, mida kohus ei saa jätta tähelepanuta.²⁰⁹ Kui kohus leiab, et prokuratuuri poolt esitatud tõendid ei ole piisavad, et isiku vara konfiskeerida, siis tuleb autori hinnangul jätta see konfiskeerimata, isegi kui kohus näeb, et prokuratuur on jätnud mingid võimalikud tõendid tähelepanuta. Nagu kohtunikud ka märkisid, siis konfiskeerimine ei ole kohtu kohustus ning kohus ei tohiks prokuratuurile appi minna, sest see oleks vastuolus võistleva menetluse põhimõttega. Kohtunikud, kes vastasid küsimusele pigem jaatavalt on seega ilmselt liiga aktiivsed, kuid enamik siiski omal algatusel neid täiendavaid tõendeid ei koguks, seega laiemat probleemi võistlevuse selles osas ei esine.

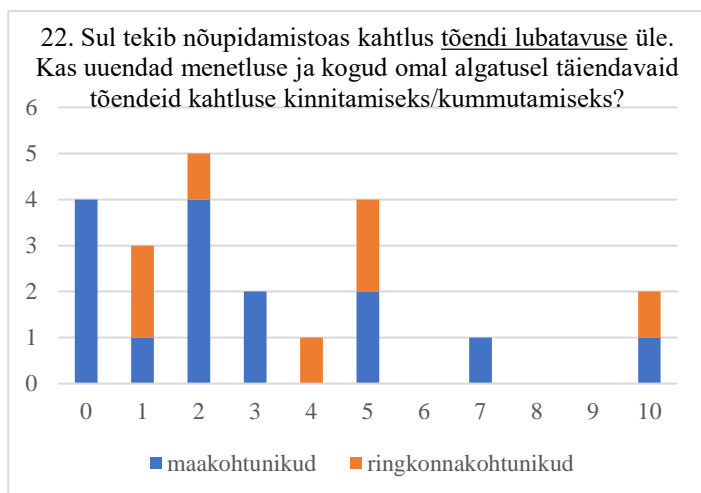
---

²⁰⁷ RKKKo 3-1-1-67-06, p 7.1.

²⁰⁸ RKKKo 3-1-1-91-07, p 6.5.

²⁰⁹ *Ibidem*.

Joonis 22. Vastused küsimusele nr 22 (allikas: autori uuring).

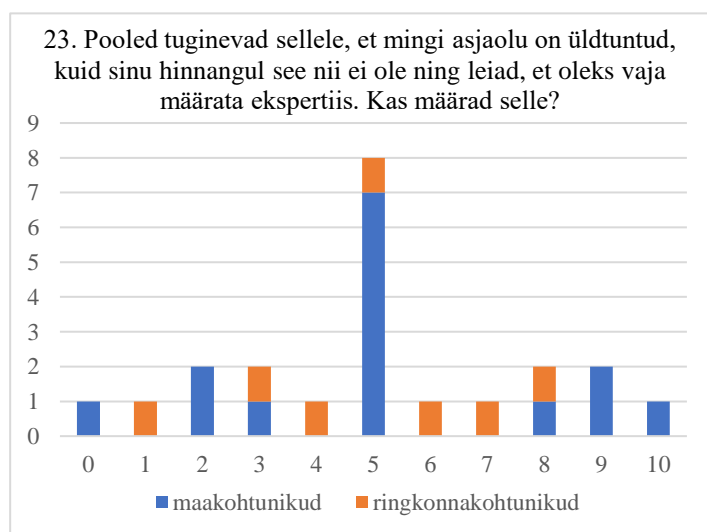

22. küsimusele vastasid enamik kohtunikke pigem eitavalt. Vaid kolm kohtunikku valisid vastuseks suurema numbriga kui 5 ehk pigem uuendaksid menetluse ja koguksid selle täiendava tõendi. Üks kohtunikest, kes valis vastuseks 0, selgitas, et reeglina on lubatavus tuvastatav ka ilma selleta, et tuleks menetlust uuendada ja hakata kontrollima. Kohtunik, kes valis vastuseks 2 märkis: „Kui juba tekivad kahtlused, siis järelikult on ka tõend lubamatu.

Aga samas ei välista menetluse uuendamist, see sõltub konkreetsetest asjaoludest.“ Vastuseks 3 valinud kohtunik kommenteeris, et reeglina mitte, kuid ei saa välistada konkreetset olukorda, kus see on vajalik. Kohtunik, kes valis vastuseks 5, selgitas, et oleneb tõendi tähtsusest. Kohtunik, kes valis vastuseks 10, märkis, et kui see on süüdistava olukorda kergendav, siis jah.

KrMS § 305¹ lg 3 kohaselt ei välista tõendi vastuvõtmine ei selle lubamatuks tunnistamist kohtuotsuse tegemisel. Kohtuistungil tõendi uurimisel oli pooltel eelduslikult juba võimalik tõendi lubatavuse osas oma seisukohta avaldada. Seega tulenevalt kohtu passiivsest rollist võistlevas menetluses tuleks autori arvates sellele küsimusele vastata pigem eitavalt, nagu seda ka tehti. Eriti arvestades, et võistlevas menetluses peaks kohus omal algatusel tõendeid koguma pigem erandjuhtudel. Lisaks võib väita, et erapooletu kohtunik ehk ei peaks tegema seda otsustust sõltuvalt sellest, kas see tõend on süüdistatava olukorda kergendav või raskendav (ühe kohtuniku kommentaar).

Joonis 23. Vastused küsimusele nr 23 (allikas: autori uuring).

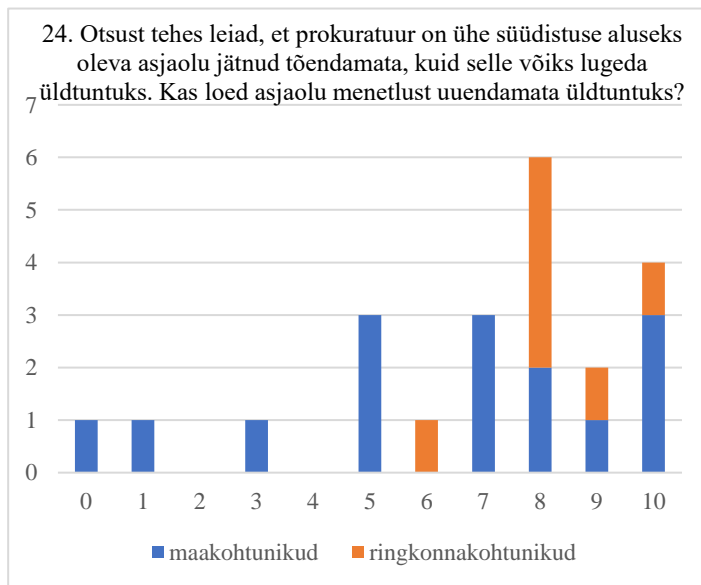
23. küsimusele olid vastused üsna erinevad, kuigi suur osa – 8 – kohtunikku jäid neutraalsele seisukohale ehk valisid vastuseks 5. 7 kohtunikku vastas pigem eitavalt ehk valis vastuseks viiest väiksema numbriga ning 7 kohtunikku pigem jaatavalt ehk valis vastuseks viiest suurema numbriga. Vastuseks 0 valinud kohtunik selgitas: „Reaalsetes istungites on vastupidi, asjaolu nagu üldtuntud olevat, pooled aga soovivad

ekspertiisi.“ Vastuseks 4 valinud kohtunik märkis: „Väga erandlikel juhtudel n-ö nõrgema poole

kaitsmiseks (kui see puudutab näiteks mingeid aspekte alaealiste vastu suunatud seksuaalsüütegudes).“ Vastuseks 5 valinud kohtunik selgitas: „Pigem ei. Kui pooled on mingi asjaoluga üksmeelselt päri, siis ma eeldan, et hiljem selle üle ka ei vaielda.“ Keegi suurema numbri valinud kohtunikest selgitusi ei lisanud.

Vastustest nähtub, et kohtulik aktiivsus ekspertiisi määramise osas on üsna erinev ja sõltub konkreetsetest asjaoludest. KrMS § 295 lg 1 alusel on kohtul võimalik omal algatusel ekspertiisi määrata. Kuigi võistlevas kohtumenetluses saab sellisel kohtu omal algatusel tõendi(te) kogumisel olla selgelt vaid erandlik ja subsidiaarne tähendus, siis asjaolu, et tegemist on erandliku toiminguga ei tähenda siiski, et sellise õiguse realiseerimine kohtu poolt on kohtule etteheidetav. Riigikohus on isegi leidnud, et kohus ei peaks alusetult piirama enda võimalusi kriminaalmenetluse õigeks lahendamiseks, jättes ekspertiisi määramata.²¹⁰ Asjaolu, et enim kohtunikke valis vastuseks 5, viitab sellele, et vastus sõltub ilmselt suuresti konkreetsest asjaolust ja kaasusest. Üldistatult võib siiski väita, et kui kohtu hinnangul ei ole asjaolu üldtuntud ning selle väljaselgitamine nõuab mitteõiguslike eriteadmiste kasutamist, ei saa autori hinnangul kohtule omaalgatuslikku ekspertiisi määramist ette heita, eriti arvestades kohtupraktikat. Kui väga see võistlevust mõjutab, sõltub ka ilmselt konkreetsetest asjaoludest.

Joonis 24. Vastused küsimusele nr 24 (allikas: autori uuring).

24. küsimusele vastasid kohtunikud pigem jaatavalt – 16 kohtunikku valis vastuseks viiest suurema numbri. Vaid 3 kohtunikku vastasid pigem eitavalt ehk valisid viiest väiksema numbri ning 3 kohtunikku olid neutraalsed ehk valisid vastuseks 5. Selle küsimuse puhul võib märgata ka väikest erinevust maa- ja ringkonnakohtunike vastuseid võrreldes ehk ringkonnakohtunikud vastasid kõik pigem jaatavalt ehk valisid vastuseks viiest suurema numbri. Valikut

selgitas vaid üks kohtunik, kes valis vastuseks 8: „KrMS § 60 annab kohtule võimaluse tugineda asjaoludele, mille on tunnistanud tõendatuks või üldtuntuks.“

Nagu kohtunik ka märkis, siis KrMS § 60 lõike 1 kohaselt võib kohus tugineda kriminaalasja lahendamises asjaoludele, mis ta on tunnistanud üldtuntuks ning lõike 3 kohaselt võib kohus tunnistada üldtuntuks asjaolu, mille kohta saab usaldusväärset teavet kriminaalmenetlusvälistest allikatest. Riigikohus on

²¹⁰ RKKKo 3-1-1-38-12, p 18.

täiendanud, et üldtuntuks saab kohus tunnistada sellised faktilised asjaolud, mille kohta on arusaamisega ja kogenud inimestel üldjuhul olemas teadmine või mille kohta on võimalik üldsusele ligipääsetavatest ja usaldusväärsetest allikatest ilma eriteadmisi kasutamata ja ilma raskusteta kindlat teavet saada.²¹¹ Kui see süüdistuse aluseks olev asjaolu vastab nendele tingimustele, siis peaks selle üldtuntuks lugemine olema lubatud.

Riigikohus on leidnud, et teatud juhtudel võib uimastava toimega ainete mõju lugeda üldtuntuks.²¹² Samuti on Riigikohus on pidanud võimalikuks tuvastada üldtuntuse alusel ka näiteks varastatu maksumuse ulatumise üle 20 miinimumpäevamäära, kui usaldusväärsest kriminaalmenetlusvälisest allikast saadava teabe alusel on ilmselge, et varastatud vallasasja turuhind ületab 20 miinimumpäevamäära.²¹³ Eelnevast järeldab autor, et Riigikohtu hinnangul oleks sellise asjaolu menetlust uuendamata üldtuntuks lugemine lubatud.

Teisest küljest ei tundu päris õige olukord, kus pooled saavad mingi asjaolu üldtuntuks lugemisest teada alles kohtuotsuses ning kui kohtunik kasutab üldtuntuks lugemist selleks, et lappida auke prokuratuuri tõenduslikkus baasis.²¹⁴ See võib olla põhjus, miks mõned kohtunikud siiski vastasid pigem eitavalt või neutraalselt. Siiski kui asjaolu on tõepoolest üldtuntud (kooskõlas KrMS § 60 lõikega 3 ja Riigikohtu praktikaga), siis ei näe autor, et kohus oleks asjaolu menetlust uuendamata üldtuntuks lugedes lubamatult aktiivne. Pooled on juba saanud selle süüdistuse aluseks oleva asjaolu olemasolu või puudumise osas oma seisukohad avaldada – kaitsja ilmselt argumenteeris selle asjaolu tõendamata jätmist hiljemalt kohtukõnes. Aga igal juhul on kohtunikud, kes vastasid jaatavalt aktiivsemad, kui need, kes vastasid eitavalt.

3.2.3. Taotlused

25. küsimus oli järgnev. Prokuratuur taotles esialgselt tunnistaja kohtusse kutsumist, kuid kohtumenetluse käigus loobub sellest taotlusest. Kaitsja aga peab selle tunnistaja kohtusse kutsumist vajalikuks ning esitab seega pärast prokuröri loobumist ise sellekohase taotluse. Sinu hinnangul ei ole selle tunnistaja kohtusse kutsumine vajalik, sest kannatanu ja süüdistatav on juba ütlusi andnud ning sellest piisab süüdistatava käitumisele hinnangu andmiseks. Kas jäta kaitsja taotluse rahuldamata?

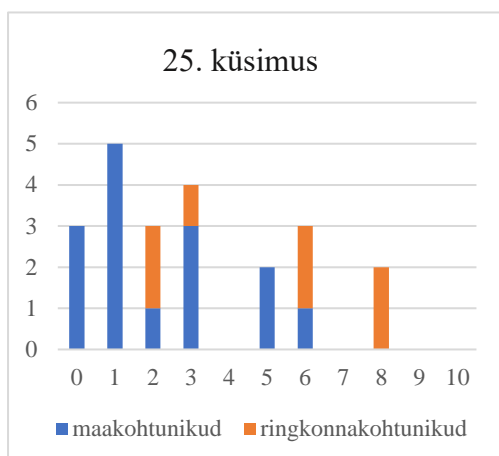
²¹¹ RKKKo 3-1-1-28-12, p 8.2.

²¹² RKKKo 1-22-1425, p 30.

²¹³ RKKKo 3-1-1-69-12, p 8.

²¹⁴ Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus (kohtumenetluse optimeerimine ja kohtulahendite avalikkus) 560 SE seletuskirja lisa, lk 5. <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/62fde454-6c94-4c0b-a555e6e663ebba09/kriminaalmenetluse-seadustiku-ja-teiste-seaduste-muutmise-seadus-kohtumenetluse-optimeerimine-ja-kohtulahendite-avalikkus/> (22.03.2025).

Joonis 25. Vastused küsimusele nr 25 (allikas: autori uuring).

25. küsimusele vastasid kohtunikud pigem eitavalt – 15 kohtunikku valisid vastuseks viiest väiksema numbri. 2 kohtunikku valisid vastuseks 5 ja 5 kohtunikku viiest suurema numbri. Kohtunik, kes valis vastuseks 0 selgitas: „Võrdsed võimalused peavad olema siiski tagatud. Kaitsja ju arvestas sellel tunnistaja küsitlemisega ja nüüd prokurör järsult loobub. Siis küsitluse võimalus on kaitsjal ikka. Ma ei tea, kas selle tunnistajat vaja või ei vaja, prokurörile võib olla ei vaja,

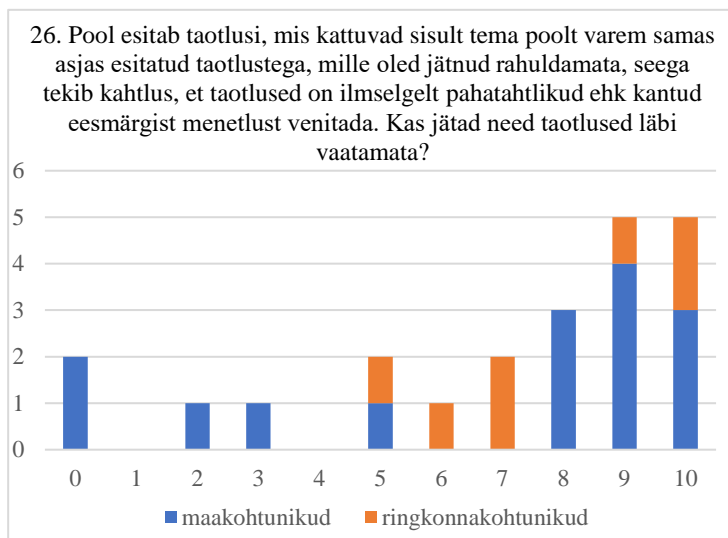
kaitsjale küll vaja.“ Kohtunik, kes valis vastuseks 2 märkis, et argumenteerib pooltega ning siis otsustab, kuid pigem rahuldab. Vastuseks 3 valinud kohtunik tõi välja: „Kui kaitsja on kaitseaktis märkinud, et ta peab selle tunnistaja küsitlemist vajalikuks, siis rahuldan kaitsja taotluse, sest kaitsjal on õigus oma kaitsetaktikale. Kui kaitsja pole varasemalt taotlust esitanud, siis otsustan taotluse rahuldamise tulenevalt kaitsja põhjendustest. Kui ristküsitluse käigus on ilmnenud asjaolusid, mida varem polnud teada, siis reeglina rahuldan kaitsja taotluse.“ Kohtunik, kes valis vastuseks 5 märkis, et see oleneb kaitsja põhjendustest ning võimalik, et talle tuleb anda võimalus oma versiooni kinnitada. Vastuseks 8 valinud kohtunik selgitas: „Kohtupraktika kohaselt on kaitsjal õigus taotleda kutsuda prokuröri loobunud tunnistajat, vbl kui selgub, et selle tunnistajaga seotud tõendamisvajadus on mingis küsimuses täiesti ära langenud, saab kaitsjat mõistlikult suunata taotlust mitte esitama.“

Autor koostas küsimuse Riigikohtu otsuse asjas nr 3-1-1-23-08 põhjal. Tegu oligi olukorraga, kus esmalt esitas taotluse tunnistaja kohtusse kutsumiseks prokurör. Kohtumenetluse käigus loobus prokurör sellest taotlusest, kuid kaitsja jäi selle juurde, et tunnistaja tuleb üle kuulata. Maakohus jättis kaitsja vastava taotluse rahuldamata. Riigikohus märkis, et kui prokurör loobub kohtuliku uurimise käigus tema poolt kohtusse kutsutud tunnistaja ülekuulamise taotlusest, tuleb kohtul sellele vaatamata küsida kohtumenetluse teiste poolte arvamust tunnistaja ülekuulamise vajalikkuse kohta. Kui keegi kohtumenetluse pooltest peab tunnistaja ülekuulamist vajalikuks, tuleb kohtul tunnistaja kohtusse kutsuda ja võimaldada pooltele tema ülekuulamine. Isegi kui süüdistatava käitumisele hinnangu andmisest piisas süüdistatava ja kannatanu ütlustest, siis ei ole õige väita, et maakohul puudus kohustus rahuldada kaitsja taotlus tunnistaja kohtusse kutsuda. Kuigi tulenevalt võistlevuse põhimõttest lasub tõendite esitamise kohustus kohtumenetluse pooltel ja kohus peab reeglina tegema otsuse talle esitatud tõendite pinnalt, siis toimub tunnistaja kohtusse kutsumine toimub, nagu eespool märgitud, vastava taotluse esitamise kaudu. Seega ei saa menetluspool esitada kohtule tõendina tunnistaja ütlusi juhul, kui

kohus ei rahulda vastavat taotlust. Riigikohus leidis, et maakohus läks vastuollu võistlevuse põhimõttega just seetõttu, et ta ei võimaldanud kaitsjal kohtule tõendit esitada.²¹⁵

Seega tulenevalt kohtupraktikast peaks n-ö õige vastus olema eitav ja suurem osa kohtunikke ka vastasid pigem eitavalt. Lisaks nähtub ühest ülaltoodud vastuseks 8 märkinu selgitusest, et tegelikult on vastanu kohtupraktikaga kursis ja pigem lihtsalt üritaks suunata kaitsjat taotlust mitte esitama. Samuti, kuigi sellekohaseid selgitusi kohtunikud ei lisanud, siis võib spekuloida, et pigem jaatavalt võis kohtunikke motiveerida vastama menetlusökonomilised kaalutlused. Kokkuvõtvalt enamik kohtunikke ei oleks siinkohal liiga aktiivsed ja rahuldaksid kaitsja taotluse.

Joonis 26. Vastused küsimusele nr 26 (allikas: autori uuring).

26. küsimusele vastasid kohtunikud suures osas pigem jaatavalt – 16 kohtunikku valis vastuseks viiest suurema numbri. Viiest väiksema numbri valis vaid 4 kohtunikku ja numbri 5 valis 2 kohtunikku. Vastuseks 0 valinud kohtunik selgitas: „Kui esimene jäetud rahuldamata ja isik jätkab samasisuliste taotluste esitamisega, teen talle korduvalt märkusi, et tema käitumine ei tohi olla obstruktsionismile kohane. Ja

hoiatan, et eemaldan arutamise (vastav § olemas). Reeglina pool rahuneb.“ Teine kohtunik, kes valis vastuseks 0 lisas, et mitte läbi vaatamata, vaid rahuldamata. Kohtunik, kes valis vastuseks 2 märkis, et ta kindlasti laseb poolel seda selgitada ja küsib põhjusi. Vastuseks 8 märkinud kohtunik selgitas, et kui asjaolud pole muutunud ja kui pool ei põhjenda, miks selline korduvtaotlus, siis jätab läbi vaatamata. Üks vastuseks 10 valinud kohtunik selgitas, et kohus peab tagama korra kohase õigusemõistmise ning vajadusel ka poolte obstruktsionismi takistama ning teine sama vastuse valinud kohtunik viitas KrMS § 266 lõikele 1.

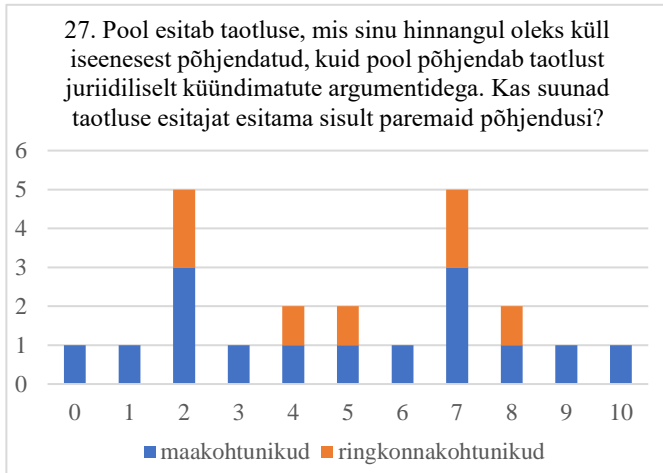
Korduvate taotluste läbivaatamise jätmise kohapealt on seega kohtunikud pigem aktiivsed. Enne 01.05.2023 jõustunud seadusemuudatust võis väita, et seadusest ei tulenenud õiguslikku alust jätta ka selgelt pahatahtlikke taotlusi läbi vaatamata, seega tuli jätta need lihtsalt rahuldamata.²¹⁶ Nüüd on sellele aga lahendus KrMS § 266 punktis 5, mille alusel saab selgelt pahatahtlikke taotlusi jätta rahuldamata. Kohtunikud, kes vastasid pigem eitavalt, ei ole ilmselt seadusemuudatusega kursis, sest üks neist ka kirjutas, et ta ei jäta läbi vaatamata, vaid rahuldamata, nagu 2012. aasta Riigikohtu lahendist lähtudes

²¹⁵ RKKKo 3-1-1-23-08, p-d 8.1 ja 8.2.

²¹⁶ RKKKo 3-1-1-48-12, p 15.1.

ehk enne seadusemuudatust pidigi käituma. Kui taotlused on tõepoolest selgelt pahatahtlikud ja kantud eesmärgist menetlust venitada, siis ei näe autor probleemi ka võistlevuse põhimõttega, kui kohus jätab need läbi vaatamata. Siiski peaks kohus sellisel juhul olema selles pahatahtlikkuses päris kindel, mis võib olla keeruline, sest menetlusõiguste kasutamine ja venitamine võivad välja näha sarnased.

Joonis 27. Vastused küsimusele nr 27 (allikas: autori uuring).

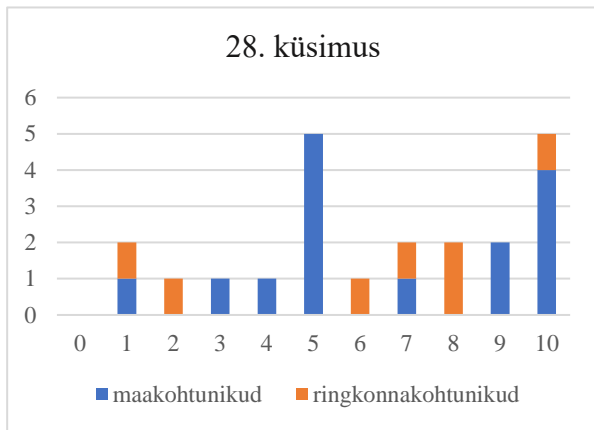
27. küsimusele vastasid kohtunikud väga erinevalt. 10 kohtunikku vastasid pigem eitavalt ehk valisid vastuseks viiest väiksema numbriga, 2 kohtunikku olid neutraalsed ehk valisid vastuseks 5 ja 10 kohtunikku vastasid pigem jaatavalt ehk valisid vastuseks viiest suurema numbriga. Vastuseks 0 valinud kohtunik selgitas: „Kui ta ei oskagi paremini põhjendada? Mis teha? Minu

jaoks on oluline, et sisuline moment on tegelikult õige.“ Vastuseks 5 valinud kohtunik märkis, et sõltub asjaoludest ning vastuseks 7 valinud kohtunik tõi välja, et kas just suunab, aga kindlasti küsitleb rohkem selle tõendi vajalikkuse kohta.

Autori hinnangul peaks kohus hinnates, kas taotlus rahuldada või mitte, lähtuma ikkagi poole põhjendustest. Kui poole põhjendused taotluse rahuldamist ei õigusta, siis tuleks see rahuldamata jätta. Samas võiks kohtunik siis poolele selgitada, et need argumendid taotluse rahuldamiseks veenvad ei ole, kuid üldjuhul ei välista see taotluse uuesti esitamist. Paremaid põhjendusi kohus autori arvates ise välja pakkuda ei tohiks, kuivõrd võistlevas menetluses ei tohiks kohus nõrgemat poolt n-ö järele aidata. Seega võivad kohtunikud, kes vastasid pigem jaatavalt, olla liiga aktiivsed.

3.2.4. Varia

Isikule on esitatud süüdistus KarS § 300¹ lg 1 järgi. Oled seisukohal, et prokuratuur on avaliku ülesande täitmist sisustanud ekslikult. Kas kontrollid, kas süüdistuses kirjeldatud tegevus võib olla vaadeldav avaliku ülesande täitmisena tulenevalt mõnest süüdistuses nimetatud õigusnormist?

Joonis 28. Vastused küsimusele nr 28 (allikas: autori uuring).

28. küsimuse puhul olid vastused üsna erinevad, kuid pigem kalduti jaatava vastuse poole. 5 kohtunikku olid pigem eitaval seisukohal ehk valisid vastuseks viiest väiksema numbri, 5 kohtunikku olid neutraalsed ehk valisid vastuseks 5 ning 12 kohtunikku olid pigem jaataval seisukohal ehk valisid viiest suurema numbri.

Vastuseks 4 valinud kohtunik selgitas: „Kui süüdistus on laialivalguv ja segane, siis kindlasti ei. Ei hakka isegi seda teemat arutama pooltega. Kui on konkreetne süüdistus ja asjaolud nii esitatud, et need võiks ka mõne muu normi alla minna, siis tõstataksin selle küsimuse istungil, küsiksin poolte seisukohta.“ Üks vastuseks 5 valinud kohtunik selgitas, et ta on spetsialiseerunud kohtunik ja tal pole halli aimugi, mis see on. Vastuseks 10 valinud kohtunik selgitas, et kontrollib, kuid otsuse rajab süüdistusaktis kirjeldatud faktilistele asjaoludele. Üks vastuse 10 valinud kohtunik selgitas järgmist: „KrMS § 306 lg 1 p-st 3 tuleneb kohtu aktiivne roll materiaalõigusliku olukorra väljaselgitamisel, seega peab kontrollima, kas süüdistuses kirjeldatud tegevus võib olla vaadeldav KVS § 2 lg-s 1 nimetatud avaliku ülesande täitmisena tulenevalt mõnest süüdistuses ja kohtuotsustes nimetatud õigusnormist. (vt. RKKKo nr. 3-1-1-98-15, p 70)“.

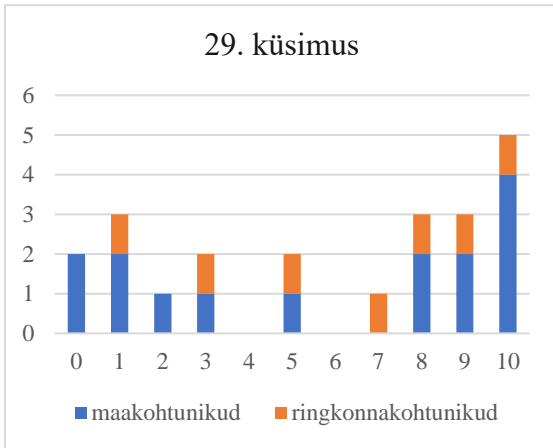
Autor koostas küsimuse eelkõige Riigikohtu otsuse põhjal, millele üks kohtunikest ka viitas. See on seotud kohtu aktiivse rolliga materiaalõigusliku olukorra väljaselgitamisel (KrMS § 306 lg 1 p 3). Riigikohus nimelt leidis, et kuigi prokuratuuri poolt sisustatud viisil süüdistatav avalikku ülesannet ei täitnud, siis tuleb kohtul siiski kontrollida, kas süüdistuses kirjeldatud tegevus võib olla vaadeldav KVS § 2 lg-s 1 nimetatud avaliku ülesande täitmisena tulenevalt mõnest süüdistuses ja kohtuotsustes nimetatud õigusnormist.²¹⁷

Kui lähtuda Riigikohtu lahendist, oli õige vastus küsimusele jaatav, kuid 5 kohtunikku vastas pigem eitavalt ja lausa 5 kohtunikku jäid neutraalsele seisukohale. Võimalik, et küsimus oli liiga spetsiifiline ning mõni spetsialiseerunud kohtunik sellise küsimusega kokku puutunud ei olegi. Siiski on vastus tuletatav kohtu aktiivsest rollist materiaalõigusliku olukorra väljaselgitamisel ning jaatavalt vastates ei ole kohtunikud liiga aktiivsed.

Kaitsja taotles mitme süüdistatavaga üldmenetluses kohtusse jõudnud kriminaalasjas ühe süüdistatava osas kriminaalasja eraldamist lühimenetluseks. Prokuratuur toetas kaitsja taotlust. Üldmenetluses kriminaalasja menetlev kohtukoosseis rahuldab taotluse. Lühimenetluse eraldatud kriminaalasi jõuab

²¹⁷ RKKKo 3-1-1-98-15, p 70.

sinu kätte. Süüdistatav ei tunnista end süüdi ning toimikumaterjale lehitsedes leiad, et suure tõenäosusega ei ole võimalik süüdistatavat süüdi mõista, sest süütõendeid napib. Kas tagastad kriminaaltoimiku prokuratuurile, et asja menetlemisega saaks jätkata üldmenetluses?

Joonis 29. Vastused küsimusele nr 29 (allikas: autori uuring).

29. küsimusele vastasid kohtunikud üsna erinevalt. 8 kohtunikku vastasid pigem eitavalt ehk valisid viiest väiksema numbri, 2 kohtunikku jäid neutraalseks ehk valisid vastuseks 5 ning 12 kohtunikku vastasid pigem jaatavalt ehk valisid viiest suurema numbri. Kohtunik, kes valis vastuseks 0 selgitas, et milleks tagastada – kui ei ole süütõendeid, mõistab õigeks. Vastuseks 1 märkinud kohtunik märkis, et kohus ei lahenda kriminaalasja

eesmärgiga kedagi süüdi tunnistada ning kui prokuratuur ei ole kogunud piisavalt tõendeid, siis on see prokuröri tegemata töö. Samuti vastuseks 1 märkinud kohtunik selgitas: „Süüdistuse esitamine ei tähenda süüdimõistvat otsust. Minu hinnangul ei saa asja tagastada vaid seetõttu, et isikut ei ole võimalik süüdi mõista. Seda ennekõike olukorras, kus on näha, et süütõendeid juurde ei teki.“ Veel üks vastuseks 1 märkinud kohtunik tõi välja, et ta tagastab üksnes KrMS § 235-1 loetletud alustel ja küsimuses toodud alus KrMS § 235-1 kataloogi ei kuulu. Vastuseks 3 valinud kohtunik selgitas, et kuna ka lühimenetluses saab isiku õigeks mõista, siis reeglina ei tagasta toimikut prokuratuurile. Keegi vastuseks suurema numbri valinud kohtunikest selgitusi ei andnud.

Vastustest nähtub, et sellises olukorras käituksid kohtunikud üsna erinevalt, kuid suurem osa keelduks asja lühimenetluses arutamast ja tagastaks toimiku prokuratuurile. Autori hinnangul peaks vastus sellele küsimusele olema selgelt eitav, kuid selgus, et praktikas nii ei ole.

Kuigi KrMS § 235¹ lg 1 p 3 annab kohtule laia kaalutusõiguse keelduda kriminaalasja lahendamisest lühimenetluses, siis peaks igasugune selline keeldumine olema põhjendatud ja kooskõlas võistleva menetluse põhimõttega. Küsimuses oli välja toodud, et süüdistatav ei tunnista end süüdi. M. Sillaots on esitanud seisukoha, et lühimenetlus võiks olla süüdistatavale soovitatav menetlusvorm sellisel juhul, kui on olemas ilmsed süütõendid või kui kahtlustatav on esitanud süü ülestunnistuse.²¹⁸ Ka E. Kergandberg ja P. Pikamäe on leidnud, et üldiselt võiks lühimenetlus olla kahtlustatavale soovitatav menetlusvorm sellisel juhul, kui on olemas ilmsed süütõendid või kui kahtlustatav on esitanud süü ülestunnistuse.²¹⁹

²¹⁸ Kergandberg, E., Sillaots, M., lk 383.

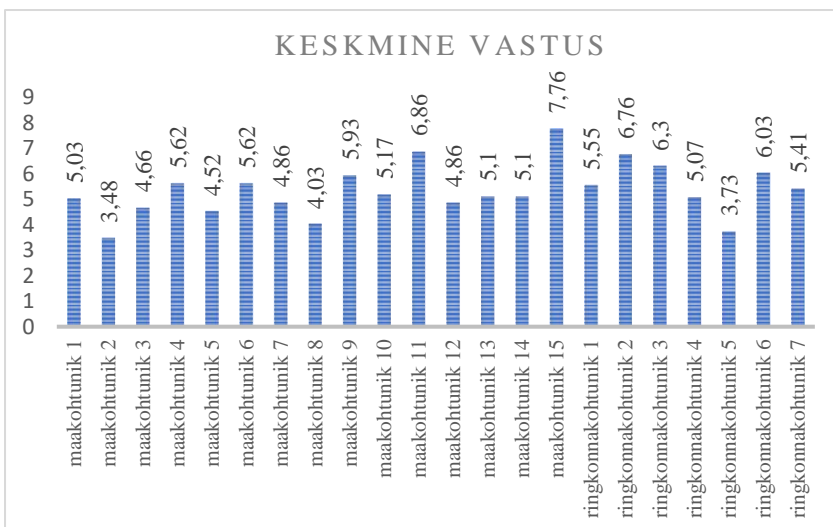
²¹⁹ Kergandberg, E., Pikamäe, P. KrMS § 234 p 1.

Magistritöö autor aga eeltoodud seisukohtadega ei nõustu ning leiab, et lühimenetluse kohaldamist ei takista sugugi fakt, et süüdistatav ei tunnista ennast süüdi, sest lühimenetlus ei pea KrMS § 238 lg 1 p 4 kohaselt tingimata pädima süüdimõistva kohtuotsusega. Kõikides toodud olukorras oli prokuratuur lühimenetluse kohaldamisega nõus, seega olukorras, kus lühimenetlusega nõustunud prokuratuuri hinnangul on kriminaalasja materjalid süüdistuses kajastatud kuriteo objektiivse ja subjektiivse teokoosseisu tõendamiseks piisavad, on nende võimalik puudumine või ebapiisavus prokuratuuri risk. Kui asja lahendava kohtu arvates mingisuguse vajaliku teokoosseisu elemendi tõendamiseks vajalikke tõendeid pole, on kohtul võimalik ja tulebki teha õigeksmõistev otsus. Erapooletu kohus ei peaks lühimenetlusest keelduma põhjusel, et üldmenetluses on võimalik hankida tõendeid, mis on vajalikud selleks, et süüdistatav süüdi mõista.

Autori hinnangul on võimalik, et eelnevalt viidatud õiguskirjanduses avaldatud seisukohad on mõjutanud neid kohtunikke, kes vastasid jaatavalt. Siiski leiab autor, et selles küsimuses on olemas üks õige vastus ja see on eitav – kohus ei tohiks keelduda lühimenetluse kohaldamisest põhjusel, et süüdistatavat ei ole kriminaaltoimiku põhjal võimalik süüdi mõista. Kohus ei tohiks võtta prokuratuuri rolli ja väljuda sellega oma erapooletu õigusemõistja rollist. Mitmed kohtunikud võivad sellises olukorras käitudes seega olla liiga aktiivsed.

3.3. Uuringu üldised järeldused

Uuringu eesmärk oli saada ülevaade, kui aktiivsed on Eesti süüteovaldkonna maa- ja ringkonnakohtunikud kriminaalkohtumenetluses. Uuringust selgus, et kohtulik aktiivsus sõltub päris palju konkreetsest kohtunikust ja olukorrast, kuivõrd paljudes küsimustes toodud olukordades käitusid kohtunikud erinevalt. Töö raames läbi viidud uuringu piiranguks võib pidada asjaolu, et küsitlusele vastas ainult veidi üle kolmandiku valimist. Seega ei ole saadud ülevaade täielik.

Joonis 30. Kohtunike keskmised arvulised vastused (allikas: autori uuring).

Üldjuhul ei ole võimalik eristada kohtunikkude, kes olid kõikide küsimuste puhul kas aktiivsema või passiivsema hoiakuga, kuid oli ka mõni erand. Jooniselt (joonis 30) nähtub, et kui analüüsida keskmisi numbrilisi vastuseid kohtunike lõikes, siis kõige passiivsema kohtuniku keskmine

vastus oli 3,48 ja kõige aktiivsema 7,76. Teised kohtunikud jäid kuskile sinna vahele, kõige enam

vahemikku 4-6. Seega ei ole suures pildis võimalik eristada n-ö uurija-kohtunikke, vaid on kohtunikke, kes lähevad rohkem uurija rolli teatud olukordades, nagu näiteks risküsitlemisel. Siiski on ka erandeid – kohtunikke, kelle kõigi vastuste keskmised olid 7,76; 6,86 ja 6,76, võib pidada üsna „uurivateks“ kohtunikeks, kes ilmselt minetavad oma passiivse võitu erapooletu õigusemõistja rolli tihti. Nende poolt juhitud kohtumenetlus ei pruugi olla kuigi võistlev. Seevastu nende kohtunike, kelle vastuste keskmised olid 3,48 ja 3,73, juhitud menetlus on ilmselt vägagi võistlev.

Vastustes eristati maa- ja ringkonnakohtunikke, kuid vastuste põhjal ei saa väita, et üldiselt oleksid ühed aktiivsemad kui teised. Samuti ei ole ühed oma vastustes ühtsemad kui teised – nii maa- kui ka ringkonnakohtunike vastused varieerusid päris palju. Erandiks oli ehk kaheksas küsimus (tõendi avaldamise ulatuse dikteerimine), kus kõik ringkonnakohtunikud valisid vastuseks numbri vahemikus 7-10 ja olid sellega aktiivsemad, kui maakohtunikud. See võib mõnevõrra tuleneda apellatsioonimenetluse erisustest – vaidluse alla on seal üldiselt jäänud konkreetset küsimused. Samuti võib välja tuua 24. küsimuse, kus kõik ringkonnakohtunikud valisid vastuseks 6 või rohkem, maakohtunike osas oli varieeruvus suurem.

Peaaegu kõikides küsimustes toodud olukordades oli rohkem või vähem – enamasti küll vähem – kohtunikke, kes väljuksid oma rollist erapooletu arbiitrina, olles liiga aktiivsed. Järgnevalt toob autor uuesti lühidalt välja need valdkonnad, kus liigse kohtuliku aktiivsusega võib vastuste põhjal olla laiem probleem ning seega ka millistel kohtumenetluse aspektides võib võistlevus olla eeldatust väiksem. Autor pakub välja ka mõningaid võimalikke lahendusi.

Esiteks võib välja tuua süüdistusakti tagastamise küsimuse. Nagu eelnevalt analüüsitud, siis ilma kaitsja vastava taotluseta süüdistusakti tagastamine ei ühti võistleva menetluse ideega, sest sellega kohus justkui aitab prokuratuuri ning kohtunik võib näida erapoolik. Üldiselt võib väita, et kohtunikud on üsna aktiivsed, mis puudutab omal initsiatiivil süüdistusakti tagastamist KrMS §-is 154 toodud nõuetele mittevastavuse tõttu. Samuti ei peaks autori arvates kohus, arvestades võistleva menetluse olemust, süüdistusakti selle sisu ebaselguse tõttu omal algatusel tagastama. Enamik kohtunikke ka vastasid sellele küsimusele eitavalt või neutraalselt, aga vastas ka kohtunikke, kes võivad olla selles osas liiga aktiivsed. Mõni (4-5 vastanut) vastanud kohtunik tagastaks süüdistusakti prokuratuurile omal initsiatiivil põhjusel, et selle põhjal ei ole võimalik teha süüdimõistvat kohtuotsust. Järelikult on mõni vastanud kohtunik ilmselt süüdistusakti tagastamisel ilma kaitsja taotluseta liiga aktiivne.

Võistleva menetluse olemuse kohaselt peaks süüdistusakti puudustele tähelepanu juhtima kaitsja, kuid seadus ega kohtupraktika ei välista kohtu poolt süüdistusakti tagastamist ka ilma kaitsja vastava taotluseta. Kohtulik aktiivsus omal algatusel süüdistusakti tagastamisel vähendab menetluse võistlevust. Kui eesmärk oleks Eesti kohtumenetluse võistlevust suurendada, võiks ehk seadust muuta selliselt, et

süüdistusakti tagastamine prokuratuurile oleks võimalik vaid kaitsja vastaval taotlusel. Samuti võiks muidugi kohtunike koolitustel süüdistusakti tagastamise küsimuste üle ehk senisest enam arutada, kuivõrd vastustest nähtus mh, et neli kohtunikku pigem tagastaks süüdistusakti prokuratuurile omal initsiatiivil, kui selle põhjal ei ole võimalik teha süüdimõistvat kohtuotsust. Kokkuvõtvalt siiski laialdast probleemi liigse kohtuliku aktiivsusega seoses süüdistusakti tagastamisega ei nähtu.

Seoses süüdistusaktiga väärrib mainimist ka neljas küsimus, mis puudutas eelistungil prokuratuuri tähelepanu juhtimist asjaolule, et süüdistusaktis on üks koosseisutunnus selgelt täitmata. Ligikaudu pooled vastanuteks teeksid seda ning autori hinnangul väljuksid need kohtunikud oma rollist ning oleksid liiga aktiivsed. Kui prokurör tegigi vea ja seda enne kohtuliku uurimise lõppu ei märka ega täienda süüdistusakti, siis tuleb kohtul teha õigeksmõistev otsus ning kaitsja võibki sellele tähelepanu pöörata alles kohtuvaidlustes – see oleks võistlevas menetluses kohane. Autori hinnangul peaksid seega kohtunikud pigem hoiduma prokuratuuri vigadele tähelepanu pööramist enne kohtuliku uurimise lõppu.

Võib välja tuua ka 10. küsimuse, mis puudutas üldistatult prokuratuurile appi minekut ning oli kohtunikke – kuigi vähemus –, kes seda küsimuses toodud olukorras teeksid ehk oleksid autori hinnangul liiga aktiivsed, arvestades ka kohtupraktikat. Mitu kohtunikku viitasid, et vastus sõltub tõendi olulisusest, kuigi selline seisukoht ei ole kooskõlas kohtumenetluse võistlevuse põhimõttega ega kohtupraktikaga. See väärarusaam võib tuleneda soovist teha võimalikult õige ja õiglane otsus ning ilma selle kohtuniku hinnangul olulise tõendita võib see olla keeruline.

Seoses kohtu omaalgatusliku sekkumisega suunavate küsimuste esitamisel esmasküsitlusel olid vastused üsna erinevad ning võib väita, et kohtunikud, kes nõuaksid suunavate küsimuste ümbersõnastamist võivad olla liiga aktiivsed, kuigi erandiks on olukord, kus vastajat manipuleeritakse. Samuti selgus, et enamik kohtunikke ei pelga küsida tunnistajalt mistahes asjaolude kohta. Menetluse võistlevust ei vähenda see, kui kohus küsib eesmärgiga täpsustada tunnistaja vastuseid, mis jäid kohtule mitmeti mõistetavaks ning kui küsimused on eelkõige suunatud üldistamisele ja kokkuvõtmisele. Küll aga on autori hinnangul kohtunikud liiga aktiivsed, küsides pärast ristküsitlust tunnistajalt asjaolude kohta, mida küsitlejad ei puudutanud. Õiguskirjanduses on siiski leitud, et kohus võib küsida igasuguseid küsimusi ning ka kõrgemad kohtud ei ole tuvastanud selles osas rikkumisi. Sellest ilmselt ka kohtunikud lähtuvad. Kui aga seada eesmärgiks kohtumenetluse võistlevuse suurendamine, peaks toimuma kohtunike seas kas lihtsalt laiem ideoloogiline muutus või siis kohtu küsitlemisõigust seaduses täpsemalt reguleerima.

Kohtu omaalgatusliku tõendite kogumise kontekstis olid vastused mõnevõrra erinevad sõltuvalt sellest, millega seoses tõendit kogutaks. On kohtunikke, kuigi vähemus, kes on autori hinnangul liiga aktiivsed, kogudes omaalgatuslikult teokoosseisu puudutava tõendi. Seda peaks võistlevas menetluses tegema

vaid väga erandlikel juhtudel, nagu kinnitab ka kohtupraktika. On rohkem kohtunikke, kes koguksid õigusvastasust puudutava tõendi ning nad võivad olla seejuures liiga aktiivsed, sest Riigikohtu praktika selles osas eristusi ei tee. Võrreldes teokoosseisu ja õigusvastasusega on aga veel rohkem kohtunikke, kes koguksid tõendi, mis puudutab süüvõime tuvastamist. Kuigi Riigikohtu praktika ka süüvõime osas erisusi ette ei näe, nõustub autor kohtunikega, et selles osas võiks kohus olla aktiivsem, kuigi seejuures võib kohus mõnevõrra väljuda oma võistleva menetluse rollist erapooletu arbiitrina. On võimalik, et kõik kohtunikud ei ole Riigikohtu otsusega asjas 3-1-1-67-06 tuttavad või peetakse seda liialt piiravaks, nagu on leidnud ka näiteks M. Sillaots²²⁰, mistõttu sellest alati ei lähtuta. Kohtunikul, kes tajub oma rolli rohkem uurivana ja vähem erapooletu arbiitrina võib olla kalduvus koguda tõendeid, mis on ka esmase tähtsusega. Riigikohtu sõnastus „esmane tähtsus“ jätab ka ilmselt igas asjas ja konkreetse tõendi puhul tõlgendamisruumi. Kui võtta eesmärgiks kohtumenetluse võistlevuse süvendamine, võiks ehk kohtu õigust omal algatusel tõendeid koguda seaduse tasandil piirata. Samm enne seda võiks olla ka eelmainitud Riigikohtu lahendi üle arutlemine näiteks kohtunike koolitustel.

Taotlustega seoses küll kohtunikele liigset aktiivsust üldiselt ette heita ei saa, kuid 26. küsimuse vastustest nähtus, et kõik kohtunikud ei ole kursis 01.05.2023 jõustunud seadusemuudatusega (KrMS § 266 lg 1 p 5), mis võimaldab kohtul jätta korduva selgelt pahatahtliku taotluse läbi vaatamata. Sellega aitaksid ilmselt täiendkoolitused. Samuti võib välja tuua 27. küsimuse, mis oli omapärane selle poolest, et iga vastusevariandi valis vähemalt üks kohtunik. Ligikaudu pooled vastanutest, kes suunaksid taotluse esitajat paremaid põhjendusi tooma ehk pakuksid paremad põhjendused sisuliselt ise välja, oleksid autori hinnangul liiga aktiivsed. Ilmselt tuleneb see jällegi soovist teha õiglane otsus, mistõttu kui taotlus oleks tegelikult põhjendatud, kuid pool ei oska seda adekvaatselt motiveerida, aitaks kohtunik teda järele.

Viimane küsimus puudutas lühimenetlust ning vastused olid üsna erinevad. Autori hinnangul on ligikaudu pooled vastanud kohtunikest, kes selles olukorras toimiku prokuratuurile tagastaks, liiga aktiivsed. Erapooletu kohus ei peaks lühimenetlusest keelduma põhjusel, et üldmenetluses on võimalik hankida tõendeid, mis on süüdimõistmiseks vajalikud. Segadust on selles osas ehk põhjustanud eelmises alapeatükis toodud õiguskirjanduses esitatud seisukohad, millest osad kohtunikud võivad lähtuda, kuid mis ei pruugi olla põhjendatud. Kohtupraktika abil oleks seda praktikat keeruline ühtlustada, kuivõrd KrMS § 385 p 15 kohaselt ei ole prokuratuurile kriminaaltoimiku tagastamise määrus vaidlustatav, seega asja lühimenetlusest keeldumise põhjuste üle võiks arutleda kohtunike koolitustel.

Kokkuvõtvalt nähtus vastustest, eelkõige kohtunike lisatud selgitustest, et teatud kohtumenetluses tekkivates olukordades on paljudel kohati kalduvus võtta endale pigem uurija kui erapooletu arbiitri

---

²²⁰ Sillaots, M. (viide 140).

roll. On seega kohtunikke, kelle tunnetuse kohaselt on nemad ise teatud olukordades vastutavad mingi pooltest sõltumatu tõetsimise eest ning mingil määral ju seadus seda ka võimaldab. Ilmselt on see seotud sooviga kirjutada võimalikult õige ja õiglane otsus, kuid sellisel juhul tekibki konflikt kohtunikele võistlevas menetluses omistatud passiivse võitu rolliga. Mida rohkem kohtunik läheb n-ö inkvisiitori rolli, seda enam väheneb ka kohtumenetluse võistlevus.

Keeruliseks võib osutuda ka olukord, kus kohtunikule tundub, et pool või pooled on laisad või ebatäpavad, millisel juhul võib tekkida soov nõrgemat järele aidata. Siiski oleks selline hinnang poolte tegevusele subjektiivne ning ei pruugi alati olla täpne, sest kohtunik teab kriminaalasjast vähem, kui toimikut lugenud prokurör ja kaitsja. Kokkuvõtvalt võivad kohtuniku tõe tuvastamise püüdlused viia liigse aktiivsuseni, mis pole kooskõlas võistleva menetluse olemusega ning samuti tekib oht näida erapoolik.

Teine konflikt kohtuniku rolliga võistlevas menetluses võib tekkida seoses kohtu kohustusega tagada võimalikult kiire lahendini jõudmine (KrMS § 15¹). See eeldab kohtunikult kohtumenetluse juhtimist ning kohtunike selgitustest nähtub, et menetluse pahatahtliku venitamise puhul ka sekkutakse. Seega peab kohus oskuslikult laveerima oma kohtumenetluse juhtimise ülesande ja passiivse õigusemõistja rolli vahel. Eelkõige peaks kohus sekkuma nendes (loodetavasti pigem erandlikes) olukordades, kus on selge, et poole eesmärk on menetlust pahatahtlikult venitada.

Võib seega väita, et kohtu roll kujuneb kompromissina tõe otsimise soovi, menetlusökonoomia tagamise ja võistlevuse põhimõtte vahel. Eelnevast nähtub, et kohtumenetluse võistlevus sõltub suuresti kohtunikust ning võib varieeruda. Kuivõrd puhtakujulisele võistlevale menetlusele üleminekut seaduseandja ei soovinudki, mistõttu on ka Eestis kujunenud pigem hübriidmudel, siis on teatav kohtulik aktiivsus ka ootuspärane. Kahtlemata on Eesti kohtunikel ulatuslikum roll, kui klassikaline võistlev menetlus eeldaks, kuigi võib väita, et üldiselt on Eesti kohtumenetlus ikkagi pigem võistlev kui uuriv. Siiski võib kohtulik aktiivsus olla mõnevõrra suurem ja kohtumenetluse võistlevus väiksem, kui seaduse ja kohtupraktikaga on ette nähtud.

Võimalikud lahendused eeltoodud potentsiaalselt liigsele kohtulikule aktiivsusele sõltuvad tegelikult õiguspoliitilisest tahtest: kas on soov menetluse võistlevust suurendada, säilitada praegust taset või peaksime hoopis pöörduma tagasi uuriva menetluse poole. Need, kes pooldavad uurivat menetlust või uurivat hübriidmudelit ilmselt ei pea eeltoodud kohtulikku aktiivsust „liigseks“ või kuidagi negatiivseks, vaid tervitavad seda. Siiski ei ole soovitatav olukord, kus kohtulik aktiivsus kohtunike lõikes väga palju varieerub. Ei tunduks õige, kui kohtumenetluse käik või veelgi enam, lõpptulemus, sõltuks sellest, millise kohtuniku kätte kriminaalasi satub – kas selle kohtuniku, kelle aktiivsust iseloomustavate numbriliste vastuste keskmine oli 3,48 või 7,76.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli tuvastada, kui aktiivsed on Eesti maa- ja ringkonnakohtute kohtunikud kriminaalkohtumenetluses ning kas see aktiivsus on kooskõlas kohtu rolliga võistlevas menetluses. Sellest tulenevalt püstitati järgmised uurimisküsimused: 1) Milline on kohtu roll võistlevas kriminaalkohtumenetluses? 2) Kui aktiivsed on Eesti maa- ja ringkonnakohtute kohtunikud kriminaalkohtumenetluses? 3) Kas see aktiivsus on kooskõlas seaduse, kohtupraktika ja kohtumenetluse võistlevuse põhimõttega? 4) Kas on aktiivsuse poolest võimalik eristada süüteoaldkonna maakohtunikke ja ringkonnakohtunikke? Töös käsitletu põhjal saab teha alljärgnevad järeldused.

Eesti kriminaalkohtumenetlus on võistlev. Kuigi KrMS § 14 jääb kohtumenetluse võistlevuse põhimõtte sisustamisel üsna lakooniliseks, on selle edasiarendusi, täpsustusi ja muid ilminguid võimalik märgata seadustiku järgmistes sätetes. Kohtumenetluse võistlevus on tagatud eelkõige läbi kohtuniku tegevuse. Võistlevas menetluses on kohtu roll olla õigusemõistja, erapooletu otsustaja ja passiivne võistluse jälgija. Erapooletust peetakse õiglase menetluse põhiprintsiibiks ja võistlevuse nurgakiviks. Kohtunik peab nii olema kui ka näima erapooletu, seega ei saa ta abistada süüdistajat ega kaitsjat. Võistlevuse eeltingimus on see, et igal menetlusosalisel oleks oma kindel funktsioon, sest samaaegselt mitut vastandlikku rolli võrdselt hästi täita ei ole inimloomuses. Siiski sisaldab Eesti kohtumenetlus ka teatud elemente, mis on iseloomulikud uurivale menetlusele ja mis võimaldavad kohtunikel ka ise töö tuvastamiseks pingutusi teha. Üldpõhimõttena peaks võistlevas menetluses kohtunik sekkuma vaid erandjuhtudel.

Kriminaalasja arutades ei tohi kohtunik väljuda süüdistuse piiridest. Arutades kriminaalasja puuduliku süüdistuse alusel, puuduvad kohtul võistlevuse põhimõttest tulenevalt volitused omal algatusel süüdistust muuta või täiendada, samuti nõuda prokurörielt uue süüdistuse esitamist või selle muutmist. Samuti võib kohus eelistungil prokuratuurile süüdistusakti tagastada, kui see ei vasta KrMS § 154 nõuetele. Ilma kaitsja vastava taotluseta süüdistusakti tagastades võib aga kohus aidata prokuratuuri ja seada kahtluse alla oma erapooletuse. Võistlevas menetluses ei ole üldjuhul ilma kaitsja vastava taotluseta süüdistusakti tagastamine prokuratuurile selle parandamiseks kohtu rolliga kooskõlas.

Kohtul on aktiivne roll materiaalõigusliku olukorra väljaselgitamisel. See tähendab, et kohus võib kohtulikul uurimisel tuvastatud faktilistest asjaoludest lähtuvalt muuta kuriteo kvalifikatsiooni, kui süüdistataval on olnud piisav võimalus ennast selle kvalifikatsiooni vastu kaitsta. Seega ei eelda kohtumenetluse võistlevus kohtu täielikku seotust kohtumenetluse poolte õiguslike väidetega.

Võistlevuse põhimõttest lähtuvalt tuleb mõista ka tõendamise protsessi. Tõendite esitamise kohustus lasub süüdistajal ja kaitsjal. Kohtu roll seisneb eelkõige tõendamise reeglite järgimise tagamises kohtuistungil, seejärel kogutud tõendite hindamises ja nende järgi otsuse tegemises. Küll aga võtab

kohus KrMS § 286¹ lg 1 kohaselt vastu ainult sellise tõendi, ja korraldab selliste tõendite kogumise, millel on kriminaalasjas tähtsust, seega võib kohus sel alusel keelduda tõendi vastuvõtmisest või kogumisest menetlusökonomilistest kaalutlustest tulenevalt.

Kohus võib omal algatusel määrata täiendavate tõendite kogumise, kuid sel saab võistlevas kohtumenetluses olla vaid selgelt erandlik ja subsidiaarne tähendus ning kohtuotsus ei saa ainuüksi või määravas ulatuses tugineda kohtu enda algatusel kogutud tõenditele. Kohtu omaalgatuslikku tõendite kogumist tuleks lugeda aktsepteeritavaks eeskätt selliste asjaolude tuvastamiseks, mis nii teokoosseisu, õigusvastasuse kui ka süü tuvastamisel ei ole esmase tähtsusega, kuid mida – tulenevalt KrMS §-des 306 ja 311-314 kohtuotsusele esitatavatest nõuetest ei saa kohus jätta tähelepanuta. Selline seisukoht on kooskõlas võistleva menetluse põhiideega, kus kohus ei ole uurija, vaid on otsustaja. Võistlevuse põhimõttest lähtuvalt tuleb mõtestada ka tõendite uurimise korda kohtumenetluses. Tõendi avaldamise viis ja ulatus on kohtumenetluse poole otsustada. Kohtul ei ole hetkel seaduslikku alust dikteerida tõendi avaldamise viisi ega ulatust ka juhul, kui poole eesmärk on menetlust pahatahtlikult venitada. Selle parandamiseks on plaanis seadust muuta, kuid ka siis jääb kohtu sekkumine äärmuslikuks abinõu ajakasutuse normaliseerimiseks.

Lisaks võib kohus omal algatusel määrata ekspertiisi, kui seda pole varem tehtud, aga kui kohtu hinnangul nõuab vaidlusaluse asjaolu väljaselgitamine siiski mitteõiguslike eriteadmiste kasutamist. Kohtupraktika kohaselt on tegemist võistlevas menetluses erandliku toiminguga, kuid selle kasutamine ei ole kohtule üldiselt etteheidetav. Autori hinnangul aga on kohtu poolt ekspertiisi määramine üldistest tõendamisreeglitest hälbimine, seega kohus võib nii toimides ikkagi kummalegi poolele n-õ appi minna. Seetõttu peaks kohtunik ise ekspertiisi määrama vaid erandlikel asjaoludel.

Kohtul on õigus küsitleda tunnistajat ja süüdistatavat pärast ristküsitlust. Klassikalises võistlevas menetluses on kohtuniku küsitlemisõiguse kasutamine aktsepteeritav ainult asjaolude osas, mida pooled on juba käsitlenud ning eelkõige just täpsustamiseks ja kokkuvõtmiseks. Eesti õiguskirjanduses on aga kohtu küsitlemisõigust käsitletud oluliselt laiemalt ning on leitud, et kohus võib küsida ka uute asjaolude kohta ehk ka olulisi tõde leidvaid küsimusi on peetud lubatavaks. Autor aga sellega ei nõustu ja leiab, et üldjuhul ei ole kohtu küsimine uute asjaolude kohta kooskõlas võistleva menetluse põhimõtetega, täpsemalt kohtu erapooletu passiivse rolliga.

Ristküsitlusel on kohtul roll ka küsimuste kõrvalejätmisel, kuid lubamatu või asjakohatu küsimuse saab kohus kehtiva seaduse kohaselt kõrvale jätta ainult poole taotlusel. Siiski on kohtupraktikas leitud, et kohtul on kohustus sekkuda omal algatusel ja jätta kõrvale kõik asjakohatud küsimused, et vältida kohtumenetluse pahauskset venitamist. Kohtunikul võib aga olla keeruline otsustada, kas küsimus on asjakohane või mitte, sest kohtunik ei ole näinud kohtueelses menetluses antud ütlusi ega teisi kogutud

materjale. Taotluste esitamine on veel üks osa menetlusest, mis on suuresti poolte kontrolli all, kuid kohtul tuleb piirata kohtumenetluse poolte taotluste arutamise aega, et vältida kohtumenetluse venitamist. 01.05.2023 jõustunud seadusemuudatusega anti kohtunikule õigus jätta pahatahtlik taotlus läbi vaatamata (KrMS § 266 lg 1 p 5).

Kokkuvõtvalt selgus, et seadus reguleerib kohtu tegevust eeltoodud küsimustes pigem üldiselt, jättes palju diskretsiooniruumi ning mitmed kohtu rolli piire puudutavad küsimused on reguleerimata ka kohtupraktikas.

Töö uudsus seisneb eelkõige läbiviidud uurimuses. Uurimusest selgus, et kohtuliku aktiivsuse piire tõlgendatakse praktikas erinevalt. Kohtulik aktiivsus sõltub seega suuresti konkreetsest kohtunikust ja olukorrast, kuivõrd paljudes küsimustes toodud olukordades käitused kohtunikud erinevalt. Üldjuhul ei ole võimalik eristada kohtunikku, kes oli kõikide küsimuste puhul kas aktiivsema või passiivsema hoiakuga, kuid oli ka mõni erand – eristus mõni eriliselt uuriv kohtunik ja paar passiivsemat kohtunikku, enamik aga langesid kuskile vahepeale. Vastuste kohaselt ei saa maa- ja ringkonnakohtunikke võrreldes üldiselt väita, et ühed oleksid oma käitumises aktiivsemad või ühtsemad kui teised. Peaaegu kõikides küsimustes toodud olukordades oli rohkem või vähem – enamasti küll vähem – kohtunikke, kelle puhul võib öelda, et nad väljusid oma rollist erapooletu arbiitrina, olles liiga aktiivsed.

Kohtunikud võivad olla veidi liiga aktiivsed süüdistusakti omal initsiatiivil tagastamisel. Ilma kaitsja vastava taotluseta süüdistusakti tagastamine ei ühti võistleva menetluse ideega, sest sellega kohus justkui aitab prokuratuuri ning kohtunik võib näida erapoolik. Lisaks võivad kohtunikud oma passiivsest rollist väljuda, juhtides eelistungil prokuratuuri tähelepanu süüdistusaktis esinevale puudusele, andes sellega prokuratuurile vihje ja võimaluse enda tööd parandada. Samuti selgus, et mitmed kohtunikud läheksid prokuratuurile appi ja võimaldaksid neil parandada oma viga, kui see on seotud kohtu hinnangul olulise tõendiga. Eeltoodud käitumisviisid võistleva menetluse ideega ei ühti.

Selgus, et enamik kohtunikke ei pelga küsida tunnistajalt riskküsitlusel mistahes asjaolude kohta. Kuigi eelnev on kooskõlas õiguskirjanduses avaldatud seisukohtadega ja puuduvad ka seda hukkamõistvad kõrgemate kohtute lahendid, siis autori hinnangul on kohtunikud uute asjaolude kohta küsides liiga aktiivsed. Kohus ei tohiks hakata täitma poolte riskküsitlusel jäetud lünki, sest selliselt võib näida erapoolik, minnes rohkem uurivasse rolli ja minetada sellega oma erapooletu õigusemõistja rolli. Mida rohkem ja laialdasemalt kohus oma küsitlemisõigust kasutab, seda enam menetluse võistlevus väheneb.

Kohtu omaalgatusliku tõendite kogumise kontekstis olid vastused mõnevõrra erinevad sõltuvalt sellest, millega seoses tõendit kogutaks. Kõige vähem on kohtunikke, kes koguks teokoosseisu puudutava tõendi; veidi enamad koguksid õigusvastasust puudutava tõendi ning kõige enam on kohtunikke, kes koguksid tõendi, mis puudutab süüvõime tuvastamist. Riigikohtu praktika aga sealjuures erisust ette ei

näe, viidates, et esmase tähtsusega tõendit koguda ei tohiks. Seega võivad mitmed kohtunikud olla omal algatusel tõendeid kogudes liiga aktiivsed.

Samuti võivad kohtunikud olla liiga aktiivsed, suunates taotluse esitajat paremaid põhjendusi tooma juhul, kui pool põhjendab taotlust juriidiliselt küündimatute argumentidega. Ilmselt tuleneb see jällegi soovist teha õiglane otsus, mistõttu kui taotlus oleks tegelikult põhjendatud, kuid pool ei oska seda adekvaatselt motiveerida, aitaks kohtunik teda järele. See ei ole aga võistlevas menetluses kohane. Laialdane probleem esineb autori arvates ka seoses lühimenetlusest keeldumise ja prokuratuurile toimiku tagastamisega. Erapooletu kohus ei peaks lühimenetlusest keelduma põhjusel, et üldmenetluses on võimalik hankida tõendeid, mis on süüdimõistmiseks vajalikud.

Kokkuvõtvalt võiks eeltoodud küsimustes, kus kohus võib olla liialt aktiivne sekkuma, ühtlustada ja reguleerida praktikat kas läbi kohtunikele suunatud koolituste või isegi seaduse tasandil, kui seadusandja eesmärk peaks olema kohtumenetluse võistlevuse suurendamine. Näiteks võiks sellisel juhul ehk seadust muuta selliselt, et süüdistusakti tagastamine prokuratuurile oleks võimalik vaid kaitsja vastaval taotlusel või sätestada Riigikohtu poolt sedastatud piirangud kohtu omaalgatusliku tõendite kogumise määramise osas ka seaduses. On ka küsimusi, millele peaks tähelepanu pöörama just kohtunikele suunatud koolitustel – esiteks selgus, et kõik kohtunikud ei ole kursis uuemate seadusemuudatustega (KrMS § 266 lg 1 p 5). Teiseks võiks asja lühimenetlusest keeldumise põhjuste üle arutleda kohtunike koolitustel, kuivõrd kohtupraktika abil oleks selles osas praktikat keeruline ühtlustada, sest KrMS § 385 p 15 kohaselt ei ole prokuratuurile kriminaaltoimiku tagastamise määrus vaidlustatav.

Uuringu põhjal võib järeldada, et teatud kohtumenetluses tekkivates olukordades on paljudel kohati kalduvus võtta endale pigem uurija kui erapooletu arbiitri roll. On seega kohtunikke, kelle tunnetuse kohaselt on tema ise teatud olukordades vastutav mingi pooltest sõltumatu tõeotsimise eest ning mingil määral ju seadus seda ka võimaldab. Ilmselt on see seotud sooviga kirjutada võimalikult õige ja õiglane otsus, kuid sellisel juhul tekibki konflikt kohtunikele võistlevas menetluses omistatud passiivsevõitu rolliga. Kokkuvõtvalt võivad kohtuniku tõe tuvastamise püüdlused viia liigse aktiivsuseeni, mis pole kooskõlas võistleva menetluse olemusega ning samuti tekib oht näida erapoolik.

Teine konflikt kohtuniku rolliga võistlevas menetluses võib tekkida seoses kohtu kohustusega tagada võimalikult kiire lahendini jõudmine (KrMS § 15¹). See eeldab kohtunikult kohtumenetluse juhtimist ning kohtunike selgitustest nähtub, et menetluse pahatahtliku venitamise puhul ka sekkutakse. Seega peab kohus oskuslikult laveerima oma kohtumenetluse juhtimise ülesande ja passiivse õigusemõistja rolli vahel. Eelkõige peaks kohus sekkuma nendes (loodetavasti pigem erandlikes) olukordades, kus on selge, et poole eesmärk on menetlust pahatahtlikult venitada.

Võib seega väita, et kohtu roll kujuneb kompromissina tõe otsimise soovi, menetlusökoonoomia tagamise ja võistlevuse põhimõtte vahel. Selgus, et kohtumenetluse võistlevus sõltub suuresti kohtunikust ning võib varieeruda. Kuivõrd puhtakujulisele võistlevale menetlusele üleminekut seaduseandja ei soovinudki, mistõttu on ka Eestis kujunenud pigem hübriidmudel, siis on teatav kohtulik aktiivsus ka ootuspärane. Võib väita, et üldiselt on Eesti kohtumenetlus ikkagi pigem võistlev kui uuriv. Siiski võib kohtulik aktiivsus olla mõnevõrra suurem ja kohtumenetluse võistlevus väiksem, kui seaduse ja kohtupraktikaga on ette nähtud.

Magistritöö tulemused tervitavad arutelu seoses võimalike lahendustega eeltoodud potentsiaalselt liigsele kohtulikule aktiivsusele, mis sõltuvad tegelikult õiguspoliitilisest tahtest: kas on soov menetluse võistlevust suurendada, säilitada praegust taset või peksime hoopis pöörduma tagasi uuriva menetluse poole. Need, kes pooldavad uurivat menetlust või uurivamat hübriidmudelit ilmselt ei pea eeltoodud kohtulikku aktiivsust „liigseks“ või kuidagi negatiivseks, vaid tervitavad seda. Siiski ei ole soovitatav olukord, kus kohtulik aktiivsus väga palju kohtunike lõikes varieerub. Ei tunduks õige, kui kohtumenetluse käik või veelgi enam, lõpptulemus, sõltuks sellest, millise kohtuniku kätte kriminaalasi satub – kas selle kohtuniku, kelle aktiivsust iseloomustavate numbriliste vastuste keskmine oli 3,48 või 7,76. Sellele siiski käesolev magistritöö ei keskendunud ehk see, kas ja mil määral kohtulik aktiivsus võib menetluse lõpptulemust mõjutada, võib olla edasist uurimist vajav küsimus.

JUDICIAL ACTIVITY IN ESTONIAN ADVERSARIAL CRIMINAL PROCEEDINGS

Abstract

This master's thesis explores the degree of judicial activity in the context of Estonian criminal proceedings. In the legal literature, criminal procedural systems are generally divided into two opposing models: adversarial and inquisitorial. Since 2004, Estonian criminal court procedure has been adversarial. The principle of adversarial proceedings is laid down in § 14(1) of the Code of Criminal Procedure (CCP), which delimits the functional division of labour between the parties. The judge has the task of deciding the case impartially. The adversarial nature of the proceedings is ensured in particular through the role of the judge. In an adversarial procedure, the role of the judge is therefore to be an impartial and independent arbiter, whose role consists first and foremost of ensuring that the rules of evidence are observed at the hearing, then of assessing the evidence gathered by the parties and ruling on it. The defence and prosecutors are the main actors in the adversarial procedure, pushing the judge into a more passive role.

However, the law that entered into force in 2004 did not foresee a transition to a purely adversarial procedure, but left the judge with rather broad possibilities to intervene in the court proceedings and, if necessary, to gather new evidence himself. The aim of this was to maintain the search for the truth as an independent objective of criminal proceedings. While the above may indeed increase the chances of a fair decision at the end, giving such powers to the judge inevitably means reducing the judge's neutrality. Also, the judge searching for the truth himself may not be consistent with the logic of the adversarial process. It may be difficult to delimit the extent to which interference in the interests of the truth is acceptable in adversarial proceedings. Another conflict with the passive impartial role of the judge in adversarial proceedings may arise in connection with the judge's duty to chair the proceedings and to ensure that a solution is reached as quickly as possible. Consequently, in each case, the court must find a balance between the autonomy of the parties and ensuring the efficiency of the proceedings.

It has been found that, in practice, some judges have accepted their role in the adversarial procedure well, but on the other hand, there are also judges who are considerably more active than their role under § 14 (1) of the CCP prescribes. The law regulates the question in a rather general way, leaving a lot of room for discretion. It also cannot be said that there is an abundance of case law on the topic. Nor does theory necessarily correspond to practice.

The aim of this master's thesis is to determine how active the criminal limb judges of Estonian circuit and county courts are in court proceedings and whether this activity is in line with the role of the judge

in adversarial proceedings. Four research questions were posed: 1) What is the role of the judge in adversarial criminal procedure? 2) How active are the judges of Estonian county and circuit courts while solving criminal cases? 3) Is this activity in accordance with the law, case law and the principle of adversarial procedure? 4) Is it possible to distinguish between county and circuit court judges in terms of activity?

The thesis is divided into three chapters. The first chapter lays the theoretical foundation, presenting the key characteristics of adversarial versus inquisitorial models, with a specific focus on the judge's role within each system. The second chapter presents the Estonian legal framework, relevant statutory provisions (primarily the CCP), and the role of judicial discretion as recognised in Supreme Court rulings. The third chapter presents the results of a survey distributed to Estonian county and circuit court judges solving criminal cases. Therefore, the data collection method used for the study was an electronic questionnaire, which collected information about judicial activity from judges themselves.

In the first part of the thesis, it was found that when hearing a criminal case, the judge must follow the limits set out by the statement of charges. When considering a criminal case based on an incomplete statement of charges, the court has no power to amend or supplement the statement of charges on its own initiative, or to require the prosecutor to present a new statement of charges or to amend an existing one, in accordance with the principle of adversarial proceedings. The court may also return the statement of charges to the public prosecutor's office at a preliminary hearing if it does not meet the requirements of § 154 of the CCP. However, by returning the statement of charges without a request from the defence, the court may assist the prosecution and call into question the judge's impartiality. In adversarial proceedings, returning the statement of charges to the prosecution without such request from the defence is generally not consistent with the role of the judge.

The court plays an active role in determining the substantive law situation. This means that the court may change the qualification of the offence, if the accused has had a sufficient opportunity to defend himself against such qualification. The process of presenting evidence must also be understood in the light of the principle of adversarialism. The burden of proof lies with the prosecution and the defence. The role of the court is first and foremost to ensure that the rules of evidence are followed at the hearing, and then to assess the evidence gathered and rule on it.

The court may order the taking of additional evidence on its own initiative, but this can only be of an exceptional and subsidiary nature in adversarial proceedings, and a judgment cannot rely solely or decisively on evidence collected by the court. The court's right to gather evidence on his own initiative should be regarded as admissible only for the purpose of establishing facts which are not of primary importance for the determination of the constituent elements of the offence, the unlawfulness or the

guilt of commission, but which, by virtue of the requirements of Articles 306 and 311 to 314 of the CCP, cannot be disregarded by the court. Such a position is in line with the basic idea of adversarial proceedings, where the court is not the investigator but the impartial decision-maker.

In addition, the court may, of its own motion, order an expert assessment if this has not been carried out previously, but in the court's opinion the determination of the fact in dispute still requires the use of specialised non-legal expertise. According to the case-law, this is an exceptional measure in an adversarial procedure, but its use cannot generally be criticised by the court. However, in the author's view, the court's ordering of expert assessment is a departure from the general rules of evidence, so that the court may still, in so doing, 'assist' either party. Therefore, the judge himself should only order an expert assessment in exceptional circumstances.

The principle of adversarial proceedings is also important in terms of examining evidence. The way the evidence is presented and the extent of disclosure is a matter for the parties. The court currently has no legal basis to dictate the manner or extent of disclosure, even if the party's intention is to delay the proceedings. There are plans to amend the law to remedy this, but even then court intervention will remain an extreme measure to normalise time use.

The court has the right to question the witness and the accused after cross-examination. In traditional adversarial proceedings, the judge normally only asks about the parts of the facts that have already been addressed by the parties, and in particular for clarification and summarisation. In Estonian legal literature, however, the right of the judge to question the parties has been understood in a much broader manner and it has been held that the judge may also ask questions about new facts. However, the author disagrees with this and considers that, as a general rule, the judge asking about new facts is not in line with the principle of adversarial proceedings, i.e. the impartial passive role of the court.

In cross-examination, the judge also has a role in overruling questions, but a prohibited or irrelevant question can only be overruled by the judge at the request of a party. However, case law has found that the court has a duty to intervene of its own motion and to exclude all irrelevant questions in order to avoid undue delay in the proceedings. However, it may be difficult for the judge to decide whether a question is relevant or not, as the judge has not seen the pre-trial testimony or other collected evidence. Making requests is another part of the procedure that is largely under the control of the parties, but the court must limit the time for the parties to the proceedings to consider their requests in order to avoid prolonging the proceedings. An amendment to the law, which entered into force on 1st of May 2023, empowered the judge to disregard a requests that are made solely for the purpose of prolonging the proceedings.

In summary, it was found that the law regulates the activities of the court on the above-mentioned issues in a rather general manner, leaving a lot of room for discretion, and that several issues concerning the limits of the court's role are not regulated in the case law.

The novelty of this thesis lies primarily in the empirical study. The final sample consisted of 22 respondents — 15 county court judges and 7 circuit court judges. The questionnaire comprised 29 closed-ended scenario-based questions rated on a 0–10 scale, measuring how likely a judge would take initiative or remain passive in a variety of procedural situations. Judges were also encouraged to provide additional comments to explain their choices.

The data revealed considerable variance in judicial activity levels. In general, it is not possible to distinguish between judges who are more active or passive on all areas, but there were some exceptions. The responses distinguished between county and circuit court judges, but based on the responses it cannot be said that in general some are more active than others. Nor are some more consistent in their responses than others – the responses of both county and circuit court judges varied quite a lot. There were a few different questions and areas, where judges demonstrated a relatively high degree of activity.

Judges can be a little too active in returning the statement of charges on their own initiative. Returning the statement of charges without a request from the defence is not in line with the principle of adversarial proceedings, as the court appears to help the prosecution, and the judge may appear biased. In addition, judges may step out of their passive role by drawing the prosecution's attention to a deficiency in the statement of charges during the preliminary hearing, thus giving the prosecution a clue and an opportunity to improve its work. It was also found that a number of judges would assist the prosecution and allow them to correct their error if it related to what the court considered to be important evidence. These behaviours are not compatible with the idea of an adversarial procedure.

It turned out that the majority of judges are not afraid to ask questions of a witness on cross-examination about any facts. Although it is in line with the views expressed in the legal literature, and there are no judgments of higher courts condemning it, in the author's view judges are too active in asking about new facts. Courts should not start filling in the gaps left by the parties, because then they may appear biased, by taking on a more investigative role. The more extensively the court exercises its right of questioning, the less adversarial the proceedings are.

In the context of the court ordering the taking of additional evidence on its own initiative, the responses varied somewhat depending on the context in which evidence would be gathered. Fewest judges would collect evidence relating to the constituent elements of the offence; slightly more would collect evidence relating to the unlawfulness of the offence; and most judges would collect evidence relating to the capability of guilt. The case-law of the Supreme Court, however, does not provide for a distinction,

stating that evidence of primary importance should not be collected by judge on his own initiative. Thus, a number of judges may be too active in ordering the taking of evidence on their own initiative.

Judges may also be too active, directing the party to provide better reasons if the party justifies his request with legally insufficient arguments. This might stem again from the desire to make a fair decision, which is why if the request was actually justified, but the party cannot adequately motivate it, the judge would help him. However, this is not appropriate in adversarial proceedings. In the author's opinion, a widespread problem also exists in connection with the refusal of alternative proceedings, and the return of case the file to the prosecutor's office. An impartial court should not refuse alternative proceedings just because it is possible to obtain evidence necessary for conviction in the general proceedings.

In conclusion, while Estonian criminal proceedings largely adhere to adversarial principles, the actual degree of judicial activity occasionally deviates from the passive role envisioned by the model. This hybridisation is not necessarily problematic, but it should be acknowledged.

In summary, in the above issues, where the court may be too active in intervening, the practice could be harmonised and regulated either through training courses for judges or even at the legislative level, if the legislator's aim should be to increase the adversarial nature of the proceedings. For example, the law could be amended in such a way that the return of the statement of charges to the prosecutor's office would be possible only upon the request of the defence counsel, or the restrictions established by the Supreme Court regarding the court's own initiative to order the collection of evidence should also be provided in the law. There are also issues that should be paid attention to in training courses for judges – firstly, it turned out that not all judges are aware of the latest amendments to the law (CCP § 266 (1) (5)). Secondly, the reasons for refusing to apply alternative proceedings could be discussed in training courses for judges, as it would be difficult to harmonise the practice in this regard through case law, because the ruling on the return of a criminal file to a Prosecutor's Office are not subject to contestation.

Based on the study, it can be concluded that in certain situations, many judges sometimes tend to take on the role of an inquisitor rather than an impartial arbitrator. Thus, there are judges who feel that in certain situations they themselves are responsible for a search for the truth independent of the parties, and to some extent the law allows this. This is probably related to the desire to write the most correct and fair judgement possible, but it does not comply with the passive role attributed to judges in adversarial proceedings. In summary, a judge's efforts to establish the truth may lead to excessive activity, which is not in line with the nature of adversarial proceedings, and there is also a risk of appearing biased.

Another conflict with the role of the judge in adversarial proceedings may arise in connection with the court's obligation to ensure that a decision is made as quickly as possible (CCP § 15¹). This requires the judge to chair the proceedings, and it is clear from the judges' explanations that they will intervene in cases of malicious prolongation of the proceedings. Thus, the judge must skilfully manoeuvre between its task of chairing the proceedings and the role of a passive arbiter. In particular, the court should intervene in those (hopefully rather exceptional) situations where it is clear that the party's aim is to maliciously prolong the proceedings.

It can therefore be argued that the role of the court is a compromise between the desire to seek the truth, ensuring procedural economy and the principle of adversarial proceedings. It appeared that the adversarial nature of the court proceedings depends largely on the judge and can vary. Since the legislator did not intend to apply the pure adversarial procedure and in Estonia, as in most other countries, a hybrid model has been developed, a certain amount of judicial activity is to be expected. It can be argued that in general, Estonian judicial proceedings are still more adversarial than inquisitorial. However, judicial activity may be somewhat greater than it is currently provided for by law and case law and thus the adversarial nature of the proceedings is reduced.

16. Kohtumenetluse parima praktika edendamise suunised. 2021. <https://www.kohus.ee/dokumendid-ja-vormid/kohtumenetluse-parima-praktika-edendamise-suunised> (25.04.2025).
17. Kohtunike eetikakoodeks. <https://www.riigikohus.ee/et/kohtunikuamet/kohtunike-eetikakoodeks> (04.03.2025).
18. Kohtute seadus. Komm vlj. Tallinn: Juura, Riigikohus 2018.
19. Laos, S. Õiglase kohtumenetluse olemus ja eeldused – Inimõiguste raamat. Õiguskantsleri Kantselei 2022. <https://www.inimoigusteraamat.ee/> (25.04.2025).
20. Leitch, J. Coming off the bench: self-represented litigants, judges and the adversarial process. *The Advocates' Quarterly* vol 47 2017. <https://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1024&context=cfcj> (25.04.2025).
21. Lind, S. Õigusemõistmine – mitte pelgalt õiguse mõistmine. – *Juridica* 2023/9.
22. Lord Neuberger of Abbotsbury. The Role of the Judge: Umpire in a Contest, Seeker of the Truth or Something in Between? Singapore Panel on Judicial Ethics and Dilemmas on the Bench: Opening Remarks Lord Neuberger, 2016. (<https://supremecourt.uk/speeches/lord-neuberger-at-the-singapore-panel-on-judicial-ethics-and-dilemmas-on-the-bench>) (25.04.2025).
23. Lõhmus, U. Peajoonest kõrvalekalduvaid mõtteid kriminaalmenetluse eesmärgi ja legitiimsuse kohta. – *Juridica* 3/2013.
24. Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. 3. vlj. Tallinn: Juura 2019. E-väljaanne. <https://pohioigused-kriminaalmenetluses.juuraveeb.ee/> (22.02.2025).
25. Lõhmus, U. *Quo vadis*, kriminaalmenetlus? – *Juridica* 2020/3.
26. Pikamäe, P. Itaalia kriminaalmenetluse mudel – võimalik lähtepunkt Eesti kriminaalmenetluse reformiks. – *Juridica* 2/1999.
27. Pradel, J. Mõned tähelepanekud Eesti kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu kohta. – *Juridica* 9/2000.
28. Pradhananga, R. B., Bhatta, D. Inquisitorial and Adversarial Legal System: Concept, Content and Major Differences. – *Nepal Law Review* 2019. <https://nepjol.info/index.php/nlr/article/download/57514/42996> (25.04.2025).
29. Rajagopalan, S. Adversarial versus Inquisitorial Systems: Error and Valuation. – *Journal of business valuation and economic loss analysis* 2017. https://www.researchgate.net/publication/316726678_Adversarial_versus_Inquisitorial_Systems_Error_and_Valuation (25.04.2025).
30. Riigikohtu esimehe V. Kõve ettekanne Riigikogus 10.10.2023 „Ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta“. https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/%C3%95igusalased%20materjalid/2023_oktoober_Ri

igikohtu_esimehe_ulevaade_kohtukorralduse_oigusemoistmise_ja_seaduste_uhetaolise_kohaldamise_kohta.pdf (25.04.2025).

31. Roberts, P. Zuckerman, A. Criminal Evidence. Second Edition. OUP: Oxford 2010.
32. Saar, J. Eesti kriminaalmenetluse juhtum – Juridica 2018/5
33. Sidhu, O. The Concept of Equality of Arms in Criminal Proceedings Under Article 6 of the European Convention on Human Rights. Intersentia. United Kingdom: Cambridge 2017.
34. Sillaots, M. Kohtulik uurimine ja tõendamisvõimalused kriminaalmenetluses – Juridica 2012/8.
35. Sillaots, M. Ristküsitusel Eesti kriminaalkohtumenetluses. – Juridica 2005/3.
36. Soo, A. Efektive riigi õigusabi tagamise meetodid kriminaalmenetluses. – Juridica 2014/9.
37. The American Bar Association. ABA Standards for Criminal Justice Special Functions of the Trial Judge. Third Edition. Washington, D.C 2000.
https://www.americanbar.org/content/dam/aba/publications/criminal_justice_standards/trial_judge.pdf (22.03.2025)
38. Vahter, T. Riigikohtunik Heili Sepp: prokuratuur võiks juba menetlust alustades arvestada, et asi võib ära vaibuda. Eesti Ekspress 2024.
39. Õunapuu, L. Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu: Tartu Ülikool 2014.

Kasutatud muud materjalid

40. Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus (kohtumenetluse optimeerimine ja kohtulahendite avalikkus) 560 SE seletuskiri.
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/62fde454-6c94-4c0b-a555-e6e663ebba09/kriminaalmenetluse-seadustiku-ja-teiste-seaduste-muutmise-seadus-kohtumenetluse-optimeerimine-ja-kohtulahendite-avalikkus/> (08.04.2025).
41. Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus (kohtumenetluse optimeerimine ja kohtulahendite avalikkus) 560 SE seletuskirja lisa.
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/62fde454-6c94-4c0b-a555-e6e663ebba09/kriminaalmenetluse-seadustiku-ja-teiste-seaduste-muutmise-seadus-kohtumenetluse-optimeerimine-ja-kohtulahendite-avalikkus/> (22.03.2025).
42. Justiitsministeerium. Harju Maakohtu esimehe kohustuste täitmise järelevalve aruanne. Järelevalvekomisjon. <https://www.justdigi.ee/media/2483/download> (25.04.2025).
43. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika lühianalüüs nr 1/2023. Analüüs ja ettepanekud kriminaalasjade menetlemise kiiremaks ja ökonoomsemaks muutmiseks.
<https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2023->

04/Anal%20c3%bc%20c3%bc%20ja%20ettepanekud%20kriminaalasjade%20menetlemise%20kiirem aks%20ja%20c3%b6konoomsemaks%20muutmiseks.pdf (25.04.2025).

44. Kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu SE 594 I seletuskiri. – [https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3cbbe022-95f6-32ec-be3c-9c4aa0001f34/Kriminaalmenetluse %20seadustik](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3cbbe022-95f6-32ec-be3c-9c4aa0001f34/Kriminaalmenetluse%20seadustik) (24.03.2025).
45. Kriminaalmenetluse seadustiku ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse 367 SE seletuskiri. <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/d10291ef-980a-4b1d-8852-bab30d7e25f3/kriminaalmenetluse-seadustiku-ja-vaarteomenetluse-seadustiku-muutmise-seadus/> (25.04.2025).
46. Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse 599 SE seletuskiri. <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ab9521d9-5558-45b8-c93a-b5122208c53b/kriminaalmenetluse-seadustiku-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seadus/> (25.04.2025).

Kasutatud õigusaktid

47. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.
48. Kohute seadus. – RT I, 14.03.2025, 24.
49. Kriminaalmenetluse koodeks. – RT I 1995, 6, 69.
50. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 12.12.2024, 7.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

Riigikohtu praktika

51. RKKKm 3-1-1-123-05.
52. RKKKm 3-1-1-33-15.
53. RKKKm 3-1-1-49-07.
54. RKKKm 3-1-1-7-12.
55. RKKKo 1-17-5210.
56. RKKKo 1-18-437 koos kohtunik J. Sarve eriarvamusega.
57. RKKKo 1-20-1208.
58. RKKKo 1-20-2143.
59. RKKKo 1-22-1425.
60. RKKKm 1-23-1763.
61. RKKKo 1-24-2128.

62. RKKKo 3-1-1-10-15.
63. RKKKo 3-1-1-139-05.
64. RKKKo 3-1-1-23-08.
65. RKKKo 3-1-1-28-12.
66. RKKKo 3-1-1-30-12.
67. RKKKo 3-1-1-31-10.
68. RKKKo 3-1-1-38-12.
69. RKKKo 3-1-1-43-10.
70. RKKKo 3-1-1-46-08.
71. RKKKo 3-1-1-48-12.
72. RKKKo 3-1-1-49-07.
73. RKKKo 3-1-1-52-06.
74. RKKKo 3-1-1-53-07.
75. RKKKo 3-1-1-67-06.
76. RKKKo 3-1-1-69-12.
77. RKKKo 3-1-1-70-15.
78. RKKKo 3-1-1-7-14.
79. RKKKo 3-1-1-72-13.
80. RKKKo 3-1-1-81-11.
81. RKKKo 3-1-1-84-12.
82. RKKKo 3-1-1-90-11.
83. RKKKo 3-1-1-91-07.
84. RKKKo 3-1-1-96-06.
85. RKKKo 3-1-1-98-15.
86. RKKKo 3-1-1-23-08.
87. RKTko 2-17-9023/68.

Ringkonnakohtute praktika

88. TlnRnKo 1-13-5326.
89. TlnRnKo 1-18-9492/92.
90. TlnRnKo 1-19-10249/38.
91. TrtRnKo 1-15-6223/39.
92. TrtRnKo 1-15-899/35.
93. TrtRnKo 1-22-172/57.

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika

- 94. EIKo 11170/84; 12876/87; 13468/87, *Brandstetter v. Austria*.
- 95. EIKo 19075/9, *Vermeulen v. Belgium*.
- 96. EIKo 36719/03, *Stojic v. Croatia*.
- 97. EIKo 40412/98, *V. v. Finland*.
- 98. EIKo 40631/02, *Timergaliyev v. Russia*.
- 99. EIKo 65399/01, 65406/01, 65405/01 ja 65407/01, *Clinique des Acacias et autres c. France*.

Euroopa Liidu Kohtu praktika

- 100. ELKo C-199/11, *Europese Gemeenschap vs. Otis NV and Others*, ECLI:EU:C:2012:684.
- 101. ELKo C-300/11, *ZZ vs. Secretary of State for the Home Department*, ECLI:EU:C:2013:363.

LISA 1. ANKEETKÜSITLUSE VORM

Kohtuliku aktiivsuse piirid võistlevas kriminaalkohtumenetluses

Olen Tartu Ülikooli magistriõppe teise aasta üliõpilane Annabel Saluri ning kirjutan magistritööd teemal „Kohtuliku aktiivsuse piirid võistlevas kriminaalkohtumenetluses“. Selle raames olen koostanud küsimustiku, mille eesmärk on saada ülevaade, kui aktiivsed on Eesti süüteoaldkonna maa- ja ringkonnakohtunikud kohtumenetlust juhtides kriminaalmenetlusseadustikus ettenähtud võimaluste piires. Küsimustik sisaldab 30 valikvastustega küsimust, mida on soovi korral võimalik kommenteerida. Vastamine võtab aega 10-15 minutit, on anonüümne ja saadud andmeid kasutan ainult uuringu tulemuste analüüsimiseks. Valmis ja kaitstud magistritööga saab tutvuda Tartu Ülikooli digitaalarhiivis veebiaadressil dspace.ut.ee.

Küsimused sisaldavad lühikest olukorra kirjeldust ja vastaja ülesanne on otsustada, mida ta nendes olukordades teeks. Kuivõrd tegelikkuses mõjutavad selliseid otsustusi paljud küsimuses nimetatata konkreetse juhtumi asjaolud, siis on küsimuste vastusevariandid märgitud nn tõenäosuse skaalal 0-10.

required

Nõusolek andmete kasutamiseks

Kas oled nõus, et käesoleva küsimustiku abil kogutud andmeid kasutatakse anonüümselt magistritöö kirjutamisel? *

Jah

Kas töötad kohtunikuna maakohtus või ringkonnakohtus? *

Maakohtus

Ringkonnakohtus

Eelistung ja süüdistusega seonduv

Süüdistusakt ei vasta KrMS §-is 154 toodud nõuetele, kuid kaitsja sellele tähelepanu ei juhi. Kas tagastad süüdistusakti prokuratuurile KrMS § 262 lg 1 p 2 alusel? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Süüdistusakt vastab küll KrMS § 154 nõuetele, kuid selles sisalduvad faktilised asjaolud ehk süüdistuse täpne sisu on sinu hinnangul segane. Kaitsja vastuväiteid ei esita. Kas tagastad süüdistusakti prokuratuurile KrMS § 262 lg 1 p 2 alusel? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Süüdistuse sisu on selline, mis ei võimalda sinu hinnangul teha süüdimõistvat kohtuotsust. Kaitsja ei ole süüdistusakti puudustele tähelepanu juhtinud. Kas tagastad süüdistusakti prokuratuurile KrMS § 262 lg 1 p 2 alusel? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Pärast süüdistusaktiga tutvumist leiad, et üks koosseisutunnus on selgelt täitmata. Kaitsja ei ole sellele tähelepanu juhtinud. Kas juhid sellele eelistungil prokuröri tähelepanu - näiteks küsides, et kuidas konkreetne koosseisutunnus on täidetud? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Prokurör loobub kohtuvaidluse käigus süüdistusest. Kas kontrollid prokuröri poolt süüdistusest loobumise sisulist õigsust ja põhjendatust? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Tõendid ja tõendamine

Pool soovib põhjendusi esitamata esitada tõendit, mis sinu hinnangul on asjakohatu, kuid keegi vastuväidet ei esita. Kas küsid tõendi asjakohasuse kohta selgitust? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Pool soovib esitada tõendit, mis sinu hinnangul on asjakohatu. Pool küll selgitab, miks tõend on tema arvates siiski asjakohane, kuid need selgitused ei veena sind. Keegi vastuväidet ei esita. Kas keeldud tõendi vastuvõtmisest? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Üks pool taotleb mitmete pikkade salvestiste ja tekstide avaldamist täies ulatuses. Sulle tundub, et nende tõendite täielik avaldamine ei ole vajalik. Kas lubad avaldada ainult osaliselt? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Pool soovib avaldada kirjalikku tõendit ühel viisil, kuid leiad, et mõni teine avaldamisviis oleks parem. Kas nõuad tõendi avaldamist viisil, mida pead ise paremaks? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Prokuratuur on esitanud tõendamiseseme asjaolu tuvastamiseks tõendina vaatlusprotokoll, mille võtsid istungil vastu. Nõupidamistoas veendud, et sellele vaatlusprotokollile on lisatud vaid menetleja koostatud tabelid, mitte aga vaadeldud algdokumendid, mistõttu on see vaatlusprotokoll tõendina lubamatu. Kas uuendad kohtuliku uurimise ja juhid prokuratuuri tähelepanu vajadusele esitada kohtule nn vaatlusprotokollis refereeritud tõendid? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Sulle tundub, et üks pool küsib risküsitlusel asjakohatu küsimuse, kuid teine pool ei esita vastuväidet. Kas sekkud ja lased selle küsimuse maha võtta? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Sulle tundub, et pool küsib risküsitlusel juba mitmendat asjakohatut küsimust järjest, kuid vastaspool ühtegi vastuväidet ei esita. Kas sekkud ja lased küsimused maha võtta? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Esmasküsitlusel küsib pool suunavaid küsimusi. Teine pool vastuväiteid ei esita. Kas sekkud ja nõuad suunavate küsimuste ümber sõnastamist? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Kaitsjal on pooleli tunnistaja risküsitlemine ja sul tekib oluline küsimus, mis haakub parajasti küsitlusel teemaks olevaga. Kas küsid oma küsimuse kohe ära? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Pooled on tunnistaja risküsitlemise lõpetanud, kuid sulle tundub, et vähemalt üks oluline küsimus jäi küsimata. See puudutab tõendamiseseme asjaolusid, mis olid risküsitlusel teemaks. Kas küsid need küsimused? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Pooled on tunnistaja risküsitlemise lõpetanud, kuid sulle tundub, et tunnistajalt oleks vaja küsida sellistes täiendamisesemesse puutuvate asjaolude kohta, mida küsitlejad ei puudutanud. Kas küsid? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Sulle tundub, et oleks vaja koguda täiendav tõend, mis puudutab teokoosseisu. Kas kogud omal algatusel selle täiendava tõendi? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Sulle tundub, et oleks vaja koguda täiendav tõend, mis puudutab õigusvastasust. Kas kogud omal algatusel selle täiendava tõendi? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Sulle tundub, et oleks vaja koguda täiendav tõend, mis puudutab süüvõime tuvastamist. Pooled ei ole seda taotlenud ega soovi seda ka teha. Kas kogud omal algatusel selle täiendava tõendi? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Sulle tundub, et oleks vaja koguda täiendav tõend seoses karistuse mõistmisega. Kas kogud omal algatusel selle täiendava tõendi? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Kõne all on küsimus konfiskeerimisest ning sulle tundub, et oleks vaja koguda täiendavaid tõendeid isiku varalise seisu kohta. Kas kogud omal algatusel need tõendid? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Sul tekib nõupidamistoas kahtlus tõendi lubatavuse üle. Kas uuendad menetluse ja kogud omal algatusel täiendavaid tõendeid kahtluse kinnitamiseks/kummutamiseks? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Pooled tuginevad sellele, et mingi asjaolu on üldtuntud, kuid sinu hinnangul see nii ei ole ning leiad, et oleks vaja määrata ekspertiis. Kas määrad selle? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Otsust tehes leiad, et prokuratuur on ühe süüdistuse aluseks oleva asjaolu jätnud tõendamata, kuid selle võiks lugeda üldtuntuks. Kas loed asjaolu menetlust uuendamata üldtuntuks? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Taotlused

Prokuratuur taotles esialgselt tunnistaja kohtusse kutsumist, kuid kohtumenetluse käigus loobub sellest taotlusest. Kaitsja aga peab selle tunnistaja kohtusse kutsumist vajalikuks ning esitab seega pärast prokuröri loobumist ise sellekohase taotluse. Sinu hinnangul ei ole selle tunnistaja kohtusse kutsumine vajalik, sest kannatanu ja süüdistatav on juba ütlosti andnud ning sellest piisab süüdistatava käitumisele hinnangu andmiseks. Kas jätab kaitsja taotluse rahuldamata? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Pool esitab taotlusi, mis kattuvad sisult tema poolt varem samas asjas esitatud taotlustega, mille oled jätnud rahuldamata, seega tekib kahtlus, et taotlused on ilmselgelt pahatahtlikud ehk kantud eesmärgist menetlust venitada. Kas jätab need taotlused läbi vaatamata? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Pool esitab taotluse, mis sinu hinnangul oleks küll iseenesest põhjendatud, kuid pool põhjendab taotlust juriidiliselt küündimatute argumentidega. Kas suunad taotluse esitajat esitama sisult paremaid põhjendusi? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Varia

Isikule on esitatud süüdistus KarS § 300-1 lg 1 järgi. Oled seisukohal, et prokuratuur on avaliku ülesande täitmist sisustanud ekslikult. Kas kontrollid, kas süüdistuses kirjeldatud tegevus võib olla vaadeldav avaliku ülesande täitmisena tulenevalt mõnest süüdistuses nimetatud õigusnormist? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.

Kaitsja taotles mitme süüdistatavaga üldmenetluses kohtusse jõudnud kriminaalasjas ühe süüdistatava osas kriminaalasja eraldamist lühimenetluseks. Prokuratuur toetas kaitsja taotlust. Üldmenetluses kriminaalasja menetlev kohtukoosseis rahuldab taotluse. Lühimenetluses eraldatud kriminaalasi jõuab sinu kätte. Süüdistatav ei tunnista end süüdi ning toimikumaterjale lehitedes leiad, et suure tõenäosusega ei ole võimalik süüdistatavat süüdi mõista, sest süütõendeid napib. Kas tagastad kriminaaltoimiku prokuratuurile, et asja menetlemisega saaks jätkata üldmenetluses? *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Mitte mingil juhul

Kindlasti

Kui soovid, siis selgita.